

Пострадавшие за веру в Республике Марий Эл

По исследовательским материалам Комиссии по канонизации святых Марийской митрополии Переводческая комиссия перевела на марийский язык жизнеописания наших земляков, твердо стоявших за православную веру в годы гонения на Церковь:

1. Азановский Симеон, священник
2. Андриевский Диомид, священник
3. Андронников Василий, священник
4. Анисимов Иоанн, диакон
5. Афанасьев Николай, священник
6. Бахтин Николай, священник
7. Белоусов Иоанн
8. Блинов Стефан
9. Блохин Малх, иеромонах
10. Бобровский Валериан, протоиерей
11. Болдаевский Гурий, священник
12. Болтушин Николай, священник
13. Булыгина Мария
14. Васильев Иоанн
15. Васильев Феодор, священник
16. Веселкова Параскева, монахиня
17. Гагаринов Евфимий
18. Галкин Хрисанф
19. Головин Анатолий, священник
20. Грицко Кирилл, монах
21. Грязина Параскева, послушница
22. Губина Мария, послушница
23. Гущина Елисавета
24. Данилов Петр, протоиерей
25. Демаков Александр, Сернур
26. Егоров Емилиан, Волжск
27. Егошин Косма, священник
28. Зверев Тимофей
29. Зубарев Аркадий, протоиерей
30. Изинкин Илия, священник
31. Ильин Александр Петрович, священник
32. Инягин Афанасий, Йошкар-Ола
33. Казанцев Иаков, священник
34. Каллистов Павел, священник
35. Канашин Симеон
36. Караваева Анна, псаломщица
37. Клешнина Анастасия, послушница

38. Кожевников Гавриил
39. Кожевникова Марфа, послушница
- 39 а. Кожевникова Акилина, послушница
40. Копылова Анна, послушница
41. Костромин Роман
42. Костромин Фома, священник
43. Красноперов Петр Д., протоиерей
- 43 а. Красноперов Петр П., протоиерей
44. Кулыгинский Петр, священник
45. Лернер Александр, священник
46. Ломоносов Антоний, протоиерей
47. Маргаритов Петр, протоиерей
48. Мытиков Сергей, игумен
49. Никитин Варсонофий, архимандрит
50. Павловский Серафим, архимандрит (статья в библиотеке сайта)
51. Пинегин Алексей, диакон
52. Покровский Василий, диакон
53. Поляков Хрисанф, священник
54. Николаев Антоний, священник
55. Попов Василий, священник
56. Сергеев Иоанн, псаломщик
57. Сухоруков Сергей, священник
58. Терентьев Сергей, священник
59. Троицкий Валентин, протоиерей (статья в библиотеке сайта)
60. Тумбасов Александр, священник
61. Успенский Александр, диакон
62. Фаворский Василий, священник
- 62 а. Фаворский Михаил, диакон
63. Филимонов Павел, протоиерей
64. Черкасов Анатолий, священник (64 и 65 – братья)
65. Черкасов Андрей, протоиерей
66. Шарнина Стефанида, послушница
67. Швецова Варвара
68. Шутихин Василий, протоиерей (68 и 69 – братья)
69. Шутихин Владимир, протоиерей
70. Щуренко Алипий, игумен
71. Юричев Иоанн.

**Азановский Симеон, священник
(1868 - ...)**

Симеон Антонович Азановский 1868 ийыште Озан губернийысе Царевокшайск уездыш пурышо Азаново селаште шочын. Ачаже, Антоний Азановский, священник лийын. 1889 ий 25 июньышто Озанысе Духовный семинарийым тунем лектын. 1889 ий 13 ноябрь гыч 1891 ий 17 октябрь марте Шоя-Кузнецовысо земский училищыште туныктен, вара 1891 ий 17 октябрь гыч 1896 ий 1 октябрь марте Вараксинысе училищыште пашам ыштен.

1896 ий 13 октябрьыште С.А.Азановскийын кидшым священниклан пыштат. Тудо Царевококшайск воктене верланыше Сурты селасе Святой Троице лүмеш черкыште служитлаш тўналеш. Священникын пашажым шуктен шогымо дене пырля тудо эше педагог семын тыршен. Негодяевысе церковно-приходской школышто 1897 ий 5 ноябрь гыч 1900 ий 2 март марте Юмын Законом туныктен, а вара 1906 ий гыч эше тиде школын вуйлатышыже лийын. Тыгак Петяковысо ўдырамаш-влаклан почмо грамотность школышто (1898-1906), Ежовысо земский училищыште (1897 ий 5 ноябрь – 1908 ий 15 октябрь), Михайловкысо 2 классан училищыште (1896 ий 30 ноябрь – 1910 ий 5 апрель) Юмын Законом туныктен.

Симеон ача верысе приходской попечительствын председательжылан куд ий шоген. Тыршен служитлымыжым аклен, 1901 ий 31 майыште тудым набедренник дене наградитлат, а 1908 ий 21 июньышто скуфья дене. Тыгак Симеон ачалан церковный школ-влакын 25 ияш лүмгечышт лүмеш Владимир-Александровский лентыш пижыктыме ший медальымат кучыктеныт. Тудо ийласе аралалт кодшо клировый ведомыстышто тудын нерген «пеш сай койыш-шоктышан иерей» манын серыме.

1910 ий 5 апрельыште священник Симеон Азановскийым Морко селасе Юмын Кончымо лүмеш храмыш служитлаш кусарат. Тыштат Симеон ача черкыште служитлыме дене пырля ончычсыж семынак туныктымо сомыллан пижеш. Кугу-Кожлаялысе земский училищыште Юмын Законом туныкта (1910 ий 28 сентябрь гыч), Тыгыде Моркысо церковно-приходской школ ден святитель Гурий Братствын Руш-Родысо школын вуйлатышыже лиеш. Царевококшайск уездын кокымшо округысо благочинныйын польшкалышыжлан тырша, а вара благочинныйлан шогалтат.

1917 ийысе революций деч вара кучемыш большевик-влак толмылан кōра элыштына илыш пудыранаш тўналын. Ялысе калык продотрядын киндым шупшыш налмыж да Йошкар армийыш пōрѐн-влакым виеш налмыж дене келшен огыл. Сандене у кучем ваштареш кресаньык-влак тўрлō вере тумам тарватеныт. Марий кундемат өрдыжеш кодын огыл. 1918 ий сентябрь тўналтыште Морко селаште тыгай пуламыр лийын. Тыгодым кресаньык-влак верысе советым поктен колтеныт да самообороно комитетым чумыреныт. Совет власть тыгай тумам духовенство ваштареш кучедалаш кучылтын. Тыге Моркышто ЧК-ын енге-влак, ты амал дене пайдаланен, священник Симеон Азановский ден диакон Павел Монастырёвым кучен каеныт.

Симеон ачам 1918 ий 10 октябрьште арестоватленит. 1918 ий 16 октябрьште, 2 ноябрьште да 1919 ий 31 мартыште эртарыме йодыштмашыште тудо титаклымаш дене келшен огыл. Тергымаш кайыме годым Симеон ача шкенжым Православный вералан чот ўшанымыжым ончыктен. «Мый эре тиде принципым виктаренам: политике мыйын пашам огыл; мыланем ўшанен пуымо күтүм Христос почеш каяш вүденам, тыгайже кеч-могай граждан стройыштат ышташ лиеш», - ойлен тудо. Тыгодым священниклан кидем пыштымем годым пуымо мутем пенгыдемадаш шонен, Черкын интересшым араленам манын. «Патриарх Тихонин ўжмашыжым лудынам гын, мый начальствын приказшым рядовой солдат семын шуктенам», - возен тудо губернийысе ЧК-ыш колтымо серышыштыже.

Симеон ачам прихожанже-влак моткоч йөратеныт да пагаленыт. Сандене шке батюшкаштым арален налаш манын, кучем органлашке йодмаш-влакым возгаленыт. Нуно Симеон ача революций ваштареш нимогай памам ыштен огыл да ме тудым «сай пашаен семын» палена манын, эрыкыш колташ йодыныт. Следствийым нангайыше пөлкаште Курыкүмбал, Кинер, Старый Завод, Кореп-Сола, Подгорная яллаште илыше-влак деч пурышо тыгай сынан йодмаш-влак аралалт кодыныт.

1918 ий 18 октябрьште Царевококшайский ЧК священник Симеон Азановскийым лүен пушташ пунчалым луктын улмаш, но Озангыште, губернийысе ЧК-те тудым уэш онченит, да 1918 ий 13 декабрьште Симеон ачам граждан сар пытымеш өкым ыштыктыме пашаш колтеныт. 1919 ий январь марте тудо Царевококшайскысе тюрьмаште шинчен, а вара, марий ЧК-ым пытарымылан көра, Озангысе арестный пörтыш кусареныт. 1919 ий 14 майыште батюшкам, Морко приходысо ен-влаклан ўшанен, эрыкыш луктыныт.

Эрыкыш лекмыж деч вара Симеон ача Морко селаште Юмын Кончымо лүмеш храмыштак служитлаш тўналын. Умбакыже илыш корныжо пале огыл.

Диомид Андреевич Андриевский, священник (15.08.1872 - ...)

Диомид Андреевич Андриевский 1872 ий 15 августышто Вятский губернийын Уржум уездышкыже пурышо Шевнино ялыште кресаньык ешеш шочын. 1896 ий аперльыште, Вичысе рүдө братский школым тунем пытарымекыже, Вятский губернийышкак пурышо Глазов уездыште ик братский школышто туныктен. 1898 ийыште Диомид Андреевич епархиальный службыш пура да 21 октябрь гыч Орлов уезд Белозерье селасе Господын Ыресшым нөлталме лүмеш черкыште псаломщиклан пашам ышташ тўналын. 1904 ий 27 февральыште Вятский уездысе Загарье селасе Христосын Пылвомышыш Чапландаралт күзымыжө лүмеш черкыште тыгаяк сомылым шуктен, а вара ты ийынак 15 апрель гыч уэш Белозерье селасе храмышкак пörтылын.

Диомид Андриевскийын пашажым священник-влакын вуйлатышышт сайлан шотлен да 1904 ий 21 майыште Священный Синод тудлан Библийым пӧлеклен.

1905 ий 24 июньышто Диомид Андреевичын кидшым диаконлан пыштеныт. 1907 ий 17 ноябрьыште Уржум уезд Ветошкино селасе Иоанн Предтече лӱмеш черкыште служитлаш тӱналеш. 1909 ий 17 ноябрьыште тудын кидшым священниклан пыштат да Нолин уезд Слудское селасе Васильевский черкыш служитлаш колтат. 1909 ий 10 февраль гыч Слудский да эше 1910 ий 27 июль гыч Омелятский земский училищылаште Юмын Законом туныктен.

1912 ий 15 август гыч Диомид ачам Уржум уезд Элембаево селасе преподобномученик Андрей Критский лӱмеш черкыш кусарат. Черкыште службым эртарыме деч посна тудо эше тыгак святитель Николай лӱмеш Братствын миссионер школжын вуйлатышыже лийын да 1912 ий 27 ноябрь гыч Элембаевысе ден Провальский земский училищылаште Юмын Законом туныктен. Нолинский Духовный училище пелен Господьым тынеш пуртышо Иоанн Предтече лӱмеш Братствын енге лийын. Диомид ача алал кумылжо дене поро пашам шуко ыштен. Мутлан, 1916 ийыште Виче олаште сареш вуйым пыштыше салтак-влаклан храм-памятникым чогаш шке оксажым пуэн. Элембай черкын 1915 ийлан клировый ведомостьыштыжо Диомид ача сай койыш-шоктышан манын возымаш аралалт кодын.

Элембаево селасе преподобномученик Андрей Критский лӱмеш черкыште Диомид ача 1929 ий марте служитлен. Батюшкам прихожан-влак пеш пагаленыт, ой-канашым йодаш, шӱм-чоным эмлаш тудын деке эсогыл тора ялла гыч ен-влак толеденыт. Диомид ачан канашыж почеш, Элембай селасе черкын прихожанже-влак школышто Юмын Законом уэш туныкташ тӱналаш йодыныт.

Священник Диомид Андриевскийым 1929 ий 6 октябрьыште арестоватленыт, 14 октябрьыште РСФСР-ын УК-ын 58-10 статьяж почеш титаклымашым луктыныт. Тиде статьям Совет власть, колхоз ваштареш ойлымылан, Совет кучемын ялыште мероприятийлажым эртараш мешайымылан, вашке лийшаш сар нерген да тиде сарыште Совет властын пытымыже нерген кутырымашлан пуат. Диомид ача тиде титаклымаш дене келшен огыл. 1930 ий 19 февральыште Угарман кундемын ОГПУ-ын ПП-жын особый тройкын постановленийже почеш, священникым лӱен пушташ приговорым луктыныт, но шымлымашым эше эртарыме почеш, ты приговорым коранденыт да вич ийлан эрык деч посна кодаш пунчалыныт.

Умбакеже священник Диомид Андриевскийын илыш-корныжо пале огыл.

**Андронников Василий Михайлович, священник
(1884 ий 7 апрель – 1937 ий 7 август)**

Василий Михайлович Андроников 1884 ий 7 апрельыште, а тошто стиль почеш 25 мартыште, Виче губернийын Уржум уездыш пурышо Марийсола

селаште шочын. Ончыкылык священник лийшашыжым кугу пайрем кечын шочмыжат палдарен, вет тудо Юмын Авалан Поро пұрымашан Уверым пуымо Благовещений кечын ош тўняш лектын. Кок кече гыч тудым тынеш пуртеныт. Марийсоласе Юмын Аван Леведмыже лўмеш черкыште тынеш пуртымо Таинством священник Неофит Анцыгин ден диакон Гавриил Липатников эртареныт. Эрге азан ача-аваже Кострома губернийын Унжа олан мещанже-влак Михаил Георгиевич Андронников ден Екатерина Михайловна лийыныт.

1900 ий 6 июньышто В.М.Андронников Уржум оласе кум классан училищым «Каык туныктышо» свидетельстве дене пытарен. 1901 ий 26 октябрьыште туныктышын польшкалышыжлан шогалтеныт, а 1902 ий 20 декабрьыште Тапгиерысе церковно-приходской школын туныктышыжлан пашам ышташ тўналеш. Тиде послушанийым тудо 1910 ий марте нумалеш.

1907 ий 2 июньышто Василий Андронников Масканур селасе святой апостол да евангелист Иоанн Богослов лўмеш черкыш диаконлан шогалаш вакансийым налеш да 30 августышто Глазовысо епископ Павл (Поспелов) тудым кидшым диаконлан пышта. 1908 ий 12 октябрь гыч Василий Михайлович Клюкинысе ден 1912 ий 18 ноябрь гыч Емеличевский земский училищылаште Юмын Законом туныктен. 1913 ий 23 апрельыште Вятский да Слободской епископ Филарет (Никольский) Василий Андронниковым кидшым священниклан пышта. Василий ача 1921 ий марте Масканур селасе храмыште служитла, вара тудым У Торъял селасе Иисус Христосын Пылвомышко Чапландаралт Кўзымыжō лўмеш черкыш кусарат. Тыште Васлий ача 1929 ий марте служитла. 1915 ийлан Масканур селасе храмын клировый ведомостьыштыжо Василий ача нерген тыге серыме: «Койыш-шоктышыжо пеш сай, черемис йылмым пала».

Совет власть жапыште Юмылан ўшанымылан поктылмо жапыште священник Василий Андронников шкенжым Православийын чот ўшанле енже семын ончыктен. Юмылан ўшаныше ең-влак тудым чот пагаленыт. Ой-канашым йодаш да шўм-чоным эмлаш Василий ача деке ссыльный, монах, кресаньык-влак толеденыт. Элембай селасе черкыште служитлыше священник Диомид Андриевский да Марийсоласе священник Владимир Попов дене ик шонымаште лийыныт да пенгыде кылым кученыт.

1929 ий 14 декабрьыште священник Василий Андронниковым кучен, У Торъялыште шындат, вара Йошкар-Олаш нангаят. Шоя таныклымаш почеш Василий ачам совет властын вашке пытымыже нерген ойлымылан да колхоз ваштареш агитацийым нангайымылан, контрреволюционный группышто улмыжлан (РСФСР-ын УК-ын 58-10 статьяжын 11 пунктшо) титакленыт. 1929 ий 29 декабрьыште да 1930 ий 1 январьыште лийше йодыштмашыште Василий ача титаклымаш дене келшен огыл. Тудо кеч-могай кучем Юмо деч манын ойлен. Совет кучемын пашаже-влак религий ваштареш кучедалмыже деч посна Юмылан йōрышō манын. «Тидын шотышто совет власть мыланна сулыккан улмына кōра пуалтын», - ойлен тудо.

1930 ий 19 февральыште Угарман кундемын ОГПУ-ын ПП-жын особый тройкыжын заседанийыштыже священник Василий Андронниковым кандаш

ийлан эрык деч посна кодаш приговорым луктыт. Мўндыр Эрвелне Бамовский паша лагерьлаште (Амур область Свободный ола) куд ий лийын. 1936 ий 19 мартыште Василий ачам эрыкыш луктыныт. Ик жап тудо Йошкар-Олаште ила, но 1937 ий 28 июльышто тудым уэш арестоватленыт да ончысо 58-10 статья почешак титакленыт. 1937 ий 7 августышто МАССР-ысе НКВД-ын тройкыжын заседанийыштыже священник Василий Андронниковым лўен пушташ пунчалым луктыныт. Приговорым тудо кечынак 15 шагатлан шуктеныт. Василий ачам Йошкар-Ола воктенсе Мендур шўгарыште тоеныт.

**Анисимов Иоанн, диакон
(1871.7/20.09. - 1936.18.02.)**

Иоанн Иванович Анисимов 1871 ий 7 (20) сентябрьыште Виче губернийын Глазов уездыш пурышо Ежово ялыште шочын. Ачаже, Иоанн Анисимов, черкыште псаломщиклан пашам ыштен. Ялысе школым тунем лекмекеже, Духовный училищыште шинчымашым поген. Тудым 1895 ийыште тунем пытарымек, Виче губернийын Котельнич уездшын Чистополье селасе Иоанн Предтече лўмеш черкыште ачаж семынак псаломщиклан служитлен. Вара 1912 (вес данный почеш 1913) ийыште тудым кидшым диаконлан пыштат. 1917-1924 ийлаште Иоанн диакон-ача Яраң районусо ик храмыште пашам ышта, вара тудым Марий Автономный Округын У Торъял кантонжын Масканур селасе святой апостол да евангелист Иоанн Богослов лўмеш черкыш кусарат. Тыште тудо 1929 ий марте служитла. Масканур селасе черкын приходшо Россий Черкын уэмдыме Синодшо дене келшыше митрополит Сергейын (Страгородский) кид йымакыже пурен. Иоанн диакон-ача тидын дене келшен огыл, непоминающий-влак семын шотлалтын, сандене штат гыч лектын.

Штат гыч лекмекеже, Иоанн диакон-ача Масканур селаштак илен да сурт-озанлыкыште кўлешан пашам ыштен: йолчиемым урген, конгам оптен.

1932 ий 10 мартыште тудым кучен нангаеныт. Колхоз ваштареш агитацийым эртара, вашке сар лийме, совет власть пытыме нерген ойлыштын манын титакленыт (РСФСР-ын УК-ын 58 статьяжын 10,11 пунктшо). 1932 ий 28 мартыште да 22 апрельыште лийше йодыштмашыште Иоанн Анисимов титаклымаш дене келшен огыл. 1932 ий 29 июльышто ОГПУ коллегийын особый совещанийыштыже Иоанн диакон-ачам Йўдвел кундемыш кум ийлан ссылкыш колташ пунчалыныт, но тыгодым приговорым условныйлан шотленыт да эрыкыш луктыныт.

1936 ийыште Иоанн Анисимов Шернур районусо Казанский селасе Юмын Аван Казанский иконыжо лўмеш черкыште служитлен.

Иоанн диакон-ачан ўмыржө 1936 ий 18 февральыште Казанский селаште кўрылтын, тойымо верже пале огыл.

**Афанасьев Николай, священник
(868-25.06.1935)**

Курыкмари́й кундемьште шочын-кушшо рвезе илен-толын олыкмарий калык коклаште Юмын волгыдыжым шарен. Николай ача Советский районысо Верх-Ушнур селасе Пöтыр ден Павл святой апостол-влак лүмеш черкыште 1916 ий гыч 1935 ий марте служитлен.

Николай Афанасьевич Афанасьев 1868-ше ийыште Озан губернийын Козьмодемьянск уездысе Нуженалы ялыште кресаньык ешеш шочын. 1887-ше ийыште Озангысе туныктышо семинарийым тунем лектын. 1888-ше ий гыч 1897 ий 20 октябрь марте Уржум уездысе ик училищыште туныктышылан пашам ыштен. 1897-ше ий 22 октябрьыште Николай Афанасьевичым диаконлан шогалтат. Тудо кызытсе Куженер районышто верланыше Юледүр селасе Пöтыр ден Павл святой апостол-влак лүмеш черкыште служитлаш тўналын. Вес ийынже 7 июнышто, пророк Иоанн Предтечын Шочмо кечыже пайрем годым, кидшым священниклан пыштат. Юледүр селасе черкыштак служитлаш кодат. Вяткысе да Слободскойысо епископ Алексейын (Опоцкой) благословитлымыж почеш 1901 ий 23 июлышто Николай ачам Виче губернийысе Уржум уездысе Купран селашкыже - кызит тиде кундем Шернур районыш пура – шукерте огыл эше чонен гына шуктымo ик престолан святитель Стефан Пермский лүмеш черкыш служитлаш колтеныт. Тыште тудо 1909 ий май марте служитлен. Варажым Николай ачам У Торъял селасе Иисус Христосын Пылвомышыш Чапландаралт кўзымыжö лүмеш черкыш кусарат. Тиде ийлаште Николай Афанасьевич эше миссионер школлаште Юмын законом туныктен. Кугу Торешкўварыште, Йывансолаште, Купраныште, Кужнурышто, Элембаевыште, Нольыкмари́йыште (Кугу Коклала), У Торъялыште йоча-влаклан шинчымашым пуэн. Николай ача Кугу Шўвылакысе миссионер школышто вуйлатыше лийын. Тушто 1916 ийыште 25 йоча тунемын: 22 эрге ден 3 ўдыр. Нунын кокла гыч кумытшо отыш коштшо еш гыч лийыныт. Николай ача нине йоча-влаклан тўткышым кугун ойырен, чын Юмо нерген шуко умылтарен.

У Торъял селасе Иисус Христосын Пылвомышыш Чапландаралт кўзымыжö лүмеш черке гыч Николай ачам 1916 ий мартыште кызытсе Советский районысо Верх-Ушнур селасе Пöтыр ден Павл святой апостол-влак лүмеш храмыш служитлаш кусареныт.

Священник Николай Афанасьевын ешыже мари́й-влаклан образцовый семын лийын. Николай ачан ешыже кугу улмаш: шым йоча – куд эрге ден ик ўдыр. Икшыве-влак чыланат тўрлö семўзгар дене шоктен моштеныт: икте - гармонь, весе – балалайке, кумшо – мандолине дене. Калык семўзгар еш ансамбль семын чумырген. Кенеж кастене чўчкыдын капка ончыкышт лектын семўзгарышт дене шоктеныт, а погынышо калык сем почеш мари́й ден руш калык мурым муреныт. Николай ача ден матушка йоча-влакым пеш йöратеныт. Сандене нунын суртыштышт ялысе мари́й йоча-влак эре лиеденыт, полмезе-влакын илышышт, тазалыкышт нерген тургыжланен йодыштыныт. Нуным Николай ача иктаж сайлан эре туныкташак тыршен. Ўстелтöрыш

кочкаш шынден гын, кочмо годым шкем кузе моторын кучаш умылтарен. Мутланыде, йолым лупшыде, арун кочкын шинчаш ойлен. Икте-весеылан полшаш, изиракым чаманаш, эрге-влаклан ўдырым обижаяш огыл манын туныктен. Осал мутын сай огыл улмыжым умылтарен. Юмын сугыньжо почеш илаш эре тыршаш күлеш манын ойлен. Ик йочамат ик ганат мөнгыш костенеч деч посна колтен огыл. Тыгай шарнымашым ойлен коден Николай ачан ик шешкыже.

Юмылан ўшанымаш ваштареш кучедалме жапыште Николай ача лўдын шинчен огыл. Обновленчествышкат ушен огыл, а 1930-шо ийла тўналтыште черкым петырыме да чаным корандыме ваштареш шоген.

Совет кучемлан тыгай ура чонан священник келшен огыл. Тунам тыгай ең-влак у «волгыдо илышым чоҥаш» мешаеныт. Сандене 1926 ий 15 февральыште Николай ачам сайлыме права деч посна коденыт. 1930-шо ийыште сельхозналогым тўлен кертдымыштлан көра уло ешыжым сурт гыч поктен луктыныт. 1935 ийыште кенежым, рушарнян, Юмын литургийым служитлыме жапыште кучен нангаеныт.

1935-ше ий 21 июньышто НКВД-ын особый совещанийже священник Николай Афанасьевым кум ийлан Казахстаныш ссылкыш колташ пунчалын. Но бачышкалан тора кундемыш каяш пўрен огыл улмаш: тазалыкше чот начарештмылан көра Николай ача 25 июньышто Йошкар-Оласе казаматын эмлымверыштыже колен.

Бахтин Николай, священник (12/25.05.1900 - 22.04.1943)

Николай ачан илыш корныжым пален налмеке, тўтан мардеж ваштареш пенгыдын шогышо көргө виян ең семын почылтеш. Мардеж ваштареш каяш неле гынат, тудо эркин да садак ошкылеш, вуйысо упшыжымат мардеж пёрдыктен нангая, ўмбал вургемжымат кудашаш тўча, но айдеме огеш чакне, лўдын чытырен мландыш огеш шунгалт. Николай ачат тыгаяк илышым илен. Лўдыкшө пуламыр да черке ваштареш кучедалме жапыште Юмын престолжо ончыко служитлаш шогалеш. Кунар тудын ешыжым шыгыремдылыныт, тунар шке ыресыж дек пижын, мучаш марте нумал ошкылын.

Николай ача (Бахтин Николай Кириллович) 1900 ий 12 (25) майыште Виче губернийын Яранск уездыште кресаньык ешеш шочын. Селасе кок классан училищым тунем лектын. 1914 ий октябрь гыч 1919 ий марте Кадам волостыын управленийыштыже писарьын польшкалышыжлан пашам ыштен. 1919-1922 ийлаште кресаньык да пашаче калык деч шогышо Йошкар Армийыште служитлен. Туштат ротын писарьже лийын. Салтак радам гыч пёртымекше, Бахтин Николай Кадамысе волостной советын документ-влак дене пашам ыштыше еҥлан польшкален. Тунамак Кужмара волостышто уездын кочкыш комитетшын налогом погышо инспекторжылан пашам ыштен. Самырык рвезын чонжылан тыгай паша келшен огыл да тудо Юмылан служитлыме корным ойырен налын. 1923 ийыште Бахтин Николайын кидшым диаконлан пыштат. Марий АССР-ын Ронго районысо Люперсола (Кужмара)

селасе Святой Троице лүмеш храмыште служитлен. Диакон Николайлан да тудын ешыжлан шуко ойгым чыташ логалын. 1923 ийыште еш озан сайлыме праважым налыныт, а вара уло погыжым шупшын налыныт (раскулачиватленыт), ушкалым вүден каеныт. Кудыт, визыт да идалыкат пелаш кум изи йоча шөр-торык деч посна кодын. Эше тиде жапыште диаконын матушкаже шодо чер дене орланен. Диаконын шкенжын пөртшө лийын огыл, ең пачерым гына айлен илен, а служитлыме деч окса пеш шагал пурен. 1930 ий 21 мартыште ушкалым пөртылташ йодын кантисполкомыш йодмашым возен, но йодмашым вашмут деч посна коденыт.

1931 ийыште диакон Николайым священниклан шогалтеныт. 1933 ийыште Николай ачам Пектубай районыш пурышо Йошкарэнгер селасе преподобный Зосим ден Савватий лүмеш черкыш кусареныт.

1937 ий 7 августышто шоя титаклымаш почеш Николай ачам арестоватленыт. Пуйто священник налогым тўлаш тореш лийын, партий ден правительствын ялыште эртарыме мероприятийже-влак ваштареш ойлен да 1936 ийысе Конституцийым чын огыл кутырен. Йодыштмаш годым Николай ача шенжым титаканлан шотлен огыл. 20 октябрьыште МАССР-ын Кўшыл судшын специальный коллегийже священникым кандаш ийлан эрык деч посна кодаш пунчалеш. Николай ача 1943 ий 22 апрельыште Рыбинск ола воктене улшо ик лагерыште колен.

Белоусов Иоанн (1877 - ...)

Черке ваштареш кучедалме жапыште Юмылан служитлыше-влакым веле огыл, а Юмылан ўшаныше енымат пытараш тыршеныт. «Юмо» мутшыMAT айдеме уш гыч ўштылаш шоненыт, но кертын огытыл. «Юмо деч кугу от лий» манеш марий калык, а Священный Возымаш ойла: «Кудо пылпомышым, мландым, тенгызым, нунын көргыштө улшым – чылажымат пүрен...», Тудын ваштареш каяш огеш лий, вет «Господь курымеш кугыжаланащ тўналеш» (Пс.145:6, 10).

Иоанн Белоусов Юмылан чот ўшаныше айдеме лийын. Тудо Царевококшайск ола воктене верланыше Якимово ялыште (Озан губернийын Царевококшайск уезд) 1877 ийыште шочын. Селасе школым тунем лекмек, революций марте Царевококшайскыште ороллан служитлен. Сайын служитлымыжлан тудым вич гана кугыжан медальже дене палемденыт. Варажым Иоанн Павлович ургызо лийын. Кузнецово селаште верланыше Юмын Аван Владимирский иконыжо лүмеш черкын хорыштыжо мурен.

1934 ийыште кугыжан орол лиймыжлан көра тудын сайлыме праважым шупшын налыныт, а 2 декабрьыште тудым шоя титкалымаш почеш арестоватленыт. Пуйто Иоанн Белоусов колхоз ваштареш да вашке сар тўналеш манын ойлен да церковник-влакын контрреволюционный организацийыштым чумыраш полшен (РСФСР-ын УК-ын 58-ше статьяже). Иоаннын илыме пөртыштыжо обыск годым Тошто Сугынь книга ден «Известия по Казанской епархии» журналым муыныт. Журнал совет жаплан

гына огыл, а революций деч ончычсо пагытланат пеш шуэн вашлиялтше экземпляр лийын.

1935 ий 26 февральыште Горький кундемсе судын специальный коллегийжын выездной сессийже Иоанн Белоусовым лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Умбакыже тудын илышыже кузе шуйнен таче мартеат пале огыл.

Блинов Стефан
(20.07.1874 - 7.08.1937)

Блинов Стефаным илышыже Юмо дене чак кылдалтын. Тудо молитва деч посна илен огыл. Тидым ме тыгай сүрет гоч ужына да шижына: Стефаным 1937 ий 26 июльышто арестоватленыт, а обыск годым тудын Евангелийжым, Псалтирьжым, түрлө тропарьым печатлыме молитвословшым шупшын налыныт. Адакшым Стефан Кузьмичым Табашино селаште верланыше святой орланыше-влак Флор ден Лавр лүмеш черкыште служитлыше иеромонах Николай (Винокуров) дене пырля НКВД-ын Оршанкысе райотделже кучен нангаен да 7 августышто 15 шагатлан нуным лүен пуштыныт.

Блинов Стефан 1874 ий 20 июльышто Виче кундемсе Яранск уездысе Кулашино ялыште кресаньык ешеш шочын. Тўналтыш шинчымашым налмекше, ныл ий кугыжан армийыште рядовой салтаклан служитлен. Варажым 1920-1930 ийлаште Стефан Кузьмичын илышыжым кок түрлын возат. Ик документ почеш тудым плотник маныт, а вес документыште тудым кочкыш сатум ужалыше семын палемдат. Блинов Стефан кевытым кучен, кочкыш сатум ужален илен. Уке гын, тудым 1930 ийыште огыт раскулачиватле ыле. 1933-1935 ийлаште ссылкыште лийын. Пўртылмекше, 1937 ийыште черкыште иеромонах Николайлан польшкален. Документ-влак почеш тиде ийыште нимогай пашам ыштен огыл манын палемдыме. Сандене когынынштым пырля арестоватленыт да пырляк лүен пуштыныт.

Блинов Стефаным Йошкар-Ола воктенсе Мендур шўгареш тойымо.

Блохин Малх, иеромонах
(25.03.1880 - 12.07.1943)

Гавриил Блохин - Марий кундемеш шочын кушшо монах. Тудо 1880 ийыште Святой Черкын латкок кугу пайремже кокла гыч иктыже - Эн Яндар Ёдыр Мариялан Поро Уверым кондымо кечын (Благовещение) - Ежово селаште кресаньык ешеш шочын. Кум классан селасе школышто шинчымашым поген, вара 1903-1907 ийлаште армийыште служитлен, бомбардир-наводчик лийын. 1914-1918 ийлаште Белоруссийыште Витебск олесе ик монастырьыште илен, туштак монахлан ўпшым түредыктен да Малх лўмым налын.

1918 ийыште Малх ача шочмо кундемышкыже пўртылеш да 1924 ий марте Ежово селасе Мирносицкий пўрєен монастырьыште монахын подвижшым нумалын. Тыште тудым священник саныш шогалтат. Сандене

тудо Керебеляк селасе святой апостол Петр ден Павел лүмеш черкыште службым эртарен.

Малх ача пеш простан илен. Келийыштыже пу гыч ыштыме үстембалне той самовар шоген, шкафан үстембалне ужар абажуран керосин лампе верланен, ик күртнӧ да ик пу кровать да ныл пүкен лийын, тыгак термометр кечен. Келийыште кок монах илен.

Малх ачам икымше гана 1918 ийыште арестоватленыт, тунам казаматыште тылзат пеле шинчен лектын. 1924 ийыште, Мироносицкий монастырьым петырымеке, тораште огыл верланыше ик ялыш кусен да йолчиемым урген илен. 1924 ий 29 сентябрьыште кокымшо гана арестоватленыт. Казаматыште ныл тылзе шинчымек, адакат луктын колтат. Умбакыже Малх ача йолчиемым урен илен да Оршанке кантоныш пурышо Табашино селасе святой орланыше Флор ден Лавр лүмеш черкыште моло священник-влак дене пырля службым эртарен. Тиде черкыште Малх ачан йолташыже, священник Василий Изергин служитлен.

Малх ачам Ежово селаште илыше-влак да воктел яллесе калык пеш пагаленыт. Монах-священник Комино ялсоветыш пурышо Селиваново ялыш чүчкыдын коштын. Тыште Мироносицкий монастырьын монахше Кирилл (Грицко) илен.

1932 ий 29 декабрьыште Малх ачам кумшо гана арестоватленыт. Тудым колхоз ваштареш да верысе кучемын пашажым вурсен ойлен манын, шоя почеш титакленыт (РСФСР-ын УК-ын 58-ше статьяже). 1933 ий 12 январьыште йодыштмаш годым батюшка тыге ойлен: «Мый, Юмылан чот үшаныше айдеме, тыге шонем: Православный вералан үшанле улмыштым тергаш христиан-влаклан языкыштан көра Юмо Совет кучемым колтен. Совет кучемын эртарыме чыла мероприятийжым да колхозшымат мый антихристын алгаштарымашыже семын ончем. Мый чыла тидын дене келшен ом керт, но властылан подчинятлалтам. Налогым тўлен шогем, палем, Священный Возымаште каласыме: «кесарьлан – кесарьным, Юмылан – Юмыным пуыза», сандене нине налог мыланем кесарьын улыт. Но мый нимогай совет кучем ваштареш ойлен омыл».

1933 ий 22 июльышто ОГПУ-н Коллегийжын особый совещанийже иеромонах Малхым кум ийлан Архангельскыш ссылкыш колташ палемденыт. Ссылке жап пытымек, иеромонах Малх ик жап Архангельскыште ила, вара Марий кундемыш пörтылеш да пеленже епископ Сергейлан (Дружинин) серышым конда. Епископ Сергей тиде жапыште Марий кундемыште ссылкыште лийын. Батюшка Малх Йошкар-Ола воктене верланыше Нужьялыште илаш тўналын, ончычсо семынак йолчиемым урген да сортам ыштен. Тыгак мӧнгыштыжӧ службым эртарен. Обыск годым кок епитрахильым, Чашым, дискосым, копием, лжицым, звездицым, воздухым, 43 сортам муыныт. Батюшка деке Мироносицкий монастырьын ончычсо монахше-влак (иеромонах Гавриил (Бурцев), Маврикий (Петров), Киров кундем гыч священник Симеон Яндулецкий да Юмылан үшаныше ятыр ен толын коштыныт.

1937 ий 3 августышто иеромонах Малхым нылымше гана арестоватленыт да РСФСР-ын УК-ын 58-ше статьяже почеш титакленыт. 7 августышто кок гана да 21 августышто йодыштмаш годым Малх ача шкенжым титаканлан шотлен огыл. 26 августышто МАССР-ын НКВД-ын тройкыжо монахым лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. 1943 ий 12 июльышто Малх ача колен.

Бобровский Валериан, протоиерей
(21.11/3.12.1867 - ...)

Священник ешыште шочын-кушшо Бобровский Валерианын илыш-корныжо Совет кучем жапыште неле лийын гынат, Искарриот Иуда семын Господь Иисус Христосым ужален огыл. Юмылан ўшанымашыже чыла орлыкым чытен лекташыже полшен. Тудо 1867 ий шыжым, Архистратиг Михаил ден Пылвомышысо капдыме Куат-влакын погынышт (у стиль почеш 3 декабрь) кечын Виче губернийысе Слободской олаште шочын. Ачаже священник Бобровский Димитрий лийын. Валериан, 1889 ийыште Виче Духовный семинарийым тунем лекмекеже, шыжым Яранск уездыште верланыше Кукарка олесе Святой Торице лўмеш соборышто псаломщиклан служитлаш тўналын. Вара самырык еным Глазов олесе Господь Иисус Христосын Волгалт вашталтмыже лўмеш храмыш кусареныт. 1894 ий 1 октябрьыште Тойкино селесе Юмын Аван Шочмыж лўмеш черкыште Валерианын кидшым священниклан пыштеныт. Тиде черкыште служитлыме жапыште Валериан ача эше Пичуги ялысе земский училищыште (1896 ий 7 сентябрь гыч), Косотурский ден Кокушкинский грамот школышто (1895-1897 ийлаште) Юмын законом тунуктен.

1897 ий 28 мартыште Валериан ачам акым налде эмлыше Косма ден Дамиан лўмеш черкыш тыгак лўман селаш служитлаш кусареныт. Тыште тудо 1905 ий март марте лиш, а вара Сарапул уездысе Чутырь селаш Господь Иисус Христосын Пылвомышыш Чапландаралт нўлтаттмыж лўмеш черкыш колтеныт. 1914 ий 25 август гыч Яранск уездыш пурышо Руш Крайысе Святой Троице лўмеш храмыште служитлаш тўналын. 1917 ий тўналтыште Уржум уездысе Кичма селесе Эн Яндар Ёдыр Мариям храмыш пуртым лўмеш черкыш кусареныт. Тиде храмыште Валериан ача 1919 ий марте служитлен. Вара тудым тиде уездыштак верланыше Салтакялысе Юмын Аван Казанский иконыжо лўмеш черкыш колтеныт. Тиде ял кызыт Куженер районыш пура.

Следственный пашам Валериан ача ўмбак революций деч вара вигак почыныт. 1920 ий 8 мартыште Салтакялыш колхозым чумыраш уполномоченный ен толын. Тидын шумлык калык коклаште черкын оралтыжымат да священникын илыме пўртшыжат колхозлан пуышт манын, мутланымаш шарлен. Сандене 15 мартыште службо деч вара черкын приходшо погынымашым эртарен да черке пўртым приходлан кодаш йодмашым Токтай-Белякысе исполкомыш возен. 27 мартыште Чрезвычайный комиссийыш священник Бобровский Совет кучем ваштареш кутыра манын шижтарымаш пурен. Пуйто приходын погынымаштыже Валериан ача коммунист-влак антихрист да Православный верам поктылшо улыт манын

ойлен. Но тидым йодыштмаш годым шукынжо пенгыдемден огытыл. 24 майыште да 6 июнышто допрос годым Валериан ача кучем ваштареш нимом ойлен омыл да погынымаш годым мый алтарьыште лийынам манын пенгыдемден. 1921 ий 8 февральыште Виче губернийын Революций трибуналжын погынымашыже священникын титакшым муын огыл да тергымаш пашам петырен, но Валериан ачам шыгыремдылмаш чарнен огыл. Священникын сайлыме праважым, ушкалже ден имныжым шупшын налыныт. Эсогыл тудлан кевытыште керосиным ужален огытыл. «Тый потребкооперацийын енге отыл» маныныт, а вес ен, колхозник, сӧрымӧ плугым пуэн огыл. «Колхоз вуйлатыше деч йодаш кӱлеш» манын ойлен. Тыгай шыгыремдылмаш-влакым Валериан ача 1930 ий марте чытен илен. Вара 1930 ий мартыште тудым шоя вуйшиймаш почеш арестоватлат, но священникын титакшым пенгыдемдыше факт-влак шагаллан кӧра, 1-ше апрельыште эрыкыш луктыныт.

Бобровский Валериан священникын илышыже умбакыже кузе шуйнен раш огыл, лач пале: 1934 ий шошым тудо Марий Турек районысо Алексеевский селасе черкыште, а вара 1936 ий кенгежым У Торъял районысо Масканур селасе святой апостол да евангелист Иоанн Богослов лӱмеш черкыште служитлен. Тиде приход Угарман епархийын Марий викарятствышкыже пурен да Марий епископ Варлаамын (Козуля) омофоржо йымалне лийын. 1934 ийыште Валериан ачам протоиерей саныш нӧлталыныт. Умбагыже тудын илыш корныжо пале огыл...

Болдаевский Гурий, священник (4.08.1881 - 18.12.1940)

Сотнур селаште шочын-кушшо священник Болдаевский Гурий коло ий наре У Торъял районысо Тошто Торъял селасе Юмын Аван Казанский иконыжо лӱмеш черкыште служитлен. Неле пагатыште калыклан духовный польшым пуэден, чын корнышто пенгыдын шогаш кумылан ден. Тысе калыкын шӱм-чонышкышт ӱшанымашын нӧшмыжым шуко шын ден коден.

Болдаевский Гурий Алексеевич 1881 ий 4 августышто шочын. Ачаже, Болдаевский Алексей, тунам псаломщик лийын, а вара диаконлан шогалтеныт. Озанысе Духовный училищым тунем лекмек, Гурий 1896 ийыште тыштак Духовный семинарийыш тунемаш пура. 1899 ий марте шинчымашым пога, но черланымжлан кӧра семинарийым кудалташыже логалеш. Ик жап Иззи Корамас церковно-приходской школышто туныкта, вара тудым епархий шке декыже налеш да Арын селасе Иисус Христос Шочмо лӱмеш черкыш псаломщиклан палемда. 1906 ий 4 августышто Озанысе да Свияжскысе Владыка Димитрий (Самбикин) Гурий Болдаевскийын кидшым диаконлан пышта. Самырык диакон Озан губернийысе Тетюшский уездын Яшевка селасе Юмын Аван Казанский иконыжо лӱмеш черкыште служитлаш тӱналеш. Тыгодым эше церковно-приходской школлаште Юмын Законом туныкта.

1910 ий 8 майыште Болдаевский Гурий диаконым Вичысе епархийыш кусарат да 29 июньышто кидшым священниклан пыштат. Уржум уездысе Тошто Торъял селасе Юмын Аван Казанский иконыжо лүмеш черкыш служитлаш колтат. Тыштат Гурий ача черкыште службым эртарыме дене пырля, туныктышын пашажым нангаен. Токтарсоласе, Оканерысе земский училищылаште, Тошто Торъялысе кок классан пörъен школышто, Калык просвещения министрствын Ядыкбеякысе училищыште Юмын Законом туныктен. Туныктымо пашаже Гурий ачан сайын воранен, сандене 1914 ий 13 ноябрьыште тудым архипастырь благословитлен.

Революций деч вараз Гурий ача тыштак служитлен. Приход кугу да пенгыде лийын, кумло наре ял пурен. Калык священникым пагален да тудлан ұшанен. Тидланже тудын марий улмыжат полшен. Но священник ден калыкын келшен илымышт Совет кучемлан келшен огыл. Сандене Гурий ача ден тиде черкыштак служитлыше Домрачев Иоанн диаконым трудовой пашаш мобилизоватлаш төчен, но Юмылан ұшаныше калык шке күтүчыштым нигуш колтен огытыл. Мобилизаций деч корандыме Вичысе комиссийыш серышым возен, арален коденыт.

Гурий ача калыкым йөрарен Юмылан служитлен. Сандене калык Юмын куатшым шижын шоген. Совет кучем жапыште у черкым чогааш кумылангын. Тошто Торъялыште черке тоштемьн, тудым эше 1751 ийыштак пырня гыч нолтымө лийын. 1926 ийыште верысе калык черкым кермыч гыч чогааш палемден, тидлан оксам погаш тўналыныт улмаш. Тыгодым 1928 ий декабрьын икымше кечылаштыже эртарыме погынымаштышт прихожан-влак тошто черкыжымат олмыкташ палемденыт. Тидыже кучемлан келшен огыл. Сандене 7 декабрьыште черке оралтым специальный комиссий ончен лектын да тудын аварийыный улмыжым палемден. Тудым олмыктымо деч вара клубыш савыраш пунчалын. Ялсовет пашаен-влак йодыштымашым эртареныт: 599 йодмо ен кокла гыч 431 енге черкым петыраш манын. Прихожан-влак черкышт верч чот шогеныт. Ялсовет семынак черке советын енге-влак калыкыште йодыштымашым эртареныт. Нунын иктешлымашышт тыгай лийын: 1086 ен черкым арален кодаш манын.

Тошто Торъял черкын приходшо кенез мучко Юмын пörтым арален кодаш төчен гынат, 1929 ий 6 ноябрьыште Марий областын исполкомжо черкым петыраш пунчалын. Черке оралтым рончаш, а Юмылан ұшаныше-влаклан У Торъял селасе Господь Иисус Христосын Пылвомышыш Чапландаралт нолталтмыж лүмеш черкын приходышкыжо ушнаш темлен. Тыге 1930 ий январьыште черкым ронченыт, а Гурий ачам Тумью-Мучаш селасе Юмын кончымо лүмеш черкыш колтеныт. Тыште Гурий ача 1937 ий марте служитлен.

Тумью-Мучаш селасе черкыште Гурий ачалан шалатен колтымо Куженерысе святитель Николай Чудотворец лүмеш ұдырамаш монастырьыште илыше послушница Татiana Шарнина польшкален. Гурий ача чўккыдын ялла мучко коштын, калык йодмо почеш тынеш пуртен, колышым отпеватлен, пörтым святитлен, тыгак крестный ходым эртарен.

Күтымө күтүжым Черке пелен лияш ұжын, черке пайремым шотлаш күштен, сандене Гурий ача дек мұндыр ялла гычат толын коштыныт.

1937 ий 31 июльышто Гурий ачам арестоватленыт. 19 августышто МАССР-ын НКВД-жын тройкыжын пунчалже почеш тудым лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Гурий ача Карел кундемыште НКВД-ын Беломор-Балтийский лагерьлаштыже неле пашам ыштен орланен илен. Туштак 1940 ий 18 декабрьыште колен.

Болтушин Николай, священник (26.11.1886 - ...)

Ончыкылык священник Виче губернийсе Малмыж уездын Марий Малмыж селаштыже кресаньык ешеш шочын-кушкын (1886 ий 26 ноябрь). 1905 ий 5 июньышто Малмыж олесе училищым тунем лекмек, Малмыж уездын Больше-Сотнурысо грамот школышто туныкташ тўналын. Вара инородец-влаклан Вичысе миссионер курсышто шинчымашыжым нўлтен. 1912 ий 31 майыште Николай Васильевичым Кугу Пумарий (кызыт Параньга районыш пура) селесе святой Илия пророк лўмеш черкыш псаломщиклан шогалтеныт. Идалык гыч Юледур селаште верланыше святой апостол Пўтыр ден Павел лўмеш черкыште кидшым диаконлан пыштеныт. Храмыште служитлыме дене пырля Николай Васильевич Шой-Шўдымарий (кызыт Куженер районыш пура) церковно-приходской ден Агытансолесе миссионер школлаште Юмын законом туныктен. Тиде пашажлан тудым Романовмытын кугыжаланымыштлан 300 ий темме лўмеш Владимирско-Александровский кок тистан лўмгече ырес дене палемденыт. Болтушин Николай пашаштыже сай койыш дене ойыртегалтын.

1916 ий 20 мартыште Руш Шой (кызыт Куженер районыш пура) селаште верланыше Юмын Кончымо лўмеш храмыш кусареныт. Тыгодым эше Саламатнур земский училищыште Юмын Законом туныктен. 1919 ий августышто Николай Васильевичын кидшым священниклан пыштеныт. Николай ача Шора селесе святой Николай Чудотворец лўмеш храмыште служитлаш тўналын. Тиде села кызытсе Марий Турек районышто Мариец поселко деч тораште огыл верланен. Тушто янда завод лийын.

1920 ийыште революций ваштареш ойлымыжлан арестоватленыт, но суд священникын титакшым муын огыл да эрыкыш луктын.

1923 ий апрельыште сайын служитлымыжлан Николай ачам набедренник дене палемденыт.

1923 ий 13 августышто Николай ача Сарапул епархийын управленийышкыже тыгай прошенийым возен: «Шора селаште пашаче калык коклаште ныл ий служитлем. Янда заводын петырналтмыж деч вара черкышкат окса пеш шагал пура, а мыйын ешыште куд ен. Шора села ола деч тораште верланен, сандене 1-ше ступенян школ деч вара йоча-влаклан умбакыже нигушто тунемаш. Кугурак ўдырем, Елена, тений лач тиде школым пытара. Йоча-влакым туныкташ манын, мыланем служитлыме верым вашталташ кўлеш. Тыгак мый шукертсек шочмо кундемем (Марий Малмыж)

деч тораште служитлен коштам. Сандене Сарапул епархийыш куснаш кумылем уло. Тидым шотыш налын, Епархиальный управлений деч йодаш тоштам: тендан епархийысе иктаж селашке мыйым священниклан кусараш». Николай ачан йодмашыжым шуктеныт. 1923 ийыштак священник Болтушин Николайым Киров кундемысе Кильмез районжын Такашур селаш Иисус Христосым Вашлийме лүмеш храмыш служитлаш кусареныт. Батюшкам калык пагален, духовный йодышым кангашаш тудын деке моло селаласе священник-влакат толын коштыныт. Тиде Совет кучемлан келшен огыл, сандене шоя титаклымаш почеш Николай ачам 1930 ий 26 февральыште кучен нангаеныт да Малмыж исправительно-трудовой пörтышкө веранденыт. 21 майыште Угарман кундемын ОГПУ-ын ПП-н особый тройкыжо Николай ачам вич ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын.

1930-1933 ийлаште Николай ача Беломорканалыште шинчен. Тушеч срок пытыме деч ончыч луктыныт. Вара ик жап Марий Турек районысо Шихалеево селасе Юмын Аван Леведмыже лүмеш храмыште служитлен. 1935 ийыште Кугечылан батюшкам ырес дене палемденыт. Николай ачан тазалыкше начарештмылан көра Марий епископ Варлаам (Козуля) 1936 ий 20 декабрьыште штат гыч лекташ благословитлен.

1937 ий июньышто Николай ача Озангыште илен. Умбакыже священник Болтушин Николайын илыш корныжо пале огыл.

Булыгина Мария (30.01.1880 - 8.12.1937)

Ўдыр Озан губернийысе Царевококшайск уездын Жуково селаштыже 1880 ий 30 январьыште кресаньык ешыште шочын. Тунам Юмылан ўшанен илыше ачаж ден аваже пален огытыл, нунын ўдырышт илен-толын Господь Иисус Христосым йöратымыж верч орланен кола манын. Булыгина Мария Степановна моло икшыве семьяк кушкын, нимо денат ойыртемалтын огыл. Селасе школышто тунемын, ялозанлык пашаште тыршен, черкыш коштын, Юмо деч лүдын илен, сандене шүм-чон куатше пенгыде лийын. Псалтирьын 33-шо псаломыштыжо тыге возымо: «... Тудын деч лүдын шогыза, вет Тудын деч лүдшö-шамыч йорлеш огыт код...»

1930 ийлаште Булыгина Мария Марий МАССР-ын Йошкар-Ола районысо Коряково ялыштыже илен. 1937 ий 5 сентябрьыште тудым арестоватленыт. Пуйто ўдырамаш революций ден колхозын пашаже ваштареш ойлен, тыгак вашке сар лиеш да Совет кучем шалана манме манешым шаркален. Булыгина Мария епископ Сергей (Дружинин), иеромонах Харитон (Пойдо), Царевококшайскысе Богородице-Сергиев ўдырамаш монастырын ончычсо монахиньыже-влак дене кылым кучен. Нунын ўмбак РСФСР-ын Уголовный кодекскышын 58-ше статьяж почеш ик пашам починыт.

Мария йодыштмаш годым титаклымаш дене келшен огыл. 11 сентябрьыште Марий АССР-ын НКВД-ын тройкыжо Булыгина Мариям кандаш ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Тудым Коми кундемыште верланыше Локчимысе лагерьысе Усть-Кулом селашкыже колтеныт. Мария

тушко 31 октябрьште миен шуын, но лагерьште кужу жап лийын огыл, 18 декабрьште коллен. Тойымо верже пале огыл.

Кресаньык ешеш шочын-кушшо ен көргө вий-куатан лийын, Господьым ужален огыл. «Мыйын лүмемлан көра чылан тендам ужмышудымо лийыт. А кө мучаш марте чытен лектеш, тудо утаралтеш» (Мф.10:22).

Васильев Иоанн
(13.01.1914 - 11.04.1943)

Пошкудо чуваш калыкын эргыже Васильев Иоанн, Совет кучем жапыште воспитатлалтше, Юмылан пенгыдын ўшанен, нөргө ийготан лийын гынат, толкын почеш каяш вий-куатше ситен.

Васильев Иоанн Васильевич 1914 ий 13 январьште Озан губернийысе Цивильский уездын Малые Кибечи ялыште кресаньык ешеш шочын. 1923-1928 ийлаште ялысе тўналтыш школышто тунемын, 1930 ийыште куд классан школым тунем лектын. Вара 1934 ий марте тўрлө вере тўрлө пашам ыштен: райколхозсоюзышто делопроизводительлан, райземотдельште статистлан, чодырам руен, курньыгорнышто тыршен. 1934 ий 15 май гыч 1935 ий август марте Канаш лестранхозын Урмарчодыра пунктшытыжо счетоводлан пашам ыштен. Отчетым чын да жапыштыже ыштымыжлан рвезылан 120 тенге окса премийым пуэныт.

Самырык рвезе ончыкылык илышыжым чодыра паша дене кылдаш шонен, сандене 1935 ийыште Йошкар-Оласе Поволжский лесотехнический институт пелен лесорабфакыш тунемаш пурен. Тиде факультетым тудо 1938 ий 28 июньышто тунем лектын. Иоанн сайын тунемын. Сайын тунеммыжлан тудлан ик гана веле огыл оксам пуэныт. Тыгак тунемме жапыште общественный пашам ыштен. Тудын характеристикыштыже тыге возымо: «1935 ий гыч рабфакыште улмыж жапыште товарищ Васильев группын профоргшылан шоген. 1937-1938 ийлаште профкомын членжылан ойыралтын да тиде сомылым профсоюз линий дене марксистско-ленинский воспитаний почеш ответственно, аккуратно, чын ыштен. Администраций ден союз ончылно нимогай титакше уке. Дисциплинированный да политике шотышто грамотный».

1938 ий 3 июльышто Поволжский лесотехнический институтыш инженер-лесоводлан тунемаш пураш йодмашым возен. Тўналтыш экзаменым кучен, институтын студентше лийын, 17 ноябрьште комсомолыш пурен.

Ўмбач ончалмаште Васильев Иоаннын илыш корныжо пеш сайын шуйна. Но тудо кугу тергымаш гоч эртышаш улмаш. Иоанн Васильевич Юмылан чот ўшаныше айдеме лийын. Черкыш чўчкыдын коштын, духовный книга-влакым лудын, эргыж верч кумалын. Тыгак тудо 1938 ийыште пеш чот черланен. Чер Иоанным шке илышым вес шинчаончалтыш дене ончалаш таратен. Тудо шкет лияш йўратен, ен-влак деч да общественный паша деч корангаш тыршен. 1940 ий кенеж каныш жапыште мўнгыштыжў улмыж годым ачажын революций деч ончыч савыктыме книгаж гыч чуваш йылме дене молитва-влакым

тетрадьеш возен. Варажым тиде тетрадь обыск годым кГБ-шник-шамыч кидыш логалын.

1939 ий мартыште Поволжский лесотехнический институтышто «Союз воинствующих безбожников» (СВБ) ячейке чумырген. Студент-влак тиде ячейкым коран кошташ тыршенят гынат, тушто шогышо-влак шкештым пеш вольнан кученыт. 1940 ий 1 январьлан ячейке 109 ен деч шоген гын, 1941 ий январьлан 71 ен веле кодын. 1940 ийыште безбожник-шамычын вуйлатыме почеш институтышто кум атеист лекций, кок семинар ден религий ваштареш каласкалыме кас эртен. Тиде кас нерген «Культурный быт верч» луман пырдыжгазетыште кум статья возымо лийын, а «Социалистический кадр верч» газетыште – шымыт.

СВБ-ын шинчажлан Васильев Иоанн логалын. Сандене тудым 1939 ий мартыште Юмылан ўшанымыжлан комсомол гыч луктыныт. Погынымаште комсомол ден религийым пырля ушаш огеш лий манын, ўшандараш тыршенят, но Иоанн ўшанымаш деч корангын огыл. Тыгай «воспитательный паша» умбакыжат лиеден. 1941 ийыште Васильевым институт гыч луктын колтена манын лўдыктеныт, но Иоанн тыге ойлен: «Религий деч коранаш каласат гын, мый институт гыч каем, но Юмылан ўшанымым ом чаре». Тидым институтын «Союз воинствующих безбожников» ячейкын 1941 ий 7 апрель годсо справкыжат пенгыдемда. Тушто тыге возымо: «Студент-влак коклаште Юмылан ўшаныше ик чуваш рвезе уло, 1914 ийыште шочшо Васильев Иван Васильевич, кумшо курсышто тунемеш. Тудын дене СВБ-ын активше пашам ышта да преподавател беседым эртарат, но тудо шонымашыжым эше вашталтен огыл».

Кугу Отечественный сар тўналмеке, Совет кучем репрессийым утыр вианден. 1941-1942 ийлаште тўн шотышто Юмылан ўшаныше тыглай ен-влакым репрессироватлен. Марий кундемыште нунын коклаш Васильев Иоаннат логалын. 1941 ий 5 июлышто тудым арестоватленыт. РСФСР-ын Уголовный кодексшын 58-ше статьяж почеш титакленыт. Судебный пашам рвезе ўмбап почмылан 1941 ий 26 августышто институт гыч луктыт.

Иоанным 5 ден 7 июлышто йодыштыныт вара 20 августышто очный ставкым эртареныт, но Васильев Иоанн титаклымаш дене келшен огыл. 1941 ий 6 сентябрьыште Марий АССР-ын Верховный судшо лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. 8 сентябрьыште РСФСР-ын Верховный судшо наказанийым куштылемдаш темлен, но пунчал тугак кодын.

Коло индеш ияш самырык рвезе 1943 ий 11 апрельыште колен. Капшым кушко тойымо пале огыл.

Господь Иисус Христос мландымбалне илшымыж годым тунемшыже-влаклан ойлен: «Закондымылык чыла вере шукемеш, садлан шукаштын йоратымашышт йўкша. Но мучаш марте чытыше утаралтеш» (Мф.24:12).

Васильев Феодор, священник
(2.11.1884 - ...)

Тиде марий священникынат илышыже куштылго лийын огыл. Элыштына пуламыр кайыме жапыште да юмынен-влакым поктылмо пагытыште священниклан кидшым пышташ лўдын огыл. Шочынжо Феодор ача Озан губернийын Царевококшайск уездшышкыже пурышо Азьялыште. Кызыт тиде ял Морко районыш пура.

Васильев Феодор Васильевич 1884 ий 2 ноябрьшто шочын. 1902 ий 15 майыште святитель Гурий лўмеш Братствын Унчо рўдō школым тунем лектын. Озанысе инородческий семинарийын экзаменационный комиссийже тудлан «ялысе калык школын туныктышыжо» манме свидетельством пуен. 1902-1906 ийлаште самырык туныктышо Кугу Ярамарий школышто пашам ыштен, вара Шланьыште да Уржум уездын Нурсоласе миссионер школлаште туныктен. 1908 ий 15 февральыште Пектубай селасе Иисус Христос Шочмо лўмеш черкыш псаломщиклан шогалеш. 1911 ий 9 ноябрьыште Кугунур селасе Юмын Кончымо лўмеш черкыш псаломщиклан кусареныт. 1914 ий гыч кызыт Оршанке районыш пурышо Пуялысе ден Чиркиысе земский училищылаште пеней урокым вўден. Кугунур селасе черкын 1915 ийлан клировый ведомостыштыжо Васильев Феодор нерген поро койыш-шоктышан манын возымо лийын.

1916 ийыште Феодор Васильевичын кидшым диаконлан пыштеныт, а 1922 ий 20 августышто – священниклан. Тудым Шернур кантоныш пурышо Купран селасе святитель Стефан Пермский лўмеш черкыш служитлаш колтеныт.

Револьюций деч вара пуламыр кайыме, шужымо да Юмым вурсаш тўналме жапыште самырык пōрєен священник саным налын. Илыш вашталтмылан кельштаралтын, южо священник санже гыч корантын, а тудо илышыжым Юмылан служитлаш пуэн. Самырык, нōргō чонжо дене умылен: Юмо деч посна сай илышым чонаш огеш лий, ен-влакым «анысыр» корно гыч «лопкаш» лукман огыл. Вет тиде лопка корно колымашыш нангая. Иисус Христос Шкежак тыге ойлен: «Шыгыр капкаш пурыза, вет колымашке нангайыше капка лопка, корно кумда, шукын тиде корно дене каят. Илышыш нангайыше капка шыгыр, корно анысыр, шагалынже тудым кычал муыт» (Мф.7:13-14). Сандене Феодор ача шке кўтўж верч чот тургыжланен. Марий писатель Тыныш Осыпын священник-влакым мыскылен ончыктымо «Кок поп» кум кыдежан спектакльым селаштышт ончыкташ палемдыме лийын. Феодор ача тиде спектакльым ончаш огыл манын, пōрт еда умылтарен коштын. Евангелийыште возымо: «Шояк пророк-влак ятыр лектыт да шукыштым ондалат. Закондымылык чыла вере шукемеш, садлан шукыштын йōратымашышт йўкша. Но мучаш марте чытыше утаралтеш» (Мф.24:11-13).

1925 ий декабрьыште верысе кучем селаште черкым петыренышт улмаш, но Феодор ачан да Юмылан ўшаныше-влакын тыршымыштлан кōра Юмын пōрт петырнен огыл. Тиде ийынак Феодор ачам шоя почеш (РСФСР-ын УК-

ын 58-ше статьяже) титаклен, казаматыш петырен шындыныт. Ик тылзе кучымек, луктыныт.

1927 ийыште Купрансолаште черкым петыренит, а Феодор ачам Токтай-Беляк селасе Святой Троице лүмеш черкыш служитлаш колтеныт. Тыште Шернур кантонын кумшо округшын благочинныйжылан шоген. 1929 ийыште, чон йӱлен Юмылан служитлымыжым аклен, камилавке дене палемденит. 1930-шо ийла тӱнгалтыште Феодор ачам уэш Купраныш служитлаш колтеныт, а вара Шокташ селасе святитель Николай Чудотворец лүмеш черкыш кусареныт. Тиде черкым 1936 ийыште петыренит. Тиде ийынак 31 августышто Марий епископ Варлаамын (Козуля) Феодор ачам штат гыч луктын. 1937 ийыште арестоватлымышт годым Феодор ача Куженер районысо Руш Кугунур селасе Москон святительже Алексей лүмеш храмыште служитлен. Черкым олмыкташ кӱлын. Феодор ачан службо деч вара ойлымо проповедьше толшо калыкын чонышкыжо возын, сандене ен-влак черкым олмыкташ оксам пуаш чаманен огытыл. Феодор ача тыгак пӱтым кучымым, молитвам лудмым чарнаш огыл манын ойлен.

1937 ий 28 июльышто Феодор ачам арестоватленыт. Йодыштмаш годым тудо шкенжым титаканлан шотлен огыл. 19 августышто МАССР-ын НКВД-ын тройкыжо священникым лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Феодор ача Коми АССР-ыште верланыше Локчимысе ден Усть-Вымский пашам ыштыме лагерьлаште орланен. 1943 ий 16 октябрьыште тудым эрыкыш луктыныт. Феодор ача Казах кундемын Алма-Атасе Курган вельш каен манын возымаш кодын, а умбакыже тудын илыш-корныжо пале огыл.

Веселкова Параскева, монахиня
(26.07/08.08.1887 - 24.12.1937)

Параскева лүман монахиня Господь Юмылан пентгыдын ӱшанен, сандене чыла неле-йӱсым чытен лектын, Пылпомышто чап венецым налын. Тиде ӱдырым ача-аваже святая Параскева Пятница лүмеш тынеш пуртеныт, очыни. Сандене ӱдыр Юмым чот йӱратыше, Тудын сугыньжым чын шукташ тыршыше йӱлышӧ чонан кушкын. Черкыш коштын, Юмын литургийым йӱратен, Святой Возымашым лудын.

Веселкова Параскева Емилиановна 1887 ий 26 июльышто (8 августышто) Виче губернийын Уржум уездшын Шихалеево ялыште шочын, кызыт Марий Турек районыш пура. Ялысе ныл классым тунем лектын. Следственный пашаште тудо 1937 ийыште монашке лияш ӱпшым пӱчкыныт манын возымо.

Совет кучем жапыште Параскеван сайлыме праважым шупшын налыныт да ОГПУ тудым ныл гана арестоватлен: 1930, 1932 кок гана да 1933 ийлаште. Черкым вурсымо жапыште Параскева Православийын исповедницыже семын шкенжым ончыктен. 1930 ий гыч Шихалеево ялысе Юмын Аван Леведмыже лүмеш храмын старостаже лийын, службо кайыме годым священниклан польшкален. 1930-1936 ийлаште Марий Турек кантонын Карлыган селаштыже черкым чонгаш оксам поген. Шочмо ялыштыже черкым петыраш тӱчымӧ годым кучем ваштареш ойлаш лӱдын огыл да моло-влакланат

Юмылан кумалаш, молитвам лудмым чарнаш огыл да, черкылан полшен, шке чоным утараш ўжын шоген.

Параскева монахиньым 1937 ий 29 июльышто арестоватленыт. 20 августышто МАСР-ын НКВД-ын тройкыжо тудым лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Параскевам Коми кундемысе Локчимысе лагерьыш колтеныт. 1937 ий 24 декабрьыште Усть-Нем селасе 4-ше номеран командировко манме лазаретыште колен. Тойымо верже раш огыл.

Евфимий Гагаринов
(26.12.1877 - 1.12.1962)

Евфимий Иванович Гагаринов 1877 ий 26 декабрьыште Виче губерний Яран уезд Тошто Пижанке ялысе кресаньык ешыште шочын, тўналтыш шинчымашым поген. Шочмо ялже Табашино села деч тораште огыл верланен. Империалист сар годым тудым кугыжан армийыш 1916 ийыште налыныт, Озан олаште тыглай салтаклан служитлен. Службо гыч пўртылмекше плотник пашам шуктен, пу печкем ыштыше мастер лийын. Юмылан ўшаныше ен улмыжлан кўра тудым 1929 ийыште икымше гана судитленыт. «Черке погынымашыште совет власть ваштареш агитацийым нангая» манын, 6 тылзылан ўкым пашам ышташ колтеныт.

Евфимий Ивановичым 1937 ий 26 июльышто адак арестоватленыт, Табашино селасе святой Флор ден Лавр лўмеш черкыште **служитлыше иеромонах Николай (Винокуров)** дене пырля титакленыт. Ончыч тудым Оршанке селасе камерыш петыреныт, вара йошкар-оласе тюрьмаш кусареныт. Мўнгыштыжў обыскым ыштыме годым икмыняр книгамым поген налыныт. Тунам тудын «Библий», «Евангелий», «Молитвослов» да «Святой-влакын илышышт» книгаже-влакым уда литературлан шотленыт. Титаклыме нерген постановленийыште шойышт возеныт, пуйто Гагаринов калык коклаште

контрреволюционный агитацийым нангая, партий ден правительствын ялыште шуктен толмо мероприятий-влак ваштареш шога. Сандене тудым РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленыт.

Арестоватлыме кечынак кок гана йодыштыныт. Допрос годым Евфимий Иванович шкенжым пенгыдын кучен, нигöмат титаканыш луктын ойлен огыл, шкенжымат титаканлан шотлен огыл. МАССР НКВД тройко 7 августышто тудым лу ийлан судитлен колташ пунчалын. Ончыч Карел АССР Беломоро-Балтийский лагерьыште кученыт, а 1941 ий 29 июльышто Архангельск область Онежский лагерьыш кусареныт, тудым вараракше Каргопольлаг манын лүмденыт. Чыла нелылыкым сенген лекше Е.И. Гагаринов 1960-шо ийлаште МАССР Оршанке районыш пурышо Тошто Пижанка ялыште илен. 85 ияш кочай лиймекыже колен, тудым верысе шүгареш тоеныт.

Хрисанф Галкин
(25.12.1894/6.01.1895 - 9.02.1938)

Хрисанф Яковлевич Галкин 1894 ий 25 декабрьыште Озан губерний Царевококшайск уезд Ер-Сола ялыште шочын. Ача-аваже, Иаков Алексеевич ден Елена Андреевна, кресаньык лийыныт. Кум арняш изи азам 13 январьыште Мушерань селасе Троицкий черкыште священник Николай Лебедев тынеш пуртен, диакон Александр Протодиаконов ден псаломщик Иаков Коротков польшкаленыт.

Хрисанф Яковлевич ялозанлык пашам ыштен илен, тыгак тудым Мушерань селасе Троицкий черке совет членлан сайленыт. Ты села варажым МАССР Морко районыш пурен. Дизентерий чер шарлыме амалым кучылтын, 1936 ий 17 июльышто Морко райисполком ты храмым петыраш пунчалын. Верысе священник Сергей Терентьев öрын шоген огыл, шке суртыштыжо служитлаш тўналын. Моло-влак дене пырля Хрисанф Галкинат службыш коштын, черкым угыч почаш прихожан-шамычым ўжын. Тидын шотышто нуно 1937 ий 7 августышто йодмашым возеныт, тушто Хрисанф Галкинынат кидпалыже лийын. Тидлан көра тудым икмыняр кече гыч арестоватленыт. Совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война тўналме да совет власть пытыме нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын контрреволюционный тўшкаштышт шога манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт. МАССР НКВД тройкын пунчалже дене тудым 1937 ий 8 октябрьыште кандаш ийлан судитлен колтеныт. Кок арня гыч Коми АССР Локчим лагерьыш намиен шуктеныт. Галкин Хрисанфлан кужу жап орланаш пўралтын огыл улмаш – кум тылзат пеле гыч Усть-Немский участкысе лагерный пунктеш колен. Тойымо верже кушто улмым кызыт марте пален кертме огыл.

Священник Анатолий Головин
(12.02.1877 - 19.10.1941)

Анатолий Иванович Головин Виче губерний Яран уезд Люмпанур селасе псаломщик Иван Головинын ешыштыже шочын. Царевосанчурск второклассный училищым 1893 ий 4 июньышто тунем лекмек, шуко вере

псаломщиклан тырштен. Тудо Царевосанчурск селасе Покровский соборышто 7 ийым ыштен, Цекеево селасе Знаменский храмыште – кок ий наре, Нолинск уезд Сретенский селасе черкыште – кум ият пелым, Виче губерний Верхокуменье селасе храмыште – ик ий утларак.

1906 ий 10 августышто почмо Люмпанур селашкыже пörтылын да Троицкий черкыште 1915 ий август мучаш марте 9 ийым служитлен, 1910 ийыште тыште тудлан стихарьым чиктеныт. Вара Яран уезд Кикнур селасе Благовещенский храмыш кусареныт. Кок тылзе эртымек, кид пыштыме йўлам шуктен, тушто тудым диакон саныш шогалтеныт. Анатолий ачалан ты села гычат каяш логалын. 1919 ийыште тудо Киров область Кикнур районысо Какшанмарий (Шапта) селашке куснен да Юмын Аван Владимирской иконыж лўмеш храмыште служитлаш тўнгалын. Тудым 1922 ийыште священник саныш тыштак шогалтеныт.

Тунам Российыште черке илышым обновленец-шамыч лугеныт. Шукерте огыл священник саныш пуртымо Анатолий ача нунын шояштым умылен кертын огыл да шке приходшым нунын кўштымō семын вуйлатен. Тидлан кōра Яранын епископшо Нектарий (Трезвинский) 1925 ий 7 февральыште Яранысе соборный черкын настоятельжылан серышым колтен. «Шапта (Какшанмарий) селаште служитлыше да обновленческий шелалтмашке ушнышо священник Анатолий Головиным исповедьыш ўжаш да тудын нерген шке шонымашдам каласаш йодам» – возен тудо. Тунам Анатолий ача покаянийым конден, молан кōра йонылыш корныш кайымыжым умылтарен, сандене Владыка тудым умбакыжат шке храмыштыже служитлаш благословитлен. Тыге Какшанмарий селасе приход Православный черке радамыш пörтылын, а батюшкам тиде ийын Килемар селасе Свято-Ильинский храмыш кусареныт, тунам тудо Киров область Шанчара (Санчурск) районыш пурен. Кок ий тыште тыршымекыже, тудым Санчурск олесе Свято-Никольский черкыш колтеныт, сайын служитлымыжым аклен, 1928 ийыште набедренник дене палемденыт.

Шанчараште улмыж годым Анатолий ача 1929 ий шошым эше Люперсоласе (Кужмара) Троицкий храмыш служитлаш коштын, вет тунам священнослужитель-шамыч ситен огытыл. Тунам МАО У Торъял кантоныш пурышо Неделька (Шабаша) ялысе Юмын Аван Казанский иконыж лўмеш черкын священникше иеромонах Трифиллий (Морозовым) арестоватлен нангаеныт. Черке совет ўжмō да благочинный Василий Попцовын кўштымō почеш 1931 ий март тылзыште ты приходиш священник Анатолий Головин служитлаш толын.

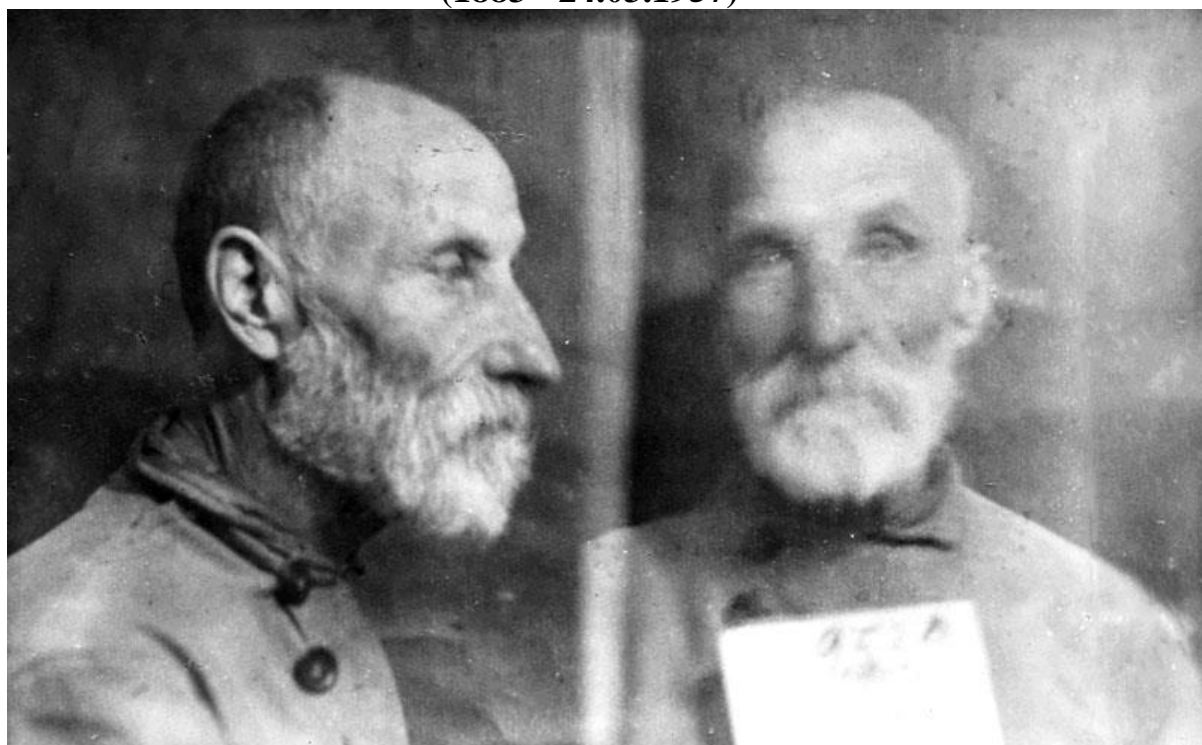
Юмылан ўшанымаш верч поктылмо жапыште батюшка атеизм шарлыме ваштареш чот шоген. Калыклан полшаш тыршыше да ўшанле ен улмыж нерген эше теве кушеч палаш лиеш. Тудын могай улмыжым пален налмекышт, тышке калык МАО Тумью-Мучаш, Масканур, Елембай, Мумзер сельсоветла гыч, Вятск села да Йошкар-Ола гыч, Киров область Яран, Солавлак (Салобеляк) гыч, Санчурск район гычат толаш тўнгалын.

Священник Анатолий Головиным власть кучышо-шамыч кугу налог дене темденыт, тўрлө семын чаракым шындылыныт. Налог тўлаш манын, батюшка мо улыжым чыла ужален, кугу йорлылыкыш шуын. Тудо 1932 ий 23 февральыште областной финотделыш йодмашым возен, тўлен керташ лийдыме налог деч утараш йодын. Полшымо олмеш 19 мартыште тудым шкенжым арестоватленыт. Кузе титаклышаш нерген утыжым шонен огытыл: совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война тўналме да совет власть пытыме нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыште шога манын шойыштыныт. Март-апрельыште вич гана допросым да кум очный ставкым эртареныт гынат, Анатолий ача пенгыдын шоген, шкенжым титаканлан шотлен огыл. ОГПУ коллегий пеленсе Особый совещаний 1932 ий 29 июльышто пунчалым луктын: священник Анатолий Головиным кум ийлан Йўдвельыш колташ.

Ссылкыште ий-влак кузе эртеныт – пале огыл, но батюшка ылыше кодын. Тушеч пёртымек, 1935–1936 ийлаште Кикнур район Круг-Мазары селасе Александровсий храмыште служитлен. Кугу Отечественный сар тўналме ийын тудо Коротни (Рутки) кундемысе чодыра участкыште илен, туштак ты ийын 19 октябрьыште колена. Анатолий ачам кушко тойымо нерген кызыт марте але пален налме огыл.

Монах Кирилл (Грицко)
(1883 - 24.03.1957)

Климентий Грицко 1883 ийыште Гродно губерний Брест-Литовск уезд Турнянск волость Блювиничи ялыште шочын. Кызыт тиде ял Белоруссийысе Брест районыш пура. Ача-аваже – Василий Иванович ден Екатерина – кресаньык лийыныт.

Селасе училищым тунем пытарымек, шочмо верыштыже Климентий 1915 ий марте илен, генерал Пашковын волькышым кўтен. I тўнямбал сар годым немыч войска нунын кундемыш лишемын, сандене тудо да Григорий шольжын ешыже октябрь тылзыште Царевококшайск олаш толыныт, илаш Арбан волость Малые Мазары ялыште илаш тўнгалыныт. Пел ий гыч Климентий Мироносиц пўрєн монастырьыш каен, тушто ончыч ороллан ыштен, тыматле улмыжым ужын, тудым унагудыш кусареныт. 1921 ийыште ўп пўчмў йўлам Кирилл лўм дене эртен да монах лийын, кок ий певчий-шамыч дене пырля мурен, вара кок ий утла адак унагудышто тыршен.

Тунамсе пуламыр жапыште Мироносиц обительым петыреныт. Монах Кирилл 1925 ий марте Краснококшайск кантон Пурсанур (Кузнецово) селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лўмеш черкыште ороллан шоген. Иеромонах Матфей (кызыт преподобный Матфей Яранский) тудым МАО Краснококшайск кантон Комино сельсоветысе Селиваново ялыш куснаш благословитлен. Ныл ий Феодор Герасимович Плотниковын ешыштыже илымекше, Феодор ден Иоанн шольжо тудлан изирак пўртым чонен пуэныт, тушан кельйым йўнештареныт. Нине изак-шоляк пўрєн-шамыч Юмылан чот ўшаныше да поро койыш-шоктышан лийыныт. Ежовысо обительым петырыме деч ончыч Иоанн Герасимович тусо религиозный общинын председательже улмаш.

Кирилл ача 30-шо ийлаште кенез еда верысе колхозын волькышым кўтен. Тунамсе жапым шарнен, ен-шамыч тыге ойленыт: «Волькык кўташ мемнан дене сай вер ыле. Кўтўчў Кирилл волькышым пеш чаманен, нунын почеш коштын огыл, шала колтен. Шкеже чўчырнен шинчын да кечыгут Евангелийым але Псалтирьым лудын. Кочкын-йўын темше волькык шкеак воктекше погынен, йырже каналташ возын. Кирилл ачам кучен нангайыме, вес кўтўчышым ужын, чыла ушкал ломыжаш тўнгалын».

Монах Кириллын кельйыштыже икон, святой-влакын илышышт нерген книга да моло духовный литератур шуко лийын. Ен-шамыч тыге ойленыт: «Тудо монастырьыште илыме семынак эре пўтым кучен, аракам йўын огыл. Юмо нерген умылтарен, шолып тынеш пуртен. Суксо гай поро лийын, кажныжлан сай мутым муын. Ен-шамыч кочкышым але иктаж пўлекым конденыт гын, чылажымат йоча-шамычлан пуэден. Тудын деке Ежово гычат, ола гычат коштыныт».

Кирилл ача деке тунам кўн толмыжымат каласаш лиеш: Мироносиц обительын ончычсо настоятельже архимандрит Варсонофий (Никитин) ден игуменже Сергей (Мытиков), Оршанке районысо Старселасе Юмын кончымо (Богоявленский) черкыште служитлыше иеромонах Владимир (Санчиров), ты районысо Макманур села гыч священник Лукиан Васенев да молат. Тудын духовникше, игумен Сергей (Мытиков), 1926–1928 ийлаште Краснококшайск олесе Входо-Иерусалимский черкыште служитлен. Ты черкын прихожанже семын монах Кирилл шонго батюшкалан кочкыш йўрварым наледаш полшен.

Юмым йўратыше Кирилл ачам шукуышт пагаленыт, а южо енын шыдыжым луктын. Нигунам нигўлан осалым ыштыдыме еным 1932 ий гыч

чот шыгыремдылаш тўналыт, 9 майыште икымше гана арестоватленит да икмыняр тылзым петырымаште кученыт. 1935 ий 25 декабрьыште кокымшо гана арестоватленит. Сельсоветын пуымо шояк справкыште возеныт: «Селиваново ялыште монах Грицко уда агитацийым нангая, сандене совет властын колтымo пунчалже-шамычым шуктен керташ ок лий». Тарлыме свидетель-влак шем чиям ешареныт. Кум допросышто да кум очный ставкыште монах Кирилл шкенжым чыныш лукташ тыршен, «Колхоз ваштареш да совет властын политикыж ваштареш нигунамат ойлен омыл» манын. Титакан улмыжым пенгыдемден кертын огытыл да 3 мартыште эрыкыш луктыныт. Кирилл ача умбакыжат Селиваново ялыште илен, «Память Ленина» колхозышто кўтўчылан коштын.

Власть кучышо-шамычын чонышт тугак лушкен огыл. Кугу сарын чыла нелылыкшым чытен лекмек кеч изиш поро лийме олмеш 1945 ий 1 сентябрьыште Кирилл ачам адак арестоватленит. «Кугу сарлан кōра совет власть пытымым вучен, колхоз ваштареш агитацийым нангаен, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыште шога» манын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш лу ийлан судитленыт. Ен-шамыч Кирилл ачам чаманен ойленыт: «Тудо нигунам власть ваштареш каен огыл, власть кўштымым моло-влакланат шукташ кўштен. Христослан ўшанле улмыжлан верч орлана, вет шкеже эре кумалын, поро туныктышо лийын».

Йошкар-Оласе тюрма гыч монах Кириллым Пермь кундемысе Усольлагыш колтеныт. Нижне-Мошевск ОПЛ 3-шо № «Черная» лагпунктышто 1948 ий марте лийын. Черле улмыжлан кōра МВД лагерьыш, Печерысе кўртнō корнын Абезь станцийышкыже кусареныт. Кеч-кушто лийын гынат, Кирилл ачан характеристикыже эре сай: лагерь режимым пудыртен огыл, койыш-шоктышыжо тыматле манын возеныт. Тазалыкше веле чот лушкен: инвалидыш саврныше ен ны пашам ыштен кертын огыл, ны паремын кертын огыл. Дистрофийлан кōра пел ий дене больницыште киен, но тидат полшен огыл. 1955 ийыште тудым эрыкыш луктыныт да Селиваново ялыш колтеныт. Ынде тиде ял МАССР Медведево районуш пурен. Черле енын опекунжылан Владимир Федорович Плотников шотлалтын. Капше дене чот черле Кирилл ачан кōргō куатше ончычсо семынак пенгыде лийын. Ойым йодаш толшо-шамычым тудо порын илаш, чоным утарышаш верч чот тыршаш туныктен.

Монах Кирилл (Грицко) 74 ий наре илен, 1957 ий 24 мартыште колен. Тудым МАССР Медведево район Пурсанур (Кузнецово) селасе шўгарлаш тоеныт. Поро Кирилл ача нерген сай шарнымаш калык шўмыштō эре ила, кызыт мартеат ен-влак тудын шўгарже дека коштыт.

Послушница Параскева Грязина (28.10.1868 - ...)

Параскева Диомидовна Грязина 1868 (ала 1871) ий 28 октябрьыште Уржум уезд Корак-Сола (Тактайбеяк) волость Кугу Сабанер ялысе кресаньык ешыште шочын. Ялысе школым тунем пытарыше ўдыр 1889 ий 28 апрельыште

Царевококшайск олесе Богородице-Сергиев ёдырамаш монастырьыш толын. Обительыште тудо тўрлө послушанийым шуктен: клиросышто мурен, кидпашам ыштен. Тыште улмыж нерген 1898 ийысе документыште пытаргыш гана ушештаралтеш.

Совет жапыште Параскева Диомидовнан кузе илымыж нерген раш пале огыл. Марий кундемын рўдолаж гыч ола воктенсе Коряково ялыш тудым 1920 ийыште колтеныт, а 30-шо ийлаште адак Йошкар-Олаш толын, но тўн пашаверже лийын огыл. Нарвын епископшо Сергей (Дружинин) да иеромонах **Харитон (Пойдо)** ты жапыште ссылкыш колтымо лийыныт, Йошкар-Олаште иленит. Матушка Параскева нунын дене кылым кучен, тыгак Богородице-Сергиев монастырьын ончычсо икмыняр насельницыж дене кылже лийын.

Параскева Грязинам 1937 ий 26 августышто арестоватленыт да Йошкар-Олаше тюрьмаш петыреныт. Тудо совет власть ваштареш агитацийым нангая, шкеже церковник-шамычын контрреволюционный организаций член улеш манын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт. Матушка Параскева 4 сентябрь годсо допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, 11 сентябрьыште МАССР НКВД тройко тудым лу ийлан судитлен колташ пунчалын.

П.Д.Грязинам Локчим лагерьыш колтеныт. Угарман гыч этап дене нангайыме ен-шамыч Коми АССР Усть-Кулом район Усть-Нем селаш 1937 ий 31 октябрьыште миен шуыныт. Тушто илымышт нерген ны документ, ны шарнымаш уке. Тудым 1943 ий 3 июлышто эрыкыш луктыныт, но умбакыже кушто да кузе илымыж нерген але марте материалым мумо огыл.

Послушница Мария Губина

(08.1879 - ...)

Мария Николаевна Губина 1879 ий август тылзыште Виче губерний Уржум уезд Губино ялыште кресаньык ешеш шочын. Тиде ялже 1921 ий марте Марисола волостьыш пурен. Ялысе школым тунем пытарыше ёдыр 1907 ий 16 сентябрьыште Куженер Свято-Никольский ёдырамаш монах общиныш толын, послушнице лийын. Ты общине гыч 1910 ийыште монастырьым ыштеныт, Мария тушто столяр пашам шуктен. Тудын поро койыш-шоктышыжо, пашаче улмыж нерген обительын тунамсе клировый ведомостьшо палдара.

Куженер Свято-Никольский ёдырамаш монастырьыште Мария Губина 1918 ий марте илен. Ты обительым петырымек, тудо Тумью-Мучаш селесе Юмын Кончымо (Богоявленский) храм пеленсе пёртыш куснен да лу ий тушто просфорницылан ыштен. Вара шке семын кидпашам ыштен илен, MAO У Торъял кантон Неделька (Шабаша) селесе Юмын Аван Казанский иконыж лўмеш черкыш кумалаш коштын. Ен-шамычым Юмылан ўшанен илаш ўжын, власть кучышо-влакым черке ваштареш кучедалмыштлан шылтален.

Послушнице Мария Губинам 1932 ий 24 мартыште арестоватленыт. Совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын

контрреволюционный организацийыштышт шога манын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт. Матушка Мария 27 мартыште да 22 апрельыште эртыше допрослаште шкенжым титаканлан шотлен огыл. ОГПУ коллегий пеленсе Особый совещанийын 1932 ий 29 июльысо пунчалже почеш тудым кум ийлан Казахстаныш ссылгыш колтеныт. Умбакеже кушто да кузе илымыж нерген але марте материалым мумо огыл.

**Елисавета Гуцина
(1883 - ...)**

Елисавета Алексеевна Гуцина 1883 ийыште Царевококшайск олесе мещан ешыште шочын. 1899 ийыште тудо Ярангысе прогимназийын нылымше классшым тунем пытарен да 16 сентябрь гыч Княжнинский пörьен училищыш туныктышын польшкалышыжлан пашаш пурен. Ёдыр тўналтыш училищыште сай шинчымашым пуаш тунемын, моштымашым шуарен. Туныктышо улмыж нерген свидетельством пуаш йодын, 1900 ий шыжым Царевококшайск олесе кок классан училищын педсоветышкыже прошенийым пуэн. Ик ий быштыме паша лектышыжым аклен, тыршымаш дене ойыртегалтше ёдырлан испытаний деч посна тыгай лўмым 17 октябрьыште пуэныт.

Тылеч вара Е.А.Гуцина кум ий школышто пашам быштен, вич ий – Озангысе психиатрический эмлымверыште, а 1919 ий октябрь тылзе марте Казаньыште марийжын иждивенийыштыже лийын. MAO-шко пörтылмекше тўрлө вере пашам быштен: ик ий утла – Вараксинский исполкомышто

счетоводлан, кок ий наре – потребительский обществыште, кум ий – Марий областной судышто бухгалтерын польшкалышыже лийын.

Елисавета Алексеевна Йошкар-Оласе Воскресенский соборыш кумалаш коштын. Марий областной исполкомын пунчалже почеш ты храмым 1928 ий 20 сентябрьыште петыренит. Юмылан ўшаныше-шамыч тиде пунчал ваштареш шогенит, Москошко чыным кычал кайышаш-влакым ойыренит, 29 сентябрьысе погынымаш годым кум еным сайленит. Воскресенский соборым арален кодаш манын, Иван Андреевич Казаринов, Петр Егорович Чулков да Е.А.Гущина Москошко коштыныт. Ончыч нуно ен-шамыч деч подписьым погеныт да ўшаныше-шамыч лўм дене тўрлө документым ямдыленыт. Нунын поро пашаштым власть кучышо-влак вес семын акленыт. 1929 ий 2 октябрьыште Елисавета Алексеевнам арестоватленыт, храмым арален кодымо верч тыршымыжлан титакленыт. Воскресенский соборым арален кодышаш верч Москваш шумеш коштмыжым контрреволюционный действий семын доказатлен кертын огытыл, сандене 24 октябрьыште эрыкыш луктыныт. Тидын деч вара Елисавета Гуцинан кушто да кузе илымыж нерген материалым мумо огыл. Вера Алексеевна лўман акаже ала шўжарже лийын, а ўдыржын лўмжө Серафима улмаш.

Фотом Гуцинмыт еш архив гыч налме.

**Протоиерей Петр Данилов
(20.08./2.09.1877 - 9.01.1938)**

Петр Захарович Данилов 1877 ий 20 август/2 сентябрьыште Виче губерний Елабуго уезд Кугу Шурняк селасе кресаньык ешыште шочын, 1893 ий 28 майыште Озангысе рўдө крещено-татарский школым тунем пытарен. Православный миссионер обществын Вятке комитетше тудым Айталанысе миссионер школыш паша ышташ колтен. Петр Захарович тушто 1894 ий 4 январь гыч 1902 ий 17 сентябрь марте туныктен, вара 1905 ий декабрь тылзе марте Кырындин миссионер школын туныктышыжо лийын, кызыт тиде кундем Татарийыш пура.

Петр Захаровичым священник служенийыш кусареныт, кид пыштыме йўлам 21 декабрьыште эртареныт. Тыге тудо Виче губерний Уржум уезд Мамсинер селасе Троицкий черкыште служитлаш тўнгалын да тыште 31 ий чон пыштен служитлен. Моло батюшка семьянак калыкым сотемдарыме пашаш ушнен, 1912 ий 1 сентябрь гыч Сябаш земский школышто законоучительлан ыштен. Чыла пашамат тыршен ыштымыжым кўкшын аклен, вес ийынже Сардабашысе ўдырамаш миссионер школым вуйлаташ кусареныт. Батюшкан койыш-шоктышыжо пеш тыматле манын, клировый ведомостьышто возеныт да 1917 ий 16 мартыште Вятке да Слободской преосвященнейший епископ Никандр (Феноменовын) кўштымашыж почеш набедренник дене палемденит.

Революций деч вара Мамсинер селасе Троицкий черке Уржум епископатын 4-ше благочин округышкыжо пурен да Уржум епископын, Вятке епархийын викарийжын подчиненийыште лийын. Тунам Уржум кафедрым епископ-влак Виктор (Островидов) ден Авраамий (Дернов) вуйлатеныт.

4-ше благочин округыш пурышо храм-шамычым 1926 ийыште староцерковник-шамычын Краснококшайск черке управленийышкышт кусареныт, тылеч вара нуно Чебоксарын епископшо, Озан епархийын викарийже Афанасий (Малинин) дене молитвенный общенийыште лийыныт. Тидын нерген 1926 ий 28 февральыште благочинный священник Валентин Федоров увертарен. Тугеже протоиерей Петр Даниловын вуйлатыме приход обновленчествыш куснен огыл, черкым шыгыремдылме жапыште Мамсинер селасе прихожан-шамыч Православный ўшанымашым яндарын арален коденыт.

Мамсинер черкым 1936 ийыште петыреныт да шурно складыш савыреныт. Храмым уэш почаш кўлеш манын, протоиерей Петр Данилов калыкым ўшандарен кертын. Мамсинер черкын прихожанже-шамыч тидын шотышто сельсоветыш йодмашым пуэныт. Петр ача шкеат сельсоветыш коштын, храмым почаш кўлмө нерен ойлен. 1937 ий тўналтыште эртыше перепись годым могай верам кучымо нерген йодыш лийын. Христослан ўшанымаштым ынышт шылте манын, батюшка ең-влак дене мутланен. Перепись материалым иктешлыме годым Мамсинер кундеммысе калыкын Христиан вералан ўшанле улмышт пентгыдемдалтын. Тыгай лўдыкшө жапыште шке ўшанымашышт нерген лўдде каласыше ең-шамычым Православийын исповедникше тўшкаш пурташ лиеш.

Петр ачан поро лектышыже власть кучышо-шамычлан келшен огыл. Тудын пўртшым поген налыныт, шкенжым 6 октябрьыште арестоватленыт. Священнослужитель П.З.Данилов коллективизаций да хлебозаготовко ваштареш шога, совет власть пытышаш нерген шомакым шара, колхозник-шамычын паша дисциплиныштым лушкыдемда манын, следствий годым шойыштыныт да РСФСР УК 58–10,1 статья почеш судитленыт.

Кучен нангайыме кечынак эртарыме допрос годым батюшка каласен: «Мый нимогай контрреволюционный агитацийым нангаен омыл, сандене шкемым титаканлан ом шотло». Туге гынат МАССР НКВД тройко 8 октябрьыште протоиерей Петр Даниловым 8 ийлан судитлен колташ пунчалын. Батюшкам Коми АССР Локчим лагерыш колтеныт. Угарман гыч этап дене нангайыме-шамыч Усть-Кулом район Усть-Нем селаш 1937 ий 31 октябрьыште миен шуыныт. Батюшка Петр тушто кок тылзе утларак веле илен шуктен, 9 январыште колен. Тудым кушан тойымым але рашемдыме огыл.

Александр Демаков (1898 - ...)

Александр Петрович Демаков 1898 ийыште Виче губерний Уржум уезд Ирмучаш волость Попово (Демаково) ялысе кресаньык ешыште шочын. Тўналтыш школым тунем пытарыше самырык ең 1919—1920 ийлаште Йошкар армийыште служитлен, рядовой салтак лийын. 1930-шо ийла мучаште А.П.Демаков шочмо кундемаштыже илен, тўн паша верже лийын огыл. Тудо священник Владимир Попов дене, Кужэнгерысе Свято-Никольский ўдырамаш монастырыын ончычсо послушницыже [Иулитта Новоселова да Юмылан](#)

Ўшаныше шуко тыглай ең дене келшен илен. Демаковмытын суртыштышт Юмылан кумалмашым эртареныт. Александр Петрович шке шочшыжо-шамычым совет школыш колтен огыл, тыгак тудо религиозный убеждений почеш СССР, РСФСР, МАССР Верховный Советлаш сайлымашке да 1939 ийысе переписьыш ушнаш тореш лийын.

1939 ий 22 мартыште Александр Демаковым арестоватленыт. 25 апрельыште эртыше допросышто да 3 июнысо кок очный ставкыште тудо шкенжым титаканлан шотлен огыл. Туге гынат, А.П. Демаковым кандаш ийлан судитлен колташ манын, МАССР Верховный Судын уголовный паша шотышто судебный коллегийже 23 июлышто пунчалым луктын. Тудын дене умбакыже мо лийын, тидым але рашемдыме огыл.

Емилиан Егоров (2/15.08.1890 - 30.03.1938)

Емилиан Егорович Егоров 1890 ий 2/15 августышто Озан губерний Царевококшайск уезд Алексеевский селасе кресаньык ешыште шочын. Шке селасе школым тунем пытарымеке, тудо ял озанлык пашам ыштен илен, южгунам смола ямдылымашке але чодыра пашашке коштын. Емилиан Егоров Юмылан пенгыдын ўшаныше ең лийын, МАССР Сотнур район Алексеевский селасе Покровский храмын прихожанже-шамыч тудым пагаленыт, сандене черке старосталан сайленыт.

Черкым шыгыремдылме жапыште Емилиан Егорович шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен, ял калыкым Юмо да Тудын Черкыже пелен лияш ўжын. Верысе власть тысе храмым тўрлө амал дене петыраш тыршен. Тунам калык коклаште дифтерий чер шарлен улмаш, тидыже черкым титаклаш сай амал лийын. Районысо тазалык аралыме отделын йодмыж почеш Алексеевский селасе черкым 1935 ий 21 ноябрьыште петыреныт. Храмын чыла оралтыжым технический комиссий тидын деч ончычат терген, тыгак 1936 ий 24 апрель ден 10 октябрьыште уэш терген лектын. Верысе прихожан-шамычлан черкым ачалаш темленыт, но тунам нунын оксашт лийын огыл. Сотнур райисполком Черке общине дене ыштыме договорым шōрен, капитальный ремонтым шке ыштен да оралтым «культурный учрежденийыш» савыраш ямдылен.

Емилиан Егоров ден черке совет председатель **Стефан Иванович Вениченкин** прихожан-шамычым шке храм верч шогаш ўжыныт. Религиозной общины пашажым шкаланышт вуйлаташ логалын, вет 1936 ий 28 ноябрьыште верысе священник **Алексий Александрович Топольский колен**. Нунын темлымыштым сайлан шотлышо прихожан-шамыч, черкым почаш йодыныт, сельсоветыш коштыныт, черке ачалаш оксам погеныт. 1937 ий 25 январьыште Облисполкомыш серышым колтеныт, службым эртараш тўналаш разрешенийым йодыныт. Храмым шошо мучаште ачален шукташ сōреныт гынат, МАССР Облисполком президиум 23 майыште черке оралтым клубыш савырыме нерген пунчалым луктын.

Емилиан Егоровын черке верч тыршымыжым шотыш налын, 1937 ий 29 сентябрьште арестоватленыт, контрреволюционный пашам ышта манын, РСФСР УК 58-10,11 статья-влак почеш титакленыт. Допрос годым шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, МАССР НКВД тройко 8 октябрьште Е.Е Егоровым 8 ийлан судитлен колташ пунчалын. Коми АССР Локчим лагерьште тудо вич тылзе наре веле илен шуктен, 30 мартыште колен.

**Священник Косма Егошин
(15.10.1886 - 13.01.1938)**

Косма Васильевич Егошин 1886 ий 15 октябрьште Виче губерний Уржум уезд Тошто Торъял селасе кресаньык ешыште шочын. 1908 ийыште епархиальный службыш пурен да 23 мартыште Вятке духовный консисторийыште псаломщиклан экзаменым кучен. Тудым шочмо кундемже деч тораште огыл верланыше Токтай-Беляк селаш паша ышташ колтеныт. Святой Троице лүмеш черкыште псаломщиклан пел ий утларак веле ыштен шуктен, 28 октябрьште военный службыш налыныт. Вильно олесе 105-ше Оренбург строевой полкышто кум ий служитлен да унтер-офицер чиным сулен налын.

Армий гыч пörтылмекше, Косма Васильевич 1912 ий 24 август гыч 1915 ий 18 апрель марте Вяткысе инородческий миссионер курсышто тунемын. Тунем лекмекше тудым май тылзыште Шернур селасе Спасский черкыш колтеныт, кид пыштыме йўлам шуктен, диакон саныш шогалтеныт. Клировый ведомыштышто тудын нерген «Пеш поро койыш-шоктышан айдеме» манын

возеныт. Моло священнослужитель-шамыч семынак Косма ача миссионер пашам шуктен. Преосвященнейший Никандр (Феноменовын), Вятский да Слободской епископын, темлымыш почеш тудо 1915 ий 25–28 майыште Вятке епархийын инородческий миссионер съездшын делегатше лийын.

Диакон Косма Егошиным священниклан шогалтыме хиротоний 1917 ийыште лийын (вес документ почеш — 1920 ийыште). Косма ача 1936 ийыште МАО Сернур кантон Токтамыш селасе Серафимовский черкыште служитлен, черке пеленсе орол пörтыштö илен. 1936 ий 28 апрельыште батюшкам арестоватленыт. Колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война тўналшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шара манын, РСФСР УК 58-10,1 статья почеш шойышт титакленыт.

1 июнь марте ныл допрос да ныл очный ставке лийын гынат, Косма Егошин шкенжым титаканлан шотлен огыл. 1936 ий 24 августышто Угарман краевой судын спецколлегийже тудым вич ийлан судитлен колташ пунчалын. Сибирь лагерьыште улмыш годым тудым уэш арестоватленыт. Новосибирск областной УНКВД тройко 1937 ий 25 декабрьыште вес пунчалым луктын: К.В. Егошиным лўен пушташ. Приговорым 1938 ий 13 январьыште Кемеров область Мариинск олаште шуктеныт.

Тимофей Зверев (15.12.1868 - 19.11.1937)

Тимофей Васильевич Зверев 1868 ий 15 декабрьыште Виче губерний Уржум уезд Звереве ялысе кресаньык ешыште шочын. Верысе школым тунем пытарымекше, ял озанлык пашам ыштен илен. 1908–1917 ийлаште Уржум оласе полицей управленийыште жандармлан служитлен, вара адак кресаньык пашаш пörтылын.

Мари-Турек кантон Алексеевский селаште Москон митрополитше святитель Алексей лўмеш черке лийын. Тимофей Васильевичым 1920 ий гыч тысе приход советыш сайленыт. Черкым шыгыремдылме жапыште тудо шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен. Черкым петырыме ваштарен 1931 ийыште шуко подписьым поген гынат, тудым садак петыренит. Черкым уэш почшаш верч 1936 ийыште адак подписьым поген, верысе калыкым черкыш кошташ, Юмылан кумалын илаш ўжын. Ен-шамыч тудын мутшым колыштыныт, верысе школын кугурак класслаштыже тунемше-влакат Юмылан ўшаныше лийыныт.

Т.В.Зверевым 1924 ийыште избирательный права деч посна коденит, а 1934 ийыште «контрреволюционный» пашажлан арестоватленыт, но титакан улмышым доказатлен кертын огытыл да, ик тылзе тюрьмаште кучыме, тушеч луктыныт. Кокымшо гана тудым 1937 ий 5 ноябрьыште арестоватленыт, адак «контрреволюционный агитацийым эртар» манын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш шойыштын титакленыт. Тимофей Зверев 5 да 10 ноябрьыште эртарыме допрослаште шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым лўен пушташ манын, МАССР НКВД тройко 13 ноябрьыште пунчалым луктын. Приговорым 19 ноябрьыште 19 шагат кастене шуктеныт.

Протоиерей Аркадий Зубарев (7.01.1882 - 7.08.1937)

Аркадий Дмитриевич Зубарев 1882 ий 7 январьыште Виче губерний Яран уезд Кугу Шемшүргö селасе псаломщикын ешыштыже шочын. 1898 ийыште тудо Яран духовный училищым тунем пытарен да ик ий утларак Яран уездысе грамотым шарыше Кадочигово школышто туныктен.

А.Д.Зубаревым 1901 ий 6 мартыште Виче губерний Уржум уезд Верх Ушнур селаш колтат. Тысе Петропавловский черкыште кум ий утларак псаломщиклан ыштымекше, кенеж кыдалне тудым Яран уезд Лум селасе Предтеченский храмыш псаломщикланак кусареныт.

Шулко селасе Вознесенский черкыште 1907 ий тўналтыште диакон кўлын. Март тылзе мучаште тышке А.Д.Зубаревым колтат да, 8 апрельыште кид пыштыме йўлам шуктен, диаконлан шогалтат. Аркадий ача тыгак эше Шулкысо церковно-приходской школышто ныл ий наре туныктен. «Койыш-шоктышыжо пеш сай» манын, тунамсе клировый ведомостьышто возеныт.

Диакон Аркадий Зубарев 1923 (вес вере – 1921) ий 15 мартыште священник хиротонийым эртен да служитлаш тўналын. Шке пашажым чон пыштен шуктымьжлан тудым 1928 ийыште скуфья дене палемденыт. Тунам тўрлö шыгыремдымашат шуко лийын: 1924 ийыште избирательный права деч посна коденыт, калык суд 1931 ийыште тудым ик ийлан öкым пашаш колташ палемден.

Батюшка 12 ноябрьште пытартыш гана Юмын литургийым служитлен. Литургий деч вара прихожан-шамычлан сугыным пубымо семын тыге каласен: «Православный-шамыч, таче мый пытартыш гана служитлышым, эрла тышеч кайышаш улам. Мемнан черкылан тўлен керташ лийдыме кугу налогым пуэныт. Те кужу жаплан пастырь деч посна кодыда. Туге гынат, кō кузе кертеш, шке черкынам аралаш тыршыза». Батюшка дене чеверласымышт годым чыланат шортыныт. Тудым утарен кодаш манын, прихожан-шамыч подписьым погеныт, но нунын йодмыштым шотыш налын огытыл. Калыкын чаманымашыже власть кучышо-шамычым шыдештарен веле. 1931 ий 14 декабрьште тудын ваштареш у делам почыныт да шойышт возеныт, пуйто А.Д.Зубарев ең-шамычын религиозный шижмашыштым совет власть ваштареш шогаш кучылтеш. Аркадий ачам Оршанке села гыч 23 декабрьште Йошкар-Оласе тюрьмаш кусареныт. Январыште лийше допросышто тудо тыге вашештен: «Мыйым титаклымым чынлан ом шотло. Иктым гына каласем: налог тўлаш полшышт да оксам погышт манын, черкыште калык ончылно ойленам. Налогым жапыштыже тўлен она керт гын, черкынам петырат да Господьлан кумалаш погынымо верна ок лий манынам. Мыйым шыгыремдыме нерген нимом ойлен омыл».

Священник Аркадий Зубаревым кум ийлан судитлен колташ манын, Угарман ОГПУ ПП пеленсе особый тройко 1932 ий 14 майыште пунчалым луктын. Наказанийым батюшка Мордовийысе Темниково лагерыште кум ий утла эртен. Вара Шулкиш пōртылын да ончысо семынак верысе Вознесенский черкыште служитлен, шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен. Капитально ачалыме деч посна тыште служитлаш лўдыкшō манын, храмым 1936 ий сентябрьште петыреныт. Аркадий ача тидлан ваштареш лийын, прихожан-шамычат тудлан полшеныт. Декабрьште сельсовет председатель деке 25 ўдырамаш погынен миен. Нуно черкым почаш йодыныт, тидлан ең-шамыч деч подписьым погеныт.

Храмым петырыме деч вара Аркадий ача шке пōртыштыжō служитлен. Тушко Шулко, Пектубай да Салобеляк сельсоветла гыч толеденыт. Батюшка тыгак ял еда коштын: исповедьым эртарен, Пырчесым подылтен, моло йодмыштым шуктен. Шўгарлашке панихиде служитлаш ўжыныт гын, тушкат миен. Тыгай неле жапыште Аркадий ачан лўдде тыршымыжым аклен, 1936 ийыште тудым наперсный ырес дене палемденыт да протоиерей саным пуэныт.

Протоиерей Аркадий Зубаревым 1937 ий 27 июлышто адак арестоватленыт. Контрреволюционный агитацийым эртаря, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын титакленыт. Тудо кечынак кок гана допросым эртареныт. Батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым лўен пушташ манын, МАССР НКВД тройко 5 августышто пунчалым луктын. Приговорым 7 августышто 23 шагат кастене шуктеныт да Йошкар-Ола деч тораште огыл верланыше Мендур шўгареш тоеныт.

**Священник Илия Изинкин
(5/18.07.1881 - 20.04.1943)**

Курыкмари́й кундем шукертсек шке черкылаж дене чаплана. Христиан туныктымаш дене шуаралтше да священнослужитель лийше еҥ тысе чыла гаяк приход гыч лектын. Шукышт революций деч ончыч калыкым сотемдарыме пашам шуктеныт, Юмылан ўшанымаш верч поктылмаш тўналмек, Православийын исповедникше лийыныт да Христос верч неле орлыкым чытеныт.

Изи Сундырь селасе Троицкий черке нергенат тидымак каласаш лиеш. Ты черкым 1829 ийыште чоненыт. XX курым тўналтыште ты приходиш Важнангер, Ключево, Колумбаево, Мартышкино, Мецакнур, Мидяково, Мишкино, Носелы, Пичужкино, Тепаево, Цимбулаткино, Шиндырьялы, Яндушево ял-шамыч пуреныт. Юмылан ўшанымаш подвиглан йорышö да Христос верч орланен колышо священник Илия Изинкин тыштак пенгыдем кушкын.

Илия Николаевич Изинкин 1881 ий 5/18 июльышто Озан губерний Козьмодемьянск уезд Важнангер ялысе кресаньык ешеш шочын. Мало-

Сундырский земский училищым тунем пытарымекше черке мурым мураш туныктышылан экзаменым кучен да ты пашам икмыняр школышто вӱден. 1902 ийыште армийыш налмешкышт, ик ий утларак Козьмодемьянс уезд Актаюж селасе Свято-Никольский черкыште пашам ыштен. Илия Николаевичым армийыште кужун кучен огытыл – 1903 ий 14 февраль гыч черке службыш пӧртылын. Тудым Озан губерний Чебоксар уезд Красный Яр селасе Троицкий черкыш псаломщиклан колтеныт.

Куд ий наре тыште тыршымекше, 1909 ий 28 июньышто Юксары селасе Юмын Аван Казанский юмонаж лӱмеш храмыш кусареныт, туштат псаломщик лийын. Ты черкын тунамсе клировой ведомостышто псаломщик Илия Изинкин нерген возен кодымо: «Койыш-шоктышыжо пешак сай». Тиде ийынак тудо 12 сентябрьыште диаконлан экзаменым сайын кучен, но тиде саныш шогалтыме хиротонийым 1912 ий 6 декабрьыште гына эртен. Кӱлеш вер лекмешке, Илия ача икмыняр жап тыштак псаломщиклан ыштен да эше Юксар земский училищыште черке мурым мураш туныктен.

Озан губерний Царевококшайск уезд Кожла-Соласе Свято-Никольской черкыште диаконлан вер лекмеке, Илия ачам 1913 ий 17 декабрьыште тушко кусарат. Тыште уло ешыж дене 18 ий наре илат: сурт оза диаконлан служитла, матушка просфорым ямдыла, музыкылан шӱман шочшышт черке хорышто мурат. Диакон Илия Изинкин 1930 ийыште священник хиротонийым эрта, ончыч шке приходшытыжо служитла, а 1931 ийыште Красный Яр селасе Троицкий черкыш колтат. Тыге тудо, священник лийын, самырыкше годым псаломщиклан ыштыме верыш пӧртылеш.

Черкым шыгыремдылме жапыште батюшка шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен. Красный Яр селаш пӧртылмӧ ийынак, сентябрь тылзыште, комсомол актив, сельсовет пашаен да туныктышо-шамыч черке петырыме нерген йодышым нӧлталыныт. Нуно черке оралтым школыш савыраш темленыт, тидлан ял еда погынымашым эртареныт да подписьым погеныт. А батюшка Илия черке советым чумырен да храмым арален кодаш кӱлмӧ нерген ойлен. Прихожан-шамыч тудын мутшо дене келшеныт, черке воктене черет дене ороленыт, южгунам тышке 200 наре ен погынен. Тиде храмым огыт петыре манын, ОГПУ пашаен ӱшандерен ойлен, тунам веле ен-шамыч лыпланеныт.

Христос вера верч чон пыштен тыршымыжым аклен, священник Илия Изинкиным 1932 ийыште набедренник дене палемденыт. Тыгодымак совет власть велым тудлан шуко осалым ыштеныт: моло священнослужитель семынак избирательный права деч посна коденыт, тудын илыме вержым – черке орол пӧртым – поген налыныт да школла пуэныт.

Илия ачам 1932 ий 4 февральыште арестоватленыт, храмым петырыме ваштареш шогымыж деч моло амалым муын огытыл гынат, «совет власть ваштареш агитацийым нангая, контрреволюционный организацийын участникше улеш» манын, РСФСР УК 58-10,11 статья тушкалтен пуэныт.

6 февральыште эртыше допрос годым батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, священник И.Н.Изинкиным 5 ийлан эрык деч посна кодаш

манын, Угарман ОГПУ ПП особый тройкыжо 14 майыште пунчалым луктын. Тудын дене пырля Красный Яр селасе Троицкий черкын прихожанже Герасим Кириллович Кирилловым судитленыт, тудланат вич ийымак пуэныт. Герасим Кирилловичын пұрымашыж нерген материал муалтын огыл.

Священник Илия Изинкин икымше наказанийым Магадан область Колымлагыште эртен, тушеч 1935 ий 4 сентябрьыште эрыкыш лектын. Батюшка 1936 ий 1 июнь гыч МАССР Сотнур район Эмеково селасе Покровский черкыште служитлен. Ты приход тунам староцерковник-шамычын Краснококшайский православный управленийышкыже пурен. Нуным вуйлатыше епископ Варлаам (Козуля) шкежак Илия ачам Эмеково черкыште служитлаш благословитлен. Ты жаплан батюшка шкет пөрбен лийын да черкын орол пөртыштыжө илен, вет пелашыже икмыняр жап ончыч колен. Эмеково селаште священник Илия Изинкин черке службо деч моло жапшым школышто тунемше йоча-влак дене эртарен, Юмын храмыш кошташ да Юмым пагален илаш туныктен.

Сотнур районышто 1938 ий тўналтыште скарлатин чер чот шарлен улмыш. Тидлан Эмековысо черкым титаканыш луктыныт. Тушко кажне арнян шукын кумалаш погынат да тыге черым шарат манын, черкым петыреныт. 20 февраль гыч 5 апрель марте тушто службо эртаралтын огыл. Храмым уэш почишт манын, батюшка икмыняр вере йодаш миен да власть кучышо-влакын шыдыштым луктын. Священник Илия Изинкиным 1938 ий 6 апрельыште адак арестоватленыт. Тудын ўмбака могай гына шоям сакен пуэн огытыл? Пуйто черкыште контрреволюционный группым поген, колхоз ыштыме, налог системе да ялыште культпросвет пашам нангайыме ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала. 12 июльысо допросышто да 13,14 июльысо очный ставкылаште Илия ача шкенжым титаканлан шотлен огыл. Туге гынат, священник Илия Изинкиным 10 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР Верховный судын Специальный суд коллегийже 2 сентябрьыште пунчалым луктын.

Наказанийым могай лагерыште эртымыж нерген материалым мумо огыл. Петырымаште улмыж годым 1943 ий 20 апрельыште колен манме увер лийын. Тудын дене пырля судитлыме православный прихожан-влакын: Георгий Сергеевич Сергеев ден Феодор Ефимович Петровын – пұрымашышт могай лийын, тидымат але рашемдыме огыл. Нунымат тунам 10 да 6 ийлан эрык деч посна коденыт улмаш.

«Марийский археографический вестник» журнал, 2010 ий. Фотом pstbi.ru сайт гыч налме.

Священник Александр Ильин (1881 - ...)

Александр Петрович Ильин 1881 ийыште Озан губерний Чистополь уезд Абалдуевка селасе руш кресаньык ешыште шочын. Ялысе школым тунем пытарыше рвезе черкыште псаломщиклан ыштен. 1912 ий 22 мартыште священник лияш кид пыштыме йўлам эртен, да тудым Озан ола деч тораште

огыл верланыше Капердино селасе Спасо-Преображенский храмышлужитлаш колтеныт. Куд ий гыч Виче губерний Уржум уезд_Шаба селасе Троицкий черкыш кусаренын.

Шаба селаште 12 ий наре служитлымек, 1930 ийыште Ярангын епископшо Серафим (Трофимов) тудым тораште огыл верланыше Казанский селаш куснаш благословитлен. Ты селан приходшо тунам Вятский епархийын Яран викариатствышкыже пурен, а вараже — Угарман епархийын Марий викариатствышкыже.

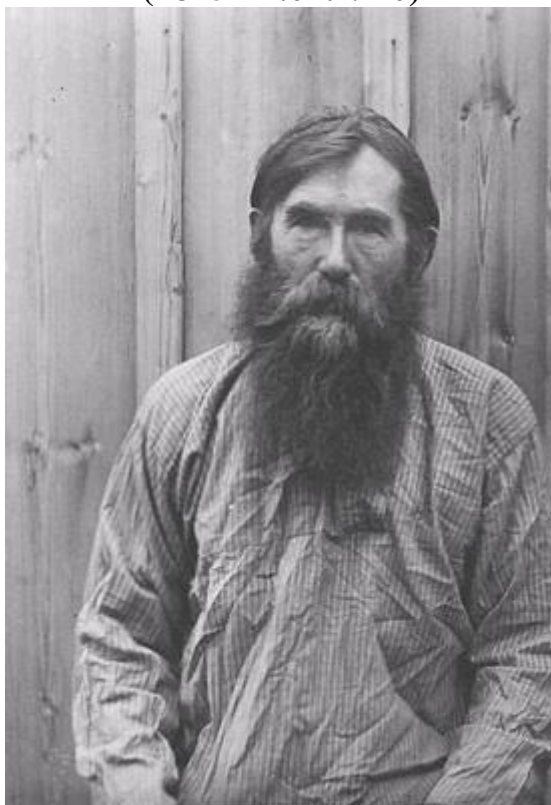
Юмын Аван Казанский иконыж лүмеш храмыште священник Александр Ильин 1930 ий 22 январь гыч служитлаш тўналын. Тидын деч ончыч верысе священник Павел Каллистовым арестоватлен нангаеныт улмаш. Ты приход митрополит Сергей (Страгородский) да тудлан ўшанле архиерей-шамыч дене ик молитвенный кылыште лийын. Александр ача службо годым Петр (Полянский) ден Сергей (Страгородский) митрополит-влак верч, тыгак Марий епископ Иоанн (Широков), а 1931 ий сентябрь гыч — Авраамий (Чурилин) верч кумалын.

Казанский селаште батюшкан шке суртшо лийын огыл, ең пачерыште илен. Грамотный улмыжлан ең-шамыч тудым акленыт, Святой Возымашым келгын пала манын ойленыт. Православный ўшанымашлан верч поктылмо жапыште Александр ача прихожан-влакым пенгыде лияш ўжын. «Нелым чытымаш нигунам ок йом, чытыше-шамычым Юмо ок мондо», – ойлен тудо.

Александр ачан тыршен служитлымыже совет властьюлан келшен огыл. Эше Шаба селаште илымыж годымак тудым избирательный права деч посна коденыт. У верыште 1932 ий тўналтыште калык суд тудлан куд тылзе өкым пашам ыштыкташ пунчалын. Но тиде нунылан шагала чучын, сандене 17 мартыште батюшкам арестоватленыт. РСФСР УК 58–10,11 статья-влакшым тушкалтен пуаш манын, тудын ўмбака мом гына шойышт возен огытыл? Пуйто тудо совет власть ваштареш агитацийым нангая, ялыште колхозым пенгыдемдыме да киндым ямдылыме пашалан тореш шога, контрреволюционный группым чумырен, вашке война тўналеш да совет власть пыта манын, шомакым шаркала. Тудлан көра ты кундемыште коллективизаций эркын кая, южо еңышт колхоз гыч лектыт, шурно ўдымө паша ок воран маныныт. Следствий годым Александр ача шкенжым титаканлан шотлен огыл. «Казанский селаште служитлымем годым мый шкемын священник пашамым сайын шукташ тыршенам, а политике йодышым нигунамат тарватен омыл», – ойлен тудо. Туге гынат, священник Александр Петрович Ильиным кум ийлан эрык деч посна кодаш манын, Угарман ОГПУ ПП особый тройкыжо 1932 ий 10 июльышто пунчалым луктын. Умбакыже тудын дене мо лийын, тидын нерген але материалым мумо огыл.

Афанасий Инягин
(1875 - 4.07.1940)

Афанасий Степанович Инягин 1875 ийыште Озан губерний Царевококшайск уезд Березово ялыште шочын. Церковно-приходской школым тунем пытарыше рвезе ялзанылык пашаште да кермыч ыштымаште тыршен.

А.С. Инягин моло предприниматель семынак революций деч ончычат, совет власть лиймекат черкылан полшен. Тудо лу ий Йошкар-Оласе тун храмн — Воскресенский соборын – попечительже лийын. Марий облысполкомын пунчалже почеш ты храмым 1928 ий 20 сентябрьште петыреныт, а прихожан-шамыч тидын ваштареш шогаш кутырен келшеныт. Нуно 29 сентябрьште погынымашым эртареныт да Москваш каяш ен-влакым сайленыт. Афанасий Инягин тунам ял еда коштын да черкым арален кодаш подписьым поген.

А.С.Инягиным икымше гана 1923 арестоватленыт улмаш. Тунам тудым куд тылзе петырымаште кученыт. 1929 ий 2 октябрьште адак арестоватленыт, Юмылан ушаныше-шамычын черкым арален кодаш тыршымышт тидлан амалым пуэн. Следствий кум тылзе наре каен, туге гынат Воскресенский соборын прихожанже-влакын йодмашыштым контрреволюционный паша семын ончыктен кертын огытыл. Декабрь мучаште Афанасий Инягиным эрыкыш луктыныт. Тудо ончычсо семынак Березово ялыште илен, ял озанылык пашам ыштен, а 1940 ий 4 июльышто колен, тойымо вержым але рашемдыме огыл.

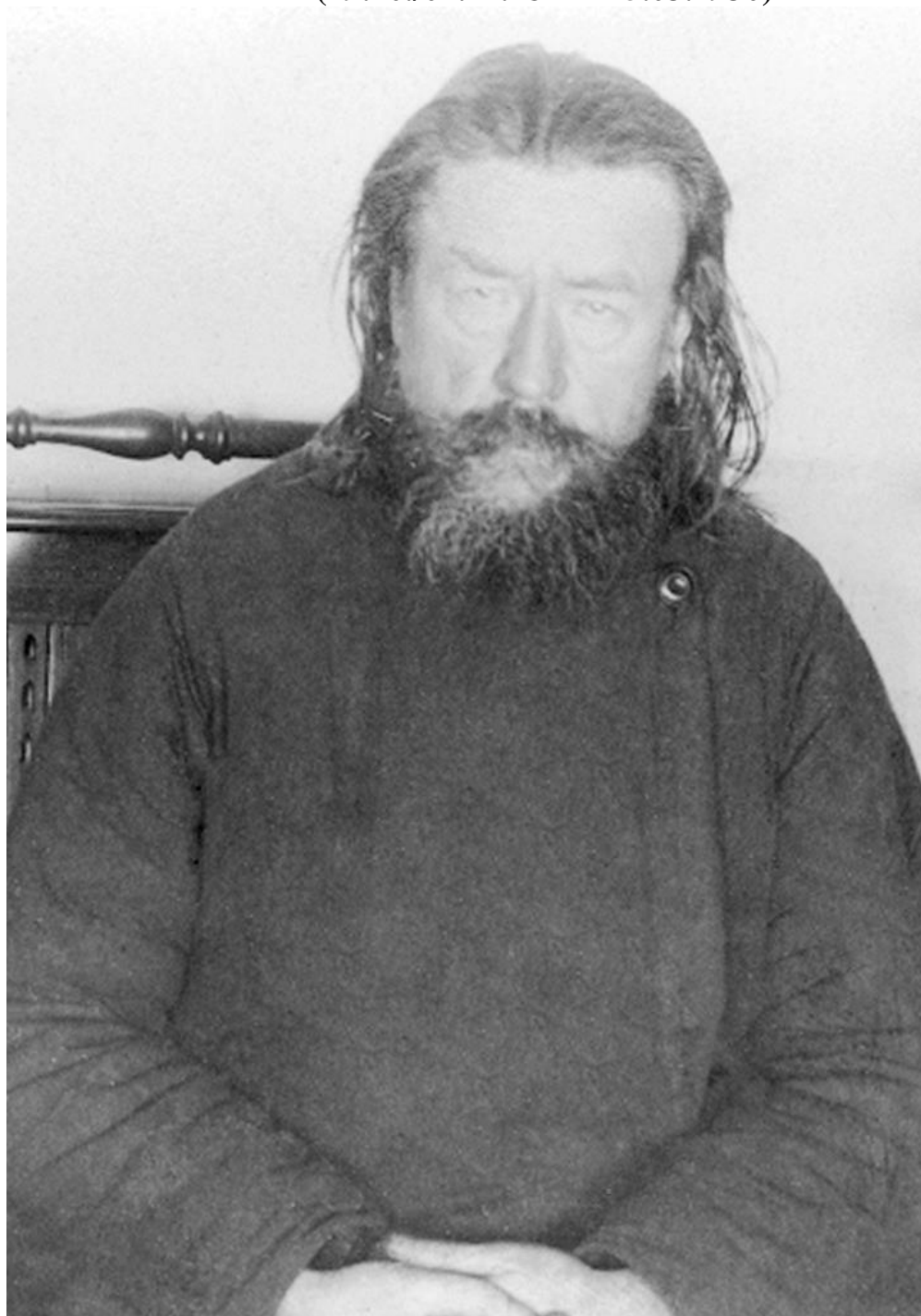
Священник Иаков Казанцев
(13/26.10.1866 - 23.02.1938)

Иаков Иванович Казанцев 1866 ий 13/26 октябрьыште Озан губерний Лаишев уезд Урахчи селасе священникын (але псаломщикын) ешыштыже шочын. Чистополь оласе духовный училищым 1886 ийыште тунем лектын, да тудым шочмо селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лүмеш черкыш псаломщиклан колтеныт. Вич ий эртымек тыштак диакон хиротонийым эртен. Тудым 1905 ий октябрьыште Лаишев уезд Рыбная Слобода селасе Юмын Аван Казанский иконыж лүмеш черкыш кусареныт. Иаков ача тушто 16 ий наре диаконлан ыштен, вара священник хиротонийым эртен да эше 11 ий наре туштак служитлен.

Тылеч вара шонго батюшка Иаковлан ыресан неле корно дене каяш пұралтын улмаш. ТАССР Алексеевский район Лебяжье селасе Юмын Аван Успеныйже лүмеш храмыште пел ий угла служитлымек, 1933 ий мартыште Иаков ача МАО Морко район Нуж-Ключ ялыш илаш толын да Михайло-Архангельский единоверческий храмыште служитлаш тўналын.

1935 ий ноябрь кыдалне Иаков ачалан МАО Параньга район Сабанур селасе Юмын Аван «Чыла ойган-шамычын Куанышт» иконыж лүмеш храмыш каяш назначений лийын. Батюшка Сабанурыш служитлаш февраль тылзыште миен да псаломщик Иоанн Сергеев деке илаш пурен. Тыштат ик ият пеле веле служитлаш пуэныт. Совет властын ялыште эртарыме мероприятийже-влак ваштареш контрреволюционный агитацийым нангая манын, шойышт титаклен, 1937 ий 2 октябрьыште РСФСР УК 58–10,1 статья почеш арестоватленыт. Кок кече гыч эртарыме допросышто батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, священник Иаков Иванович Казанцевым 8 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 8 октябрьыште пунчалым луктын. Наказанийым Коми АССР Локчим лагерьыште эртыше Иаков ача кужун илен огыл, 1938 ий 23 февральыште колен.

**Священник Павел Каллистов
(19.10./01.11.1877 - 15.03.1930)**

Павел Николаевич Каллистов 1877 ий 19 октябрь/1 ноябрьште Виче губерний Вятке уезд Пасегово селаште псаломщик Николай Каллистов ден пелашыже Клавдия Николаевна ешыштышт шочын. 1894 ий 14 июльшто Вятке духовный училищым кокымшо разряд дене тунем лектын, вара эше Вяткысе Свято-Трифонов монастырь пелен псаломщик ямдылыме школышто ик ий наре тунемын. Шинчымашым погышо рвезым Виче губерний Нолинск уезд Арск селасе Иоанно-Богословский черкыш псаломщиклан колтенят. Тунамсе клировый ведомостьшто возен коденят: «Шке должностьшылан келшыше предмет-шамычым кўлеш наре пала, койыш-шоктышыжо пеш сай».

Павел Каллистовым Вятке духовный консисторий 1900 ий 4 июльышто Виче губерний Орлов уезд Пустоши селасе Михайло-Архангельский черкыш псаломщиклан колтен. Тыште вич ий наре пашам ыштен, да тудым 1905 ий 26 майыште Вятке уезд Вяз селасе Спасский храмыш кусареныт. Тыште пашам кум ият пеле наре ыштен шуктен, сайын тыршымыжлан 1908 ийыште стихарь дене палемденыт. Павел Каллистовым тиде ийынак 9 декабрьыште Виче губерний Уржум уезд Илеть селасе Троицкий черкыш диакон верыш колтат да 1 январьыште диакон хиротонийым эртарат. Ты черкыште Павел ача 1924 ий май тылзе марте диаконлан служитлен.

Павел ачан йӱкшӧ да туныктымосте мастарлыкше чапле лийын, сандене 1915–1918 ийлаште Кичмасе грамот школышто Юмын Законом да мураш туныктен, тыгак тудлан Ляжинысе министерский школышто Юмын Законом туныкташ ӱшаненыт. «Койыш-шоктышыжо пеш сай» манын, тунамсе клировой ведомостышто возен коденыт.

Павел ача 1924 ий май тылзыште священник хиротонийым эртен. Виче губерний Уржум уезд Космодамианск селасе черкыште шым тылзе наре служитлымекше, январьыште тудым МАО Сернур кантон Казанский селасе Юмын Аван Казанский иконыж лӱмеш черкыш служитлаш колтеныт. Тыште служитлымыж годым Павел ача храмым тӱзатышаш верч чот тыршен, поро койыш-шоктышыжо дене прихожан-шамыч коклаште кугу пагалымашым сулен налын. Храмым петырыме шотышто власть велым шомак лекмек, приходым арален кодышаш верч ең-шамыч коклаште подписыым поген.

Революций деч вара шуко православный архиерей петырымаште лийын. Совет власть тидын дене пайдаланен да «обновленчество» йогынлан шарлаш йӧным пуэн. 1924–1926 ийлаште нуно Вятский епархийыште да пошкудо Марий автономный областыште вийым налыныт. Священник-шамычлан нунын Кӱшыл советыштышт регистрацийым эртыман улмаш. Павел Каллистов декат тыгай кӱштымаш 1927 ий декабрь тылзыште толын, но тудо Православный Черкылан ӱшанле кодын да нунын дене регистрацийым эрташ тореш лийын. Тидлан кӧра власть тудым вес семын шыгыремдаш шонен, тудлан 200 пуд шӱльым тӱлаш пуэныт да ик сутка жапыште конден шукташ кӱштеныт. Тӱлен керташ лийдыме налоглан кӧра совет власть ваштареш ойлаш тӱналеш манын вученыт. Верысе калык батушкалан полшаш рӱж тарванен – Казанский села да лишыл ялла гыч кӱлеш наре шӱльым ик йӱдыштӧ конден ситареныт!

Священник Павел Каллистовым 1929 ий 12 декабрьыште арестоватленыт. Титаклаш манын, тӱрлӧ шоям ситареныт: пуйто совет властыым да колхозым пенгыдемдыме ваштареш агитацийым нангая, вашке война тӱналеш да совет власть пыта манын, шомакым шаркала. Тыге тудым РСФСР УК 58–10 статья почеш титакленыт. Следствий годым ик гана, 22 декабрьыште, допросым эртареныт. Тудо шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, священник Павел Каллистовым лӱен пушташ манын, Угарман ОГПУ ПП особый тройкыжо 1930 ий 27 февральыште пунчалым луктын. Приговорым 1930 ий 15 мартыште шуктеныт.

Симеон Канашин
(17.04.1899 - 17.10.1943)

Симеон Алексеевич Канашин 1899 ий 17 апрельыште Виче губерний Яран уезд Табашино селасе кресаньык ешыште шочын. Тўналтыш школым тунем пытарен да 1920—1921 ийлаште Йошкар Арминын рядовой салтакше лийын, службыжо Озан олаште эртен. 1930 ий марте тудо ял озанлык пашам ыштен илен, а вара чылажымат колхозыш пуэн.

С.А. Канашин Юмылан ўшаныше ег лийын манан, документ-шамыч таныклат. Тудо 1936 ий марте Табашино селасе Флор ден Лавр святой мученик-влак лўмеш черкын казначейжылан шоген. Тысе черкыш кумалаш толшо-шамыч йўдлан эре Канашинмыт деке малаш пурат улмаш.

Симеон Канашиным 1937 ий 26 июлышто НКВД Оршанке райотдел пашаен-шамыч арестоватленыт да тушто улшо камерыш петыреныт. Обыск годым Евангелийым, Псалтирьым, святой-шамычын илышышт нерген книгам, серыш-шамычым поген налыныт. Ялыште партий ден правительствын эртарыме мероприятийже ваштареш агитацийым нангая манын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленыт.

Оршанкыште ик суткам кучымек, Симеон Алексеевичым Йошкар-Оласе тюрьмаш кусареныт. Кок допрос годым шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, МАССР НКВД тройко 1937 ий 7 августышто тудым 8 ийлан эрык деч посна кодаш пунчалым луктын. Тудым 23 сентябрьыште этап дене лагерьыш колтеныт. Ончыч Карел АССР Кандапога олаште лийын, а 1939 ийыште – НКВД 10-шо Петрозаводск отделенийыштыже. Петырымаште улмыж годым кем ургызылан ыштен да шке пашажым сайын шуктен манын, 1940 ий ноябрь тылзыште пуымо справкыште ойлалтеш. Симеон Канашин 1941 ий гыч наказанийым Коми АССР эртен, 1943 ий 17 октябрьыште туштак колен.

Псаломщица Анна Караваева
(13.06.1871 - ...)

Анна Михайловна Караваева 1871 ий 13 июнышто Виче губерний Уржум уезд Салтакъялыште псаломщикын ешыштыже шочын. 1930-шо ийла кыдалне шкежат ты шочмо селаштыже Юмын Аван Казанский иконыж лўмеш черкыште тўрлў пашам шуктен: псаломщице лийын, черке хорышто мурен, просфорнышто тыршен.

А.М.Караваева «контрреволюционный пашам нангая» манын, Шернур калык суд тудым 1931 ий 19 июнышто судитлен колтен. Кок ий Эрвел Сибирь кундем Нарым округышто ссылкыште лийын, чыла нелылыкым чытен лекмек, 1933 ий июль тылзыште шочмо кундемышкыже пўртылын.

Тысе священник Никифор Масленниковым 1937 ий 4 октябрьыште арестоватленыт, храмым петыраш манын, ег-шамыч деч подписьым погеныт. Тиде шоя кнагаш шке кидпалыштым ынышт пыште манын, Анна Михайловна ег-шамычлан умылтарен коштын. Тыгак репрессийыш логалше батюшкалан передачым ямдылаш полшышт манын, ял еда поро ег-шамычым муэден.

Черке да священник верч тыршымыжым ужын, Анна Михайловнам 1938 ий 3 ноябрьште адак арестоватленыт. Вашке сар лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын шойышт, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш арам титакленыт. Ноябрьште тудлан кум допросым да кум очный ставкым эртареныт, 27 декабрьште уэш допросыш ўжыктеныт. 1939 ий 31 январьште Куженерыште СССР Верховный Судын судебный коллегийжын заседанийже лийын. А.М.Караваява шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, 67 ийыш тошкалше ўдырамашым вич ийлан эрык деч посна кодаш пунчалыныт. Тунам Анна Михайловнам кушко колтеныт, вара тудын кушто да мыняр илымыж нерген материалым але мумо огыл.

**Послушница Анастасия Клешина
(8/21.03.1895 - ...)**

Анастасия Клешина 1895 ий 8/21 мартыште Виче губерний Уржум уезд Новинки ялысе кресаньык ешыште шочын, ачажын лўмжō Иоанн Александрович лийын, а аважын – Евдокия Ивановна. Латкандаш ияш ўдыр 1913 ий 9 январьште Куженер селасе Свято-Никольский ўдырамаш монастырьыш каен да ты обительым 1918 ийыште петырыме марте тушто илен. Монастырьын аралалт кодшо клировый ведомостьышто тудын нерген возымо: «Сай койыш-шоктышан, мут колыштшо».

Анастасия Ивановна ончыч Уржум уезд Онучино ялыште, вара Шернур селаште икмыняр жап илен, а 1920 ийыште Юледур селаш илаш толын. Тудо священник Сергей Терентьевын ешыштыже сурт сомылкам ыштен илен. Сергей ачам 1923 ийыште Сернур кантон **Шокшем** селасе **Серафимовский черкыш** кусареныт, а 1930 ийыште арестоватленыт. Батюшка наказанийым Йошкар-Олаште эртен. Анастасия Клешина тунам олашке илаш толын,

фермыште да лесопилкыште пашам ыштен. Кок ий гыч Сергей ачам эрыкыш луктыныт, да нуно Шокшем селаш пörтылыныт.

Шокшем гыч священник Сергей Терентьевым ончыч Салтакъял селасе Юмын Аван Казанский иконыж лүмеш черкыш, а 1936 ийыште Морко район Мушерань селасе Троицкий храмыш служитлаш колтеныт. Тыштат кужун служитлаш пуэн огытыл, тиде ийынак 17 июльышто черкым петыренит. Дизентерий чер шарлыме амал дене пайдаланен, верысе райисполком тыгай пунчалым луктын. Илыш неле лийын гынат, Сергей ача öрын шоген огыл, шке суртыштыжо служитлен, йоча-шамычым тынеш пуртен, колышо еным отпеватлен, храмым почаш күлмө нерген прихожан-шамычлан эре ушештарен. Черке почаш күлмө шотышто Мушерань селасе калык 1937 ий 7 августышто йодмашым ямдылен. Кидпалым пыштыше-влак коклаште послушница Анастасия Ивановнан подписьшат лийын, сандене тудым август тылзыштак арестоватленыт. Совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, совет власть вашке пытыме нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыштыже шога манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт.

Анастасия Ивановна следствий годым шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, кандаш ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 1937 ий 8 октябрьыште пунчалым луктын. Наказанийым Коми АССР Локчим лагерьыште эртен. Матушка Анастасия 1945 ий 15 сентябрьыште эрыкыш лектын да адак Мушерань селаш толын, Троицкий черкын просфорницыже лийын, эше вургем урген, тыге илаш ситыше оксам ыштен налын. Тудо ен-шамычлан Евангелийым умылтарен, тора ялла гыч кумалаш толшо-шамычым йөдлан малаш пуртен.

Иисус Христосын Тынеш пуримо да Юмо Кончимо пайрем кечын, 1952 ий 19 январьыште, Анастасия Клешнинам уэш арестоватленыт. Совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война тўналме да совет власть пытыме нерген шомакым шаркала манын, РСФСР УК 58–10 статья почеш титакленыт. Шоя свидетель-шамычын ойлымыштлан энэртен, шым допросым да ныл очный ставкым эртареныт. Матушка шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым лу ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР Верховный судын уголовный паша шотышто Судебной коллегийже 1952 ий 11 мартыште пунчалым луктын. Матушка 1953 ий 22 август гыч наказанийым Астрахань УМВД УИТЛК-ште эртен. Тушеч тудым 1955 ий 30 июльышто эрыкыш луктыныт. Кудло ияш матушкан илыш корныжо умбакыже кузе шуйналтын, тидын нерген материалым але мумо огыл.

Гавриил Кожевников
(22.03.1881 - 25.08.1937)

Гавриил Иванович Кожевников 1881 ий 22 мартыште Виче губерний Уржум уезд Киселево ялысе кресаньык ешыште шочын. Ялысе школышто кум классым тунем пытарымек, ончыч ялозанлык пашам ыштен илен, вара вольык коваштым ийлаш тунемын. Тудо 1920-шо ийлаште Мамсинер селасе Троицкий черкын старостаже лийын, Юмын храм верч чот тыршен. Тидым благочиний совет кўкшын аклен, а Чебоксарын епископшо Афанасий (Малинин) 1927 ий 16 октябрьште тудлан шке архипастырь благословенийжым пуэн.

Гавриил Ивановичым 1929 ийыште избирательный права деч посна кожденыт, кулаклан шотлен, мо улыжым чыла поген налыныт. Тудым 1930 ий 29 апрельште арестоватленыт, колхоз ваштареш агитацийым нангая манын, РСФСР УК 58–10 статья почеш титакленыт. Следствий годымсо кок допросышто Гавриил Иванович шкенжым титаканлан шотлен огыл, туге гынат тудым вич ийлан эрык деч посна кодаш манын, Угарман ОГПУ ПП особый тройко 1930 ий 9 июлышто пунчалым луктын. Г.И. Кожевниковын ешыжым Провой кундемыш кусарен колтеныт.

Наказанийым чытен лекмек, Гавриил Кожевников 1936–1937 ийлаште ончычсо семьянак Мамсинер селасе черкын старостаже лийын, шкеже ты храмыште служитлыше протоиерей Петр Данилов дене пырля ик пörтыштö илен. Тудым 1937 ий 5 августышто адак арестоватленыт, тиде гана шоям ешареныт: колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война тўнгалме да совет власть пытыме нерген шомакым шаркала манын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленыт. Гавриил Иванович 5 августышто эртыше

допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым лүен пушташ пунчалым МАССР НКВД тройко 19 августышто луктын. Приговорым ик арня гыч, 25 августышто, 18 шагат кастене шуктеныт.

**Послушница Марфа Кожевникова
(1/14.09.1881 - 18.06.1939)**

Марфа Степановна Кожевникова 1881 ий 1/14 сентябрьште Виче губерний Уржум уезд Изи Сабанер ялысе кресаньык ешыште шочын. Лудын-возен моштен, тидлан тудым монтгыштö туныктеныт. 1907 ий гыч Царевококшайск олесе Богородице-Сергиев үдырамаш монастырьште илен, түрлө послушанийым шуктен. «Койыш-шоктышыжо пеш сай» манын, тудын нерген обительын тунамсе клировой ведомостыштыже возеныт. Ты монастырым 1921 ийыште петыреныт.

Марфа Степановнам 1923 ийыште избирательный права деч посна коденыт. 1936 ий декабрьште, СССР Конституций илышыш пурымек, избирательный правам тудлан пörтылтеныт. Матушка 1937 ийыште Йошкар-Ола деч тораште огыл верланыше хуторын мукшотарыштыже илен. Тиде ийынак 22 августышто тудым арестоватленыт. Совет власть ваштареш агитацийым нангая, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыштыже шога манын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт.

Йошкар-Оласе тюрьмаште улмыж годым 4 сентябрьште ик допрос лийын. Матушка тунам шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым лу ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко арня гыч пунчалым луктын. Наказанийым эртыме верыш, Коми АССР Локчим лагерьыш, нуным Угарман гыч этап дене 31 октябрьште конден шуктеныт. Послушница Марфа Кожевникова лагерьште кок ийымат илен шуктен огыл, 1939 ий 18 июньышто 2-шо лесопунктеш колен. Матушкам тусо шугарешак тоеныт.

**Послушница Анна Копылова
(20.09.1874 - 25.08.1937)**

Анна Дамиановна Копылова 1874 ий 20 сентябрьште Виче губерний Уржум уезд Лом ялысе кресаньык ешыште шочын. Ялысе школым тунем пытарыше ўдыр 1901 ий 20 июльшто Куженерысе Свято-Никольский ўдырамаш монах общиныш толын. 1898 ийыште святитлыме **Свято-Никольский храм** пелен ты общиным чумыраш Вяткын епископшо Алексей (Опоцкий) благословитлен. Общиным 1910 ийыште Куженер селасе Свято-Никольский ўдырамаш монастырьыш савыреныт. Ты обительым петырыме марте А.Д.Копылова тушто илен. «Койыш-шоктышыжо пеш сай, мут колыштшо» манын, тудын нерген тунамсе клировой ведомостьышто возеныт.

Анна Копылова 1919 ийыште Виче губерний Уржум уезд Хлебниково селаште илен. Тудо 1922 ий марте ты уездыштак верланыше да озажын фамилийжылан көра Ульяновский манын лўмдымө янда заводышто пашам ыштен. Вара матушка тораште огыл верланыше Шора селаште кок ий илен, а 1924 ийыште MAO Сернур кантон Марисоласе Покровский черкыш илаш куснен, тушто просфорым кўэштын да орол пашам шуктен. 1924 ий марте Марисоласе приход обновленческий лийын улмаш, но священник **Владимир**

Попов служитлаш толын да черкым Православный корныш пörтылтен. 1925 ийыште староцерковник-шамычын Краснококшайский черке управленийыштым ыштымек, тушко пурен да Чебоксарын епископшо Афанасий (Малининын) омофоржо йымалне лийын. Батюшка Владимирлан послушница Анна эре полшаш тыршен, ўшаныше ең-шамычым Юмын храмыш кошташ да кумалын илаш ўжын.

Батюшка Владимирым 1929 ийыште арестоватленит, а Марисоласе приходым адак обновленец-шамыч руалтен налыныт. Матушка Анна МАО Шернур кантоныш пурышо Ерши (Дубровка) ялыш илаш каен. Тиде ийынак 18 декабрьыште тудым арестоватленит, совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, совет власть вашке пытышаш нерген шомакым шаркала манын, титакленит. 23 декабрьыште допросым эртарымышт годым тудо лўдде ойлен: «Совет властьюм мыланна Юмо пуэн. Но тиде властьюн мероприятийжым мый Юмылан йöрышылан да чынлан ом шотло. Юмо мыланна тыгай властьюм айдеме тукумын сулыкшо верч колтен. Тиде власть кызыт диаволын пашажым шукта, сандене мый тудым жаплен ом керт». А.Д.Копыловам кум ийлан эрык деч посна кодаш манын, Угарман ОГПУ ПП особый тройко 1930 ий 27 февральыште пунчалым луктын. Но ОГПУ коллегийын 1932 ий 25 июнь годсо кўштымашыж почеш тудым лагерь гыч срок шумо деч ончыч колтенит.

Послушница Анна 1930-шо ийла кыдалне шочмо кундемыштыже кидпашам ыштен илен: одеялым урген, тўрлен. Лом ялысе калык матушка Аннам пагален, тудын мутшым колышт илен. Нуно 1936 ийыште сельсоветыш погынен миенит да Хлебниково селасе Юмын Аван Шочмыж лўмеш храмым почаш йодыныт. Шурно складыш савырыме черке зданийым тунам пörтылтенит, но вашке уэш петыренит. Тидын ваштареш ең-влак 1937 ий кенежым серышым возенит. Протоиерей Василий Шутихинын благословитлымыж почеш матушка Анна подписыым поген, верысе калыкым Юмо да Тудын черкыж дек лишемаш ўжын. Тидын деч ончыч, январь тылзыште эртыше перепись годым, А.Д.Копылова ең-влаклан ойлен: «Йодыштмышт годым Юмылан ўшанымыдам ида шылте. Ўшаныше ең шагал лиеш гын, властьюлан тиде адак черкым петыраш амал лиеш».

Послушница Анна Дамиановнам 1937 ий 11 августышто адак арестоватленит. Свидетель-шамычын шойышт ойлымыштлан энертен, матушкам совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война тўналеш да совет власть пытыме нерген шомакым шаркала манын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленит. Арестоватлыме кечынак допросым эртаренит. Матушка шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым лўен пушташ пунчалым МАССР НКВД тройко 19 августышто луктын. Приговорым 25 августышто 20 шагат кастене шуктенит.

Роман Костромин (1890 - ...)

Роман Гавриилович Костромин 1890 ийыште Виче губерний Уржум уезд Руш Кугунур селаште шочын. 1916–1917 ийлаште I тўнямбал сарыште кредалмыж деч ончыч ял озанлык пашам ыштен илен, варажат шке почмо ялыштыже тиде пашамак шуктен.

1928 ийыште арестоватлыме жаплан Роман Гавриилович черке совет председатель лийын. Москон митрополитше святитель Алексей лўмеш Руш Кугунур селасе черкын приходшо 1927 ий марте обновленческий улмаш. Эше 1920-шо ийла тўнгалтыште нунын деке ушнышо Кукша Лашев тыште служитлен, тудо ончычшо Мироносицкий пөръен монастырьын послушникше лийын.

Роман Костромин, черке староста **Симеон Костромин** да черке совет член Николай Смышляев 1927 ий октябрь тылзыште Чебоксарын епископшо Афанасий (Малинин) деке серышым возеныт. Староцерковник-шамычын 1925 ийыште почмо Краснококшайский черке управлений тудын омофоржо йымалне лийын. Шке приходышт дене нунын дек куснаш кумылан улмышт нерген сереныт. Но обновленчествоште лиймыжлан көра Кукша ачалан покаянийым кондыман улмаш. Тидым ышташ тудо тореш лийын, сандене черке совет тудлан умбакыже служитлаш эрыкым пуэн огыл. Руш Кугунур селаште 1920-шо ийла мучаш гыч 1930-шо ийла тўнгалтыш марте священник Фома Костромин ден **Михаил Смирнов черет дене служитленыт**, приходым нуно Православный Черкыш пөртылненыт.

Роман Гаврииловичым 1928 ий 16 декабрьыште арестоватленыт. Свидетель-шамычын шойышт ойлымышт почеш тудым колхоз ваштареш агитацийым нангайыме да контрреволюционный группын участникше манын, РСФСР УК 58–10,11 статьяже-влак почеш титакленыт. 21 декабрьыште эртыше допросышто Роман Костромин шкенжым титаканлан шотлен огыл. Титаклен керташ ситыше амалым муын огытылат, ОГПУ пеленсе коллегийын 1929 ий 9 мартысе пунчалже почеш тудым эрыкыш луктыныт. Умбакеже илыш корныжо кузе шуйналтын, тидын нерген материалым мумо огыл.

Священник Фома Костромин (6.10.1865 - 17.09.1937)

Фома Романович Костромин 1865 ий 6 октябрьыште Вятский губерний Уржум уезд Руш Кугунур селасе кресаньык ешыште шочын. Лудаш-возаш тудым мөнгыштö туныктеныт. 1887-1891 ийлаште военный службышто лийын, тушто эше грамот школым тунем лектын да младший унтер-офицер званийым налын. Армей гыч пөртылмекыже ял озанлык пашам ыштен илен. 1917-1918 ийлаште Ермучаш военкоматыште милиционерлан ыштымек, пел ий Ермучаш волостын военкомжо, вара 4 ий уездын продовольственный комиссарже лийын.

Тўрлө должностышто служитлымыж годым Фома Костромин совет власть ышталтме ийлаште ял калыкын неле положенийжым, большевик-

шамычын тўргоч осалланымышт ужын, сандене шке илышыжым Черке дене кылдаш шонен пыштен. 1922 ийыште пастырь-влак курсым тунем лекмекыже, тудым ик ий гыч, кид пыштыме йўлам шуктен, диаконлан шогалтеныт, а 1926 ийыште — священниклан.

Диакон Фома Костромин иерей хиротонийым эртарыме шотышто йодмашым Патриарший местоблюстител митрополит Петр (Полянский) лўмеш пуэн улмаш. Тудыжо Преосвященный Симеон деке каяш благословитлен. Тидыже Кировский епархийым вуйлаташ жаплан шогалтыме епископ Симеон (Михайлов) лийын манын шонат.

Хиротоний нерген йодышым 1925 ий 28 июльышто Уржум епископатысе 4-ше округын благочиннический советыштыже канашеныт да преосвященный Георгий (Анисимовым), Малмыжын епископшым, йодаш пунчалым луктыныт.

Священник саным налмекыже, Фома ачалан шуко вере служитлаш логалын:

1928 ий – Малый Абаснур селасе Космодамианский церке;

1929 ий – Йошкар-Оласе кантон Кузнецово селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лўмеш храм;

1930 ий – Шаба (Егошино) селасе Троицкий церке;

1935 ийыште 25 май гыч 2 сентябрь марте – У Торъял селасе Вознесенский храмыште.

Батюшка староцерковник-шамычын Краснокошайский церке управленийжын погынымашлаштыже лийын, Юмылан ўшанымаш верч поктылмо жапыште пенгыде лияш ўжын, йоча-шамычым тынеш пурташ, Юмын храмыш кошташ кўлмө нерген ойлен.

Черкын моло ўшанле пастырьже-влак семынак Фома ачалан шуко нелылыкым чыташ пернен. 1926 ийыште тудым избирательный права деч посна коденыт. Тунамак икымше гана арестоватленыт да ОГПУ-што кок тылзе кученыт, судитлаш ситыше амалым поген кертын огытылат, эрыкыш луктыныт.

1935 ий октябрь тўналтыште адак арестоватленыт, колхоз ваштареш агитацийым нангая, совет власть пытыме нерген шомакым шаркала манын, шойышт титакленыт. 2 декабрь марте эртарыме ныл допросышто да кок очный ставкыште Фома ача шкенжым титаканлан шотлен огыл. «Мый проповедьым религиозный темылан гына ойленам да жап шот денат закон кўштымым шуктенам», – манын тудо.

1936 ий 3–4 апрельыште эртыше Краевой судын спецколлегийжын выездной сессийыштыже Ф.Р.Костроминым вич ийлан эрык деч посна кодаш пунчалым луктыныт. Батюшка наказанийым 1937 ий 14 февраль марте Алатырьысе исправительно-трудовой колонийыште эртен. Эрыкыш лукмекышт, август марте икмыняр тылзе МАССР Сернур район Токтамыж селасе Серафимовский черкыште служитлен шуктен. 24 августышто тудым адак арестоватленыт. Свидетель-шамычын шойышт ойлымышт почеш батюшкам колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да

совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала, троцкизмym мокта манын, РСФСР УК 58–10,2 статьяже почеш титакленыт.

Августыштак эртарыме кок допросышто священник Фома Костромин шкенжым титаканлан шотлен огыл. Тудым лўен пушташ пунчалым МАССР НКВД тройкын 1937 ий 11 сентябрь годсо заседанийыштыже луктыныт, приговорым 17 сентябрьыште 20 шагатлан шуктеныт.

**Протоиерей Петр Красноперов
(9/22.06.1863 - 30.03.1939)**

Петр Красноперов 1863 ий 9 июнышто Виче губерний Котельнич уезд Васильково селаште причетник Димитрий Ивановичын ешыштыже шочын. Тудо 1873 ий гыч Вятский духовный училищыште, а 1880 ий гыч Вятский духовный семинарийыште тунемын. Ныл классым тунем пытарымекше, 1884 ий 10 октябрьыште тудым Котельнич уезд Николаевский селасе Свято-Никольский черкыш псаломщиклан колтеныт. Покро кечын, 14 октябрьыште, Сарапулын епископшо, Вятке епархийын викарийже преосвященнейший Тихон (Троицкий-Донебин) тудлан стихарьым чиктен. Петр Дмитриевич черкыште веле огыл тыршен, эше тысе церковно-приходской школышто пел ий утларак тунуктышылан пашам ыштен.

Виче губерний Яран уезд Макаровка селасе Казанско-Богородицкий черкыште диакон вер лиймек, псаломщик Петр Красноперовым тушко колтеныт. Тудлан диакон хиротонийым Вяткын да Слободан епископшо Макарий (Миролюбов) 1886 ий 16 мартыште эртарен. Самырык диакон Петр Макаровка селаш 28 мартыште толын да тушто куд ий наре служитлен.

Виче губерний Яран уезд Люперсола (Кужмара) селасе Троицкий черкыште священниклан вер лекмек, 1892 ий тўналтыште тушко диакон Петр

Красноперовым колтеныт. Священниклан шогалтыме кид пыштыме йўлам Вяткын да Слободан епископшо Сергей (Серафимов) 16 февральыште эртарен.

Петр ача шке кугу служенийжым уло кумылын шуктен да прихожан-шамычын пагалымашыштым вашке сулен налын. Мирносицкий пустыньын настоятельже иеромонах **Пантелеимон (Рожновский)** Юмын Аван **Мирносицкий** чудотворный **иконыж дене** Виче губернийысе селалашке крестный ход дене эре коштын. Тудо 1899 ийыште Люперсолаш миен да мом ужмыж нерген возен коден: «Кокымшо священник П. ача эше пеш самырыкын коеш. Молитвам лудмыж годым көргө куатше да Юмо дек кугу пагалымашыже шижалтеш. Тудо прихожанже-шамычым духовно сотемдараш чот тырша, Юмылан ўшанымыштым пентгыдемдаш чыла йўным кучылтеш. Приходьшто вашлиялтше уто-сите нергенат тунамак луктын каласа. Пастырьын туныктен ойлымыжым мемнан вятке калык пеш йўрата, сандене П. ачан молебным эртарымыж годым калык эре шуко погына. Тудым тыште веле огыл, а чыла лишыл яллашат сайын палат да пагалат улмаш. Тыште эртарыме молебеныш моло приходла гычат шуко калык толын». Иеромонах **Пантелеимон (Рожновский)** ончыкыжым митрополит сан марте кушкын.

Священник служений дене пырля иерей Петр Красноперов педагог да миссионер пашам кумылын шуктен. Кузе чыла вере ыштен шуктен, тидлан өраш веле кодеш! 1892 ий 10 март гыч 1906 ий 24 сентябрь марте Люперсоласе министерский инородческий училищыште Юмын Законом туныктен. 1893-1899 ийлаште тыгак Ново-Ураж, Старо-Ураж, Недельке, Малый-Кадам, Руш Кадам школлам вуйлатен да грамотым туныктышо законоучитель лийын.

Юмын Законом тудо эше моло вереат туныктен: 1899 ий 7 январь гыч Средне-Кадамский земский народный тўналтыш училищыште;

1900 ий 1 октябрь гыч 1906 ий 10 сентябрь марте — Энерсола миссионер грамот школышто (тушто эше вуйлатыше лийын);

1904 ий 1 октябрь гыч 1906 ий 10 сентябрь марте — Кўрдемтўр миссионер школышто. Тыгак моло общественный пашам нангаен шоген.

Батюшка Петр 1892 ий гыч (вес данный почеш — 1899 ий гыч) **святитель Николай чудотворец лўмеш** Вяткысе **Братствын** членже лийын, 1894–1916 ийлаште — Православный императорский Палестин обществын член-сотрудникше, 1900–1916 ийлаште — Православный миссионер обществын членже.

Петр ача марий йылмым чылт сайынжак пален огыл гынат, марла ойлымым умылен, тидыже марий яллаште калык дене пашам ышташ чот полшен. Христос верам шарымаште батюшкан тыршымыжым кўкшын аклен, тудым 1895 (ала 1896) ийыште Император Александр III кугыжаланымыжым шарныме лўмеш ший медаль дене, 1897 ий 23 июнышто — Всероссийский I перепись годым тыршымыжым аклыме медаль дене, 1897 ий 30 июльышто — набедреник дене, 1899 ий 16 октябрьыште — скуфья дене палемденыт.

Епархий вуйлатыше-влак Петр ачам Виче губерний Яран уезд Руш Кадам селасе Сретенский черкыш кусараш кутырен келшеныт. Батюшка тушко 1906

ий 8 майыште куснен да 1937 ий марте служитлен. Шке служенийжым чон пыштен шуктымжлан тудым тыштат шуко награде дене палемденыт: 1907 ий 6 майыште – Святейший Синодын грамотыж дене; 1909 ий 6 майыште — камилавке дене; 1911 ий 11 февральыште — черке школым уэш почмылан 25 ий темме лүмеш ший медаль дене; 1913 ий 21 февральыште — Романовмыт пörтын 300 ияш юбилейже лүмеш знак дене; 1915 ий 11 февральыште — Православный императорский Палестин обществын знакше дене; 1915 ий 25 августышто — Российысе Красный крест обществын жетонжо дене.

Руш Кадам селасе приход Афонысо Свято-Пантелеимонов монастырь дене кылым кучен, тусо монах-шамыч Сретенский черкылан вич иконом пöлекленыт. Тидлан көра Пантелеимонов монастырьын архимандритше Михаил ден тусо монах-шамычлан Вяткын да Слободан архиепископшо тауштыме серышым колтен.

I тўнямбал сар годсо чыла нелылыкым Руш Православный черке шке калыкше дене пырля чытен. Петр ачат öрдыжеш кодын огыл, чылаж верчат тудын чонжо йўлен. 1915 ий 16 июлышто лекше «Вятские епархиальные ведомости» журналыште тыгай статья лийын: «Государь Император кызыт каен шогышо сарын кўлешлыкшылан кучылтшо манын, Виче губерний Яран уезд Руш Кадам черкын священникше Петр Красноперов кумло ий служитлыме жапыште шапашлыме 100 тенге оксажым Синодын обер-прокуроржылан колтен. Шкеж нерген священник Красноперов тыге возен: *«Ончыч псаломщик лийынам, вара – диакон, пытартышлан – священник, эре нужна приходлаште служитлем. Руш Императорлан да тудын Христосым йöратыше сарзыже-влаклан Господь Юмо сенгымашым пуыжо манын, кажне кечын кумалам. Шке духовный шочшем-шамычын военный службыш кайымышт годым молебеным служитлем. Нуным Православный вера, Кугыжа да Шочмо эл верч пенгыдын шогаш туныктем. Колымаш деч лўдде, тушман ваитареш талын кредалаш тыланем. Сарыш кайымекишт, кажне черке службышто нунын верч кумалам, кызытат нунылан шке окса надырем дене полишынем».*

Кунам Государь Императорлан священникын серышыжым пуэныт, тушан тудо шкеак возен шынден: *«Сердечно благодарю Петра Красноперова».*

1920-шо ийла тўналтыште Петр ача ончычсо семынак Вятке епархий Яран викариатствын 4-ше благочин округышкыжо пурышо Руш Кадам селасе Сретенский храмын настоятельже лийын. Ты черке 1930 ий 1 июнь гыч Угарман епархийысе Марий викариатствыш куснен.

Черкым шыгыремдылме жапыште священник Петр прихожан-влакым пенгыдемдаш тыршен: рушарня кечын да кугу пайрем годым храмыш кошташ кўлмö нерген ойлен, тўлен керташ лийдыме налогым пуымышт годым храмлан полшаш йодын, йоча-шамычым молитва лудаш туныктен. Петр ачам пагален, шуко калык черкыш коштын, колхозник-шамычат Юмын храм деч коранын огытыл.

Священник Петр Красноперовлан 1928 ийыште протоиерей саным пуэныт, вес ийынже Кугече пайрем лүмеш палице дене, а 1935 ийыште митре дене наградитленыт. Духовенствын темлымыже да Яранын епископшо Серафим (Трофимовын) благословитлымыж почеш тудым эше 1930 ий 19 мартыштак Вятке епархий Яран викариатствын 4-ше благочин округшын духовникшылан ойыреныт улмаш. А 1937 ийыште тудо благочинныйын должностьшым МАССР Пектубай, У Торъял, Оршанке да Ронго районлаште шуктен.

Ийготым погышо Петр ачаланат үмырым ласкан мучашлаш пуэн огытыл, 74 ийым эртыше протоиерейым 1937 ий 25 октябрьыште арестоватленыт. Совет власть ваштареш контрреволюционный агитацийым нангая манын шойыштын, РСФСР УК, 58–10,13 статья почеш титакленыт. Батюшкам ончыч Пектубай селасе камерыш петыреныт, вара Йошкар-Оласе тюрьмаш кусареныт, 26–28 октябрьыште кум допросым да кок очный ставкым эртареныт. Икымше допросышто Петр ача ойлен: «Контрреволюционный пашам ыштенам манын арам титаклат, тидым мый чынлан ом шотло. Ны совет власть ваштареш контрреволюционный агитацийым нангаен омыл, ны революционный движений ваштареш шоген омыл». Туге гынат, священник Петр Красноперовым кандаш ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 1937 ий 10 ноябрьыште пунчалым луктын. Петырымаште улмыж годым батюшка Петр 1939 ий 30 мартыште колен.

**Священник Петр Кулыгинский
(21.12.1881 - 26.01.1938)**

Петр Алексеевич Кулыгинский 1881 ий 21 декабрьште Виче губерний Котельнич олаште псаломщик Алексей Кулыгинскийын ешыштыже шочын. Духовный училищым да Вятский духовный семинарийын икымше классшым тунем лектын, сандене церковно-приходской школышто туныктен кертме нерген свидетельстве лийын. Тудо 1899 ий 1 январь гыч 1901 ий 1 октябрь марте Виче губерний Яран уезд Барвинниковысо земский училищыште туныктышын польшкалышыжлан ыштен.

Петр Кулыгинский 1901 ийыште епархиальный службыш куснен: 13 сентябрь гыч Виче губерний Яран уезд Кугалке селасе Троицкий черкыш псаломщиклан налыныт. Тыште кандаш ият пелым тыршымек, 1909 ий 17 мартыште тудым Виче губерний Вятке уезд Бахта селасе Троицкий черкыш диаконлан служитлаш колтеныт. Диакон службо деч посна Петр ача тыгак 1912 ий 1 октябрь марте Бахтинысе церковно-приходской школышто кум ий туныктен.

Диакон Петр Кулыгинскийым 1914 ий 30 июньышто Оршанке селасе Предтеченский черкыш, священник верыш, кусарат. Черке службо дене пырля 1915 ий 1 октябрь гыч Кугу Оршасе земский училищыште законоучительлан пашам ыштен. «Койыш-шоктышыжо пеш сай» манын, Оршанке селасе черкын клировой ведомостыштыжо возен коденыт.

Диакон Петрым священниклан шогалтыме хиротоний 1921 ийыште эртен манын, сведений уло. 1920-шо ийласе кокымшо пельште Петр ача **Табашино** селасе **святой орланыше Флор ден Лавр лүмеш храмыште служитлен.** Яранын епископшо Серафим (Трофимовын) благословитлымыж почеш **1929 ий 25 декабрьыште** тудым Упша селасе Покровский черкыш кусарат. Тунам тиде черке Вятке епархийысе Яран викариатствын 4-ше благочин округышкыжо пурен, а 1930 ий 1 июнь гыч – Угарман епархийын Марий викариатствышкыже. Батюшкан тыршымашыжым аклен, 1932 ийыште тудым камилавке дене наградитленыт.

Черкым шыгыремдылме жапыште батюшка шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен. Упша селасе черкым петырыме ваштареш 1935 ий июль тылзыште подписьым поген, крестный ходым эртарен. Чоным утарышаш верч шуко нелылыкым чытен лекташ кўлеш манын, прихожан-шамычым кумылан ден. 1936 ий сентябрьыште чангым сўмырал шуэныт, а Петр ача ен-шамычлан ўшандарен ойлен: «Черке садак лиеш!» Шке ўшанымашыж дене тудо молымат пенгыдемден.

Петра ачан тыршен служитлымыже власть кучышо-шамычлан келшен огыл. Священнослужитель улмыжлан кōра тудым эше 1919 ийыште избирательный права деч посна коденыт улмаш. ЧК тудым 1922 ийыште арестоватлен, кок арням петырымаште кучен. Пожар ваштареш эртарыме мероприятийым пудыртен манын, шоя амалым муын, 1937 ийыште 100 тенге штрафым тўлыктеныт.

Петр ачам 1937 ий 30 сентябрьыште адак арестоватленыт, Оршанке селасе камерыш петыреныт. «Священник Кулыгинский партий ден правительствын ялыште шуктен толмо мероприятийже ваштареш агитацийым нангая» манын, шойышт возеныт.

Тудо кечынак кок допросым эртареныт. Петр ача шкенжым титаканлан шотлен огыл. «Калык коклаште нигогай контрреволюционный агитацийым нангаен омыл. Прихожан-шамычын йодмышт почеш гына яллашке лектын коштынам», – ойлен тудо. Священник Петр Кулыгинскийым лу ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 1937 ий 5 октябрьыште пунчалым луктын. Батюшка наказанийым Коми АССР Локчим лагерыште эртен, туштак 1938 ий 26 январьыште колен.

Фотом Кулыгинскиймыт ешын архивше гыч налме.

Святой-влакым канонизаций шотышто

Яран епархийысе комиссийын пуымо данный-влакым кучылтмо.

Священник Александр Лернер (10.08.1868 - ...)

Александр Викентьевич Лернер 1868 ий 10 августышто Царевококшайск олаште шочын. Ты олесе училищым да Озан земледельческий училище пелен сад-пакча курсым тунем лектын да 1884 ий 15 октябрь гыч 1905 ий март тылзе марте туныктышылан да школ вуйлатышылан пашам ыштен.

Александр Лернерым 1905 ий 23 мартыште У Торъял селесе Вознесенский черкыш, диакон верыш, служитлаш колтеныт. Священник семын служитлен кертмыжым ужын, 1907 ий 30 августышто Мари-Турек селесе Юмын Аван Казанский иконыж лүмеш храмыш, священник верыш, колтеныт. Кок ий гыч тушеч Люперсоласе Троицкий черкыш кусареныт, а 1913 ий 25 декабрьште — Вечын (Вятский) селесе Покровский храмыш. Кушто служитлен гын, чыла вере Александр ача эше законоучитель пашам шуктен.

Ўшанен пуымо пашам Александр Викентьевич уло кумылын шуктен. Туныктышо улмыж годым, тыршымыжым аклен, 1899 ий 18 ноябрьште, Ял озанлык министерствын ший знакше дене палемденит. Калык образованийыште поро лектышым ончыктымыжлан 1901 ий 1 сентябрьште Александровский тасмаште улшо ший медаль дене наградитленыт. Черке службым сайын шуктымыжлан Вяткын да Слободан епископшо Никандр (Феноменов) тудым 1916 ий 10 апрельште набедренник дене палемден.

Революций деч вара священник Александр Лернер ончычсо семынак Вечын (Вятский) селесе черкыште служитлен, иленже тораште огыл верланыше Колянур ялыште, ты ялже МАО У Торъял кантоныш пурен. Яранын епископшо Иоанникий 1921 ийыште тудым скуфья дене наградитлен, а 1928 ийыште камилавке дене палемденит.

Батюшкам 1930 ий 17 сентябрьште арестоватленыт. Тудын ўмбакак ятыр шоям поген ситареныт. Пуйто тудо совет властын яллаште эртарыме мероприятийже-влак ваштареш агитацийым нангая, совет власть вашке пытышаш нерген шомакым шаркала, комсомол ваштареш агитацийым нангайымыж дене верысе комсомол ячейкым шалатен. Тудым РСФСР УК 58-10 статья почеш титакленыт. Александр ача 20 сентябрьште эртыше допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл. «Мый Юмылан ўшанымаш нерген веле туныктен ойленам», – умылтарен тудо. Туге гынат, священник Александр Лернерым кум ийлан Йүдвел кундеммыш ссылгыш колташ манын, Угарман ОГПУ ПП особый тройкыжо 1930 ий 23 октябрьште пунчалым луктын. Тудын пұрымашыже умбакыже кузе шуйнен, тидын нерген але але пален налме огыл.

Протоиерей Антоний Ломоносов
(11/24.01.1868 - 26.02.1938)

Антоний Александрович Ломоносов 1868 ий 11/24 январьште Озан губерний Ядрин уезд Кошлоуш селаште священник Александр Ломоносовын ешыштыже шочын. Озан духовный семинарийым тунем пытарымек, тудо диакон да священник хиротонийым 1889 ийыште эртен. Антоний ача 1890-1929 ийлаште Озан губерний Чебоксар уезд Яндашево селасе Свято-Никольский черкыште служитлен. Вараже тиде села Чуваш АССР, Марпосад районыш пурен. Сайын тыршымыжым аклен, 1898 ийыште тудым скуфья дене наградитленыт, а 1920 ийыште протоиерей саным пуэныт.

Контрреволюционный пашам эртараманын шойыштын, протоиерей Антоний Ломоносовым 1929 ий октябрьыште арестоватленыт. Кок тылзе наре эртымек, 23 декабрьыште, ОГПУ пеленсе Коллегийын особый совещанийже тудым Йүдвел кундемаш кум ийлан ссылмыш колташ пунчалын. Ссылке гыч батюшка 1933 ийыште пörтылын.

1935 ийыште (вес данный почеш – 1936 ийыште) батюшкам МАО Звенигово кантон Сидельниково селасе Свято-Ильинский черкыш служитлаш колтеныт. Антоний ачан служитлыме жапыште ты приход Угарман епархийын Марий викариатствышкыже пурен, ончыч Варлаам (Козуля), а вара Леонид (Антощенко) епископ-влакын омофорышт йымалне лийын. Юмылан ўшанымаш верч шыгыремдылме годым батюшка шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен, черке пайремым пагалаш, атеизм шўлыш ваштареш пенгыдын шогаш ўжын. Антоний ачам прихожан-шамыч чот пагаленыт да йöратеныт.

Протоиерей Антоний Ломоносовым 1937 ий 1 октябрьыште арестоватленыт, совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, совет власть вашке пытышаш нерген шомакым шаркала, контрреволюционный организацийыште шога манын, арам титакленыт. Батюшка 3 октябрьыште эртыше допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым 10 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 11 октябрьыште пунчалым луктын. Шке священникыштым утараш шонен, Сидельниково черке общине тунам власть органлашке икмыняр йодмаш дене лектын, но тидын дене полшен кертын огытыл.

Антоний ача наказанийым Коми АССР Локчим лагерыште эртен. Шымле ийым темыше шонгыен тусо нелылыкым кужун чытен кертын огыл, 1938 ий 26 февральыште колен.

Протоиерей Петр Маргаритов (10/22.06.1878 - 26.12.1937)

Петр Иванович Маргаритов 1878 ий 10/22 июньышто Озан олаште служитлыше диаконын ешыштыже шочын. Озан духовный семинарийым 1898 ийыште I разряд дене тунем пытарыше Петр Маргаритовым 1899 ий 15 июньышто Виче губерний Малмыж уезд Мухи-Какси селасе Юмын Аван Шочмыж лүмеш черкыш, священник верыш служитлаш колтеныт. Священник саныш шогалтыме кид пыштыме йўлам кум тылзе эртымек Сарапулын епископшо, Вятке епархийын викарийже Никодим (Боков) шуктен. Петр ача

Юмын храмыште служитлен да эше кок земский школышто законоучительлан пашам ыштен.

Батюшка Петрым 1906 ий 22 апрельыште Озан уезд Чурилино селасе Юмын Аван Казанский иконыж лумеш храмыш кусареныт. 1908 ий 30 сентябрь гыч ныл ийым черкыште служитлен огыл, тыгодым Озан духовный академийыште тунемын да богословий кандидат степеньым налын. Петр ача 1912 ий гыч Козьмодемьянскысе пörьен гимназийын законоучительжылан пашам ыштен.

Иерей Петр Маргаритовым 1915 ийыште Самара олаш кусареныт, тусо епархиальный үдырамаш училищысе класс-влакын инспекторжылан шогалтеныт. Кок ий гыч Петр ача уэш Козьмодемьянскыш пörтылын, но тыште ласкан пашам ышташ пуэн огытыл. Тудым 1918 ий 27 сентябрьыште арестоватленыт, контрреволюционный пашам ышта манын титаклен, икмыняр жап Угарманысе тюрьмаште кученыт, судитлаш ситыше амалым муын кертын огытылат, эрыкыш луктыныт.

Тылеч вара батюшка Петр 1921 ий марте Озан уезд Ильинский селасе Илия пророк лумеш черкыште служитлен. Тушеч Озан оласе Макарьевский черкыш кусареныт, тушто лу ийым служитлен. Тылеч вара кок ий наре Козьмодемьянск оласе Тихвинский храмыште служитлымыж годым тудлан протоиерей саным пуэныт.

Петр ачам_1933 ий 25 сентябрьыште Йошкар-Оласе Вознесенский храмыш кусареныт. Тунамсе Марий епископ Авраамий (Чурилин) тудым ты черкын настоятельжылан да Угарман епархийысе Марий викариатствын делопроизводительжылан шогалтен. Йошкар-Олаште Петр ача Зарубин уремысе 4 пörтыштö илен, кызыт тиде вер Комсомольский уремлан шотлалтеш. Бтюшка Петрым 1935 ий 16 августышто адак арестоватленыт, контрреволюционный пашам нангая манын, шойышт титакленыт. Кум тылзе гыч СССР НКВД пеленсе Особый совещаний пунчалым луктын: священник Петр Иванович Маргаритовым кум ийлан Йүдвел кундемыш ссылкыш колташ. Батюшка ончыч Коми АССР Сыктывкар олаште, а вара Архангельскыште илен. Ссылкыште улмыж годымак 1937 ий 10 августышто тудым уэш арестоватленыт, ты гана контрреволюционный агитацийым нангая да церковник-шамычын контрреволюционный организацийыштыже шога манын титакленыт. Архангельск областьысе УНКВД тройко тиде ийынак 25 декабрьыште тудым лүен пушташ пунчалым луктын. Приговорым вес кечын шуктеныт, батюшкам тойымо вер але пале огыл.

Игумен Сергей (Мытиков)
(1872 - 30.11.1945)

Симеон Филиппович Мытиков 1872 ийыште Озан губерний Ядрин уезд Сет-Касы ялысе кресаньык ешыште шочын. Шым ияш улмыж годым ача-аваже – Филипп Алексеевич ден Феодосия Даниловна – коленыт. Симеон шке изаж дене илен. Мытиковмыт ешыште шочын-кушшо йоча-влак кокла гыч Василий изаже Афонысо монастырьыш каен, а Агния акаже игумения лийын, Васильсурскышто 1953 ий февральыште колен, туштак тойымо. Курыкмари кундеммысе калык матушка Агния кызыт мартеат пагален шарна, тудын шўгарже деке вуй саваш коштеш.

Симеон Мытиков приходской училищым тунем пытарен, ныл ий действительный военный службышто лийын, старший унтер-офицер званий марте шуын. Тудо 1898 ий 12 октябрыште Ежовысо Мирносицкий пўрбен монастырьыш послушниклан толын. Монах лийме ўп пўчмў йўлам 1902 ий 6 июльышто Сергей лўм дене эртен. Ты ийынак, 22 декабрыште, иеродиаконлан шогалтыме кид пыштыме йўлам эртен, а 1904 ий 22 февральыште — иеромонахлан.

Сергий ача Священный историйым, черкыште лудмо да мурымо радамым сайын пален. Тудын нерген тунамсе клировый ведомостьлаште тыгай аклымаш-влак вашлиялтыт: «Койыш-шоктышыжо пеш сай, мут колыштшо, тыршыше, пашам йӱратыше, озанлык пашам сайын пала». Батюшкам 1904 ий 10 майыште Мироносицкий пустыньын казначейжылан шогалтеныт, а ик ий гыч набедреник дене палемденыт. Тысе пустыньым латкок ий вуйлатыше игумен **Серафим (Бакланов)** 1916 ий 30 октябрыште колен. Тунам Сергей ачам монастырьын настоятельжылан ойыреныт, а 1917 ий 14 июнышто игумен саным пуэныт.

Революций деч вара Мироносицкий пустыньын озанлыкшым шолдыртеныт. Вараксин волостын мланде комитетше кресаньык-шамычым алгаштарен, олыкым поген налаш таратен, демобилизоватлыме салтак-шамыч вольыкым поген налаш тӱченыт. Петриков волость Алексеевка ялыште верланыше дачым, Какшан энерыште улшо вӱдвакшым, кугу кумдык чодыра ден олыкым лишыл яллесе кресаньык-шамыч поген налыныт. Йошкарармеец-шамыч 1918 ий 28 июнышто Мироносицкий монастырьым толеныт, икмыняр имньым кодаш йодмылан лӱдыктен вашештеныт. Обительыште мо кодшым 1919 ий 16 январыште Царевококшайск уездный совет исполкомын пунчалже почеш чыла национализироватленыт да уездысе мланде отделлан пуэныт.

Игумен Сергей (Мытиков) йодмаш дене кресаньык депутат-шамычын волостной да уездный советышкышт коштын, но нигуштат польш лийын огыл. Сергей ачам 1919 ий февральыште арестоватленыт, обительын настоятельжылан ончыч иеромонах Симон Ефремовым шогалтеныт, а май тылзе гыч – Варсонофий (Никитиным), вараже тудо архимандрит лийын. Сергей ача 1921 ийыште Киров область Яран район Уртма селасе Михайло-Архангельский черкыште служитлен. Тунам Мироносицкий пустыньын моло иеромонахше-влак тӱрлӧ вере служитленыт: Симон (Ефремов) – Шойбулакыште, Алипий (Иваненко) – Мушераныште, Малх (Блохин) – Керебелякыште. Обительыште 1 игумен, 7 иеромонах, 2 иеродиакон, 5 монах, 11 послушник кодын. Чылан пеш простан иленыт. Игумен Сергейын кельйыштыже кок изи үстел, комод, изи шкаф, кок кровать, вич пӱкен, кок термометр да самовар лийын.

Мироносицкий пустыньым 1924 ийыште петыреныт. Батюшка Сергей Ежово селаште илен. Архимандрит Варсонофий (Никитиным) арестоватлымек, тудо икмыняр жап обительысе иза-шольо-шамычым вуйлатен. Вара Йошкар-Олаш куснен, 1926-1928 ийлаште Выходо-Иерусалимский черкын священникше лийын. 1928–1932 ийлаште Йошкар-Ола воктенсе яллаште илен, Юмылан ўшаныше-шамычын суртлаштышт служитлен. Тыгак тудо МАО Оршанке кантоныш пурышо Старселасе Богоявленский черкын священникше иеромонах Владимир (Санчировлан) польшкален. Батюшка Сергейым кум гана арестоватленыт, совет власть ваштареш кая манын титаклаш тӱченыт, но доказатлен кертын огытыл.

1932 ий гыч игумен Сергей Йошкар-Олаште, Коминтерн уремысе 11а пӱртыштӧ илен, воктене улшо мончаште мӱнгысӧ черкым почын. Батюшка

тушто Юмылан служитлен, сулыкым касарен, требым шуктен. Южгунам Васильсурскыш игумения Агния акаж деке коштын, МАССР Курыкмари районьшто лиеден, 1937 ий май тылзыште тушто служитлымыж нерген пале. Яранын епископшо **Нектарий (Трезвинскийын)** благословитлымыж почеш священник Симеон тунам Яндулецкий чодыраште черкым шолып почын улмаш. Сергей ача тушко 1941 ийыште миен да икмыняр кече илен, служитлаш полшен.

Йошкар-Олаште батюшкалан 62 ияш монахиня **Анастасия Иосифовна Краснова** польшкален. Тыгак **Анастасия Васильевна Щеглова, Мария Васильевна Кочева**, Евдокия Васильевна Хорикова, Мария Николаевна Березина тудын кўштымыжым колышт иленит. Пытартыш кокытшылан монах лийме ўп пўчмō йўлам тудо 1943 ийыште **Евфрасия** да Маргарита лўм дене шуктен.

Сергий ачан кумалмыж дене Господь ен-шамычлан полшымо нерген калык пален. Батюшка деке 1942 ий августышто Куяр гыч священник Александр Тумбасов толын, пагарыштыже улшо язвылан кōра неле операций деч ончыч шкеж верч Юмым сōрвалаш йодын. Операций сайын эртымек, игумен Сергейлан таум ышташ вашкен.

Сергий ачам 1945 ий 31 августышто адак арестоватленыт. Киров область ден МАССР кундемьште шолып погымо антисоветский черке формированийым вуйлатыше-влак кокла гыч улеш манын, 73 ияш священникым РСФСР УК 58–10,2 да 58–11 статья-влак почеш шойышт титакленыт. СССР НКГБ кўштымō почеш батюшкам Киров область УНКГБ тюрьмашке кусареныт. Сентябрь-октябрь тылзылаште эртарыме допрос ден очный ставке-влак 5–6 шагат дене шуйненыт. Тунам нимогай контрреволюционный организаций лийын огыл, Юмылан ўшаныше-шамыч икте-весеышлан энтертен иленыт, южгунам шке шонымашыштым луктын ойленыт.

Уголовный паша шотышто Вятке областной судын Судебный коллегийжын закрытый заседанийже 27–31 октябрьыште эртен. Тушто Сергей ачам 10 ийлан эрык деч посна кодаш пунчалыныт. Шонгыен кужун илен огыл, ик тылзе гыч, 30 ноябрь кастене, Киров область УМГБ тюрьмаште колен. Игумен Сергей (Мытиков) нерген поро шарнымаш кызыт мартеат калык шўмыштō ила, тудым сōрвалыме годым польш лиймымат пала.

(АГНИЯ ВАСИЛЬСУРСКАЯ – Мытикова Анна Филипповна

XIX курым 60-шо ийлаште Угарман губ. Малые Четаи селасе чуваш ешыште шочын. 22 ияш улмыж годым Канаш поселко воктенсе монастырьыш каен (Чуваший), тушто монах постригым эртен да 12 ий илен. Вара тудо 1918 ийыште петырыме вес монастырьым уэш ачалымашым вуйлатен, тудын игуменияже лийын. Икмыняр жап гыч ончычсо обительыш пōртылын. Тудымат шалатымекышт, Васильсурск воктене чодыраште кумалын илен. 1953 ий 5 февральыште черланен колымекыже тудым Васильсурскышто тоеныт. Тудын шўгарже деке курыкмари-шамыч кызытат шукын коштыт.

Лит.: Дамаскин. Кн. 1. С. 15.)

Архимандрит Варсонофий (Никитин)
(23.06/6.07.1878 - 22.03.1944)

Иоанн Прокопьевич Никитин 1878 ий 23 июнь/6 июльышто, Юмын Аван Владимирский иконыжо кечын, Озан губерний Царевококшайск уезд Вараксино волость Пурсанур (Кузнецово) селаште шочын. Ача-аваже, Прокопий Григорьевич ден Матрона Семеновна, поро койыш-шоктышан кресаньык лийыныт. Ваня изинекак черкыш коштын да клиросышто мурен, Юмын Аван леведышыж йымалне лийын.

Кузнецово ялысе училищым тунем лекмек, Иоанн Никитин икмыняр жап шочмо селаштыже илен. 1900-1906 ийлаште армийыште лийын, Николаевск-

на-Амуре олаште крепостной артиллерийын канониржылан служитлен. Туштат Иоанн Прокопьевич черке хорышто мурен, Святой Возымашым шуко лудын, Юмылан ўшанамыже тудлан чыла нелылыкым сенаш полшен.

Армий гыч пörтылшö Иоанн Никитин 1906 ий 7 августышто Мироносицкий пустыньыш послушниклан толын. Тыште 1909 ий 21 мартыште Варсонофий лүм дене монах постригым эртен, ты ийынак 20 декабрьыште иеродиакон хиротоний лийын, а 1912 ий 6 августышто иеромонахлан кид пыштыме йўлам эртен. Тудын нерген тунамсе клировый ведомостьышто возеныт: «Койыш-шоктышыжо пеш сай, чылалан мастар, тыршыше да пашам йöратыше».

Варсонофий ача обительыште түрлö пашам ыштен: 1906 ийыште трапезныйыште тыршен, 1909 ийыште эконом лийын, 1917 ий 8 март гыч — казначей, 1919 ий май гыч 1924 ий тўналтыш марте — монастырьын настоятельже. Батюшкам öрдыжтат паленыт. Мутлан, Виче губернийыш пурышо Люперсолаште служитлыше священник Александр Виноградов 1914 ийыште Мироносицкий пустыньын настоятельже **игумен Серафим (Баклановлан)** серышым возен да шке приходыштыжо Кугече лүмеш эртыше крестный ходыш иктаж иеромонахым колташ йодын, серыш мучаште ешарен: «Кертыда гын, Варсонофий ачам колтыза, тудым тыште шукын палат».

Иеромонах Варсонофий (Никитинын) тыршымыжым епархий вуйлатыше-влак акленыт. 1918 ий апрельыште, Святой Кугече кечылаште, набедренник дене наградитленыт, вара игумен саным пуэныт. Спасскын епископшо, Озан епархийын викарийже Андроник (Богословский) 1921 ийыште тудым архимандрит саныш шогалтен.

Варсонофий ача пеш неле жапыште Мироносицкий монастырьын настоятельже лийын: совет власть тунам обительын озанлыкшым веле огыл, а духовный негызшым шалаташ тыршен. Епархийыш колташ ямдылыме отчетышто 1920 ий 23 январьыште тудо тыге возен: «Монастырьын посу, олык да чодыра озанлыкшым йöршын локтылыныт, вольыкым да мўкшотарым поген налыныт. Православный христиан-шамычын надырышт дене, тыгак святой мироносице-влакын да Юмын Аван Владимирский чудотворный иконыжо ончылно молебным служитлыме дене илен лектына». Тунам обительыште ылыше-шамычым арестоватлаш тўналыныт: 1918 ийыште иеромонах **Гавриил (Бурцев)** петырымаште лийын, 1919 ийыште — игумен Сергей (Мытиков), иеромонах Варнава (Максаев), монах Маврикий (Петров), послушник Николай Юричев. Варсонофий ачам шкенжымат 1918 ий октябрьыште петыреныт, контрреволюционный пашам ышта манын титакленыт, но доказатлен кертын огытыл да колтеныт.

Шыгыремдылмашым ончыде, Мироносицкий монастырьын монахше-шамыч Юмылан да лишылыштлан тыршен служитленыт. Обительыште монах постриг, диакон ден священниклан шогалтыме хиротоний эртаралтын, священноинок-влак ятыр приходлаште служитленыт. Иза-шольо-шамычын кумылышт да духовный кўкшытышт сай лийже манын, Варсонофий ача чот тыршен. Мутлан, 1920 ий 26 январьыште тудо Петриково волостной

исполкомыш прошенийым возен: «Озан олан тыловой ополченийышкыже ныл енлан: иеромонах Варнава, иеродиакон Маврикий ден Иеремий да послушник Василий Санчировлан – сукарам нангаяш манын, мыланем пропускым пуаш сөрвален йодам».

Власть велым идеологический шыгыремдымаш кушкын. Юмын Аван чудым ыштыше Мироносицкий иконыж дене кажне ийын августышто эртыше крестный ход годым Краснококшайск олаште атеист-шамыч, Юмым мыскылен, лекцийым лудыныт, спектакль ден концертым ончыктеныт. Туге гынат, крестный ходыш Краснококшайск кантонышто шуко ең ушнен, Мироносицкий монастырьын монахше-шамычым калык пагален, неле годым нунын дек ойым йодаш коштын. Совет властьюлан тиде келшен огыл. 1923 ийыште эртышаш крестный ход деч ончыч архимандрит Варсонофийым 21 июльышто арестоватленыт да 2 ийлан эрык деч посна коденыт. Изиш лиймек, иеродиакон Рафаил (Вечкилев) ден Иннокентий (Кулединым), послушник **Кирилл Юфревым** да эше икмыняр еным репрессироватленыт, Краснококшайск исправительно-трудовой пörтыш петыреныт.

Российыште 1920 ийла тўналтыште кугу шужымаш лийын. Святейший Патриарх Тихон 1922 ий 19 февральыштак православный калыкым шужен илыше-влаклан полшаш ўжын, Юмылан служитлыме годым могай шергакан ўзгар ок кучылталт, чылажымат польш фондыш пуаш кўштен. Но власть кучышо-шамыч тидым шотыш налын огытыл. Шужен илыше калыклан ынешт полшо да черке поянлыкым шылтат манын, Черкым поктылаш амалым муыныт. Ленин тунам возен: «Ты амал дене мыняр шукрыак духовенством лўен пуштына, тунар сайрак лиеш».

Мироносицкий монастырь ваштареш 1923 ий мучаште у следствий тўналын. Религиозный литературым шаркалат, черке поянлыкым шылтен аралат манын, архимандрит Варсонофий (Никитиным) да эше икмыняр еным, тыгак Ежово селасе кресаньык-шамычымат титакленыт. Ты делам 1924 ий февральыште MAO Областной суд ончен, «Черке ўзгарым удан аралыше» Варсонофий ачам 6 ийлан тюрьмаш петыреныт, молыштым 6 ий гыч 1 ий марте эрык деч посна коденыт. Ончыч нуным Краснококшайский ИТ пörтыштö кученыт. Чыла шыгыремдымашым ўнгышын чытыше ача-шамыч тюрьма начальствын ўшанжым сулен налыныт, сандене тунам архимандрит Варсонофий (Никитин) ден иеромонах Алипий (Иваненко) поварлан ыштеныт, иеродиакон Рафаил (Вечкилев) киндым кўэштын, иеродиакон Иннокентий (Куледин) конюх лийын. Ик камерыште илен, духовный илышыштым нуно ик семын нангаеныт. Краснококшайск оласе да лишыл ялласе калык монах-шамычлан полшаш тыршен, ужын кутыраш, ой йодаш толеденыт, Юмын службыш коштымашт годым нунын верч кумалыныт.

Пел ий эртымек, 1924 ий 22 сентябрьыште, архимандрит Варсонофий (Никитиным) да молыштымат тысе тюрьмаште ыштыме пашашт деч коранденыт. Никитин, Вечкилев ден Кулединым Нижегородский ИТ пörтыш кусараш кўштымашым 6 октябрьыште луктыныт. Сентябрь мучаште

эмлымверыш логалше черле Варсонофий ачам больнице палате гыч вик нангаеныт.

Архимандрит Варсонофийым тунам срок пытыме деч ончыч эрыкыш луктыныт. Тудо 1925-1926 ийлаште Раиф пустыньышто илен, вара Киров кундеммыш каен. Глазовын епископшо **Виктор (Островидов)** деке 1927 ийыште миен да Киров область Арбаж район Летяги селасе Воскресенский храмыш каяш благословенийым налын. Күчык жапыште эше икмыняр верым вашталташ логалын. 1930 ийыште кок вере: Киров область Тужа район Караванный селасе Свято-Никольский черкыште да МАО **Табашино селасе святой орланыше Флор ден Лавр лүмеш храмыште** служитлен шуктен. 1930 ий 1 ноябрьыште тудым Киров область Советский район Суводь селасе Предтеченский черкыш кусареныт. Батюшка тунам Вотьма ялыште илен, черке староста Косма Сливницын тудым храмыш имне дене коштыктен. Варсонофий ача шкеак монах постригым ыштен да священный саныш шогалтышаш кандидат-влак нерген архиерейлан увертарен. Табашино селасе храм пелен пастырь-влакын школыштым почын манын ойлат, кеч тудым официально регистрироватлен огытыл.

Архимандрит Варсонофийым 1932 ий 26 мартыште адак арестоватленыт, церковник-шамычын контрреволюционный монархический организацийыштыже шога да совет власть ваштареш агитацийым нангая манын, РСФСР УК 58-10,11 статья-влак почеш шойышт титакленыт. Шуко допрос лийын гынат, батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл. ОГПУ коллегий пеленсе Особый совещаний 1932 ий 14 августышто пунчалым луктын: архимандрит Варсонофий (Никитиным) кум ийлан Йүдвел кундеммыш колташ. Батюшка 1933 ий март гыч июль марте Йүдвел күртньыгорнын Сосновка станцийыштыже пашам ыштен, а июль гыч декабрь марте Котлас деч кум километр өрдыжтө верланыше Устья ялыште илен. Черле архимандритым декабрь мучаште ссылке гыч мөнгеш колтеныт.

Мөнгө пörтылмекше, икмыняр тылзым шочмо Кузнецово селаштыже илен, вара 1941 ий ноябрь марте Киров областьысе Тужа, Арбаж, Пижан, Советск, Яран, Салобеляк районлаште илен коштын, Юмылан ўшаныше-шамычын суртыштышт служитлен да требым шуктен. Йошкар-Ола деч 12 километр тораште верланыше Селиваново ялыште кельйыже лийын, чүчкыдын тушто служитлен. Варсонофий ачан духовный илыш опытшо келге лийын, сандене священник-влак: Никифор Редькин, **Лукиан Васнев**, Мирносицкий пустыньын ончычсо настоятельже игумен Сергей (Мытиков) да молат – сулыкым касараш тудын деке коштыныт. Вятке епархийыште сайын палыме священник Симеон Яндулецкий дене кылым кучен. «Редькин ден Яндулецкий мый дечем черке службо шотышто ойым йодыныт, опытан священник семын мый тореш лийын кертын омыл», – ойлен варажым батюшка.

Киров область Тужа район Федосиха ялыште илымыж годым Варсонофий ача тораште огыл верланыше Лукоянке ялыш черле енлан Пырчес подылташ каен. НКВД Тужа РО сотрудникше-шамыч 1941 ий 22

ноябрьыште батюшкам тушан арестоватленыт. Мо лийшашым ончылгоч пален гынат, пастырь служенийже деч корантын огыл. Тужа районысо Калык суд батюшкам 2 ийлан эрык деч посна коден, пунчалым 1942 ий 18 февральыште луктын, наказанийым эрташ НКВД колонийыш колтен.

Варсонофий ача ваштареш 1942 ий 17 сентябрьыште эше вес делам почыныт, РСФСР УК 58-10,11 статья-влак почеш титакленыт. Архимандритын шонго улмыжым шотыш налде, сентябрь гыч ноябрь марте йӱд еда шуко гана 3-5 шагат дене допросым эртареныт. 5 ноябрьысе медицинский тергымаш годым тыгай иктешлымашым ыштеныт: «Кугу ийготан улмыжлан көра тазалыкше чот лушкен, сандене куштылго пашалан веле йӱра».

Господьын Волгалт Вашталтме пайремже деч ончыч, 1943 ий 18 август кастене, Киров область НКВД войскан Военный трибуналжын шолып судебный заседанийже Яранск олаште эртен. Тушто архимандрит Варсонофий (Никитиным) 10 ийлан эрык деч посна кодаш приговорым луктыныт. Яран оласе тюрьмаште улмыж годымак, 1944 ий 22 мартыште, батюшка колен. Колымыж годым тюрьма үмбалне тул менге волгалтмым ужыныт. Юмылан ўшаныше-шамыч шонго архимандрит Варсонофийым Яран шўгареш шот дене тоеныт. Кызыт мартеат ен-шамыч тудын шўгарже деке коштыт, тудым сӱрвалат да кугу ўшаныштан көра поро польшымы налыт.

Архимандрит Серафим (Павловский)

Марий кундеммысе монашествонын историйже гыч.

Марий мландыште шочын-кушшо, вара ӱрдыж кундеммысе монастырьыште кумал илыше южо монахше икмыняр жап гыч шочмо верыш пӱртылын да Юмылан ўшанымыж верч тыште орланен колен. Архимандрит Серафим (Павловскийын) пўрымашыжат тыгай лийын. Тудын тынеш пуримо лўмжӱ Северьян Никандрович Павловский лийын, шкеже 1869 ий 6/19 сентябрьыште Озан губерний Царевококшайск уезд Петриково волость Ежово селасе кресаньык ешыште шочын. 35 ияш лиймешкыже шочмо верыштыже илен, ялысе училищым тунем пытарен, Мироносицкий пӱрӱен монастырьысе храмыш кумалаш коштын. Настоятельын благословенийже почеш тудо обительыш почтым коштыктен.

Северьян 1905 ийыште Николо-Березовысо черемис миссионер монастырьыш каен, кызыт ты вер Башкортостан Республикыш пура. Тудо 1909 ий 21 ноябрьыште монах лияш ўп пўчмӱ йўлам Серафим лўм дене эртен. Пел ий эртымек, 30 майыште, кид пыштыме йўла гоч иеродиакон лийын, а эрлашыжым Уфа ден Мензелинскын епископшо Нафанаил (Троицкий) тудым иеромонах саныш шогалтен.

Николо-Березовысо обительым 1901 ийыште негызленыт, ты кундемыште илыше марий, татар да удмурт-шамычым волгыдыш лукташ шоненыт. Тунам монастырьым игумена Анастасий (Кидалашев) вуйлатен. Обительыс да миссионер пашаште тудын тўн польшкалышыже Серафим ача лийын. Но Озангысе духовный консисторийын кўштымыж почеш тудым 1913

ийыште Свияжскысе Свято-Успенский пörьен монастырьыш кусареныт. Тушто иеромонах Серафим 1920-шо ийла тўналтыш марте кумал илен. Ёшанен пуймо чыла пашам тыршен шуктымжым аклен, тудым Сарапулын епископшо Амвросий (Гудко – кызыт тудо священномученик ликыште) 1914 ийыште набедреник дене палемден.

Граждан сар годым ты обительын енге-шамычым кўвар чонач, корным тўрлаш, колышо-шамычым тояш колтылыныт. Озан епархийыште тунам кадр шотышто ситыдымаш лийын. Ты кундем гыч чакнен кайыше белочех-шамыч пелен Озангын митрополитше Иаков (Пятницкий) да 60 наре священнослужитель каеныт, сандене Озангысе духовный консисторий монастырьла гыч священноинок-шамычым приходлашке колтеден.

Иеромонах Серафим (Павловский) 1918-1921 ийлаште Юдино станций лишне верланыше Красная Горка селаште служитлен. Тудо тунамсе политический шўлышым шымлаш төчен огыл, Юмылан да енг-шамычлан служитлымым тўнлан шотлен. Колчакын войскаже лишемме годым Удмуртийысе Воткинский заводын комендантше кок арня тудын пörтыштыжө белогвардеец-шамыч деч шылын илен. Тўрлө требым шуктымжылан пуймо оксам батюшка нужна-шамычым пукшаш кучылтын, красноармеец-влакланат полшен.

Серафим ачам Свято-Успенский монастырьын настоятельже 1921 ий февральыште крестный ходыш лекташ суапландарен. Святитель Герман Казанскийын иконыж дене нуно Озан епархийыш пурышо села ден ялла гоч эртенит, 27 февральыште МАО Краснококшайск кантон Шиньша селаш толын шуыныт. Юмын Аван Казанский иконыж лўмеш храмыште Юмын литургийым служитлен шуктеныт веле, Серафим ачам волостной исполкомыш ўжыктеныт. Марий ревком гыч пунчал толмешке, тудлан Шиньша волость деч торлаш чареныт. Юмылан ўшаныше 100—120 наре енг тудын верч шоген, но вооруженный отряд толын да нуным лўдыктен колтен. Йодмыштым закондымылан шотлен, кресаньык-шамычымат мут кучаш шогалтеныт, тыште мо лийме нерген отчетым Краснококшайскыш колтеныт.

Серафим ачам 4 майыште Свияжскыште арестоватленыт. Тудым лўен пушташ приговорым Марий областной ЧК коллегий 14 июньышто луктын, но вара ты пунчалым вашталтен, 5 ийлан эрык деч посна коден. Петырымаште батюшка пеш орланен, чот черланен. Ежово селаште илыше Иустина Никандровна шўжарже 20 октябрьыште Марий областын ревтрибунал председательжылан йодмашым колтен. «ЧК мыйын изамым, иеромонах Серафим (Павловскийым), арестоватлен. Тудо кызыт Краснококшайск эмлымверыште, но тазалыкше пеш лушкен, паремеш манын, ўшан уке. Председатель йолташ, тендам сөрвалем: следствийым вашкерак мучашлен, судым эртарыза да черле енгым петырымаш гыч лука», – возен тудо.

ВЧК Президиумын 1922 ий 22 февральысе пунчалже почеш эрыкыш лекмекше, иеромонах Серафим (Павловский) Москваш илаш куснен. Святитель Николай Чудотворец лўмеш Покровкысо черкыште тыршен служитлымыжлан Святейший Патриарх Тихон тудым 1923 ийыште

наперсный ырес дене палемден. 1927 ий тўналтыште Серафим ача Яузышто Юмын Аван Грузинский иконыж лўмеш черкыште служитлен. Чебоксарын епископшо Афанасий (Малинин) тудым архимандрит саныш шогалташ темлен. Владыкын темлымыжым шотыш налын, архиепископ Серафим (Самойлович – кызыт тудо священномученик ликыште) Угличысе ўдырамаш монастырьын храмыштыже 29 январь кечын иеромонах Серафим (Павловскийым) игумен саныш шогалтен. Вес кечынже митрополит Сергей (Страгородский) тудым Угличысе Спасо-Преображенский соборышто архимандрит саныш шогалтен. Тылеч вара батюшкам Москосо Свято-Данилов монастырьыш кусареныт, вара саде обительыште ныл ий наре илен.

Архимандрит Серафим (Павловскийым) 1931 ий тўналтыште адак арестоватленыт да 1 мартыште Архангельский областысе Пиняж районыш 3 ийлан колтеныт. Политзаключенный-шамычлан полшышо организацийым тунам А.М. Горькийын пелашыже Е.П. Пешкова вуйлатен. 1933 ийыште батюшка тудлан серышым возен, шонго да черле улмыжлан кўра ссылке гыч вашкерак пўртылташ полшаш йодын. Тушеч тыгай вашмут лийын: «Те ОГПУ-шко заявленийым колтыза, арестоватлыме жап ден верым да приговор могай лиймым раш ончыктыза. Заявлений пелен илыме верда гыч ен-шамычын ходатайствышт лийже».

Шочмо Ежово ялыштыже шўжарже дене пырля илен кертеш манын, 1934 ий 14 февраль годсо справке аралалт кодын. 1937 ий тўналтыш марте служитлыме верже лийын огыл. Марий епископ Авраамий (Чурилин) 1935 ий 21 апрельыште тудлан возен: «Ваше Высокопреподобий, Йошкар-Ола воктенсе Нурма селаште протоиерей Александр Альпидовский чот черле, сандене Кугече деч ончычсо Лўдыкшў арняште да Кугече арняште тушто служитледа гын, тусо прихожан-шамычлан кугу куаным кондеда ыле. Юмын благословенийже Тендан пелен лийже!»

Нурма селаште мыняр жап служитлымыже нерген раш пале огыл, 1936 ий мучаште тудо Ежово селаштак илен. Тунам 21 декабрьыште Марий епископ Варлаам (Козуля) тыгай кўштымашым луктын: «Звенигово район Кужмара селасе церковно-приходской советын йодмыж почеш мый архимандрит Серафим (Северьян Никандрович) Павловскийым тушто служитлаш суапландарем». Владыка Варлаам тыгак эше серышым возен: «Шерге Серафим ача! Шоленгер станций деч 14 километр тораште улшо Кужмара селаште священник верым налаш темлем. Приход пеш сай, чыла прихожанже черке деке шўман мари ен улыт. Ончычсо священникышт ноябрь тўналтыште колен, прихожан-шамыч у священникым пеш вучат. Ты приходым иктаж православный огыл батюшка руалта гын, мыланна сулык лиеш. Чыла налогым тўлымыда шотышто сельсовет гыч справкым налза, тыгак паспортым да мо кўлешым пеленда налын, эрлак мый декем толза. Рошто вашеш прихожан-шамычымат куандарена, шкеат куанена. Толза, вучем. Юмо суапландарыже! Икмыняр жап служитлыза, вара шке кумылда почеш ыштен кертыда. Тендам йўратыше Еп. Варлаам».

Орланымаш корныш колтымо тиде благословенийым Серафим ача шуктен: 1937ий 2 январьште Звенигово райисполкомышто регистрацийым ыштен да служитлаш разрешенийым налын. Шкеже вара Кужмара (Помьял) селасе Вознесенский черке пелен илен. Юмылан ўшанымаш верч поктылмо пагытыште Серафим ача прихожан-шамычым пенгыдын шогаш, Юмо да Тудын Черкыж пелен лияш ўжын. Туныктымо шомакым да лыпланымашым кычалын, Кужмарашке ең-шамыч Красный Яр, Кожла-Сола, Помар, Сидельниково да моло села ден ялла гыч толеденыт.

Серафим ача шке ончыкылыкшым пален, вашке арестоватлышаш улыт манын, прихожан-шамычлан чўчкыдын ойлен. Батюшкам арален налаш шонен, 1937 ий 9 ноябрьште Кужмарасе черке совет тыгай йодмашым возен: «Священник Павловскийым умбакыжат мемнан черкыште служитлаш да требым шукташ кодаш йодына. Кугу ийготшым, уда тазалыкшым, тыгак политике деч өрдыжтө улмыжым шотыш налын, шонгеммешкыже тудым ончаш мыланна ўшаныза. Пытартыш кечылажым поро прихожан-шамычын полшымышт дене илен эртарыже. Тудо мемнан обществылан нимогай осалымат ок ыште манын, ме палене, сандене мемнан ялыштак кодаш йодына». Тиде ходатайствым нигөат шотыш налын огыл. Архимандрит Серафим (Павловскийым) 1937 ий 29 ноябрьште НКВД Звениговский райотдел арестоватлен, пуйто тудо тале контрреволюционер лийын, партий ден правительствын мероприятийже ваштареш шоген манын, РСФСР УК 58-10,1 статья почеш титакленыт. Тиде кечынак эртыше допросышто батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл. МАССР НКВД тройко 7 декабрьште тудым лўен пушташ приговорым луктын, тидым эрлашыжым кастене шуктеныт.

«Марийский археографический вестник» журнал, 2011 ий.

Диакон Алексей Пинегин (16/29.03.1885 - 5.01.1938)

Алексий Пинегин 1885 ий 16/29 мартыште Виче губерний Яран уезд Никольский селаште диакон Михаил Ипполитович Пинегинын ешыштыже шочын. Яран духовный училищым тунем пытарыше рвезым 1906 ий 13 августышто Яран уезд Упша селасе Покровский черкыш, псаломщик верыш колтеныт. Ты должностьыш тудым 10 октябрьште пенгыдемденыт, а 1909 ий 23 августышто стихарьым чиктеныт. Ноябрь тўналтыш гыч эше тысе церковно-приходской школышто мураш туныктен.

А.М. Пинегиным Упша селасе храмыште 1922 ала 1924 ийыште диакон саныш шогалтеныт, тыштак 1937 ий марте служитлен. Тўрлө нелылыкымат чыташыже логалын: 1919 ийыште избирательный права деч посна коденыт, шойышт титаклыме почеш 1930 ий 31 январьште 6 тылзылан өкым пашаш судитлен колтеныт. Тунам Пинегинмытын суртыштым конфисковатленыт улмаш, но Угарман краевой судын кассационный коллегийже тидым чынлан шотлен огыл, сандене 6 августышто суртым пёртылтеныт. Черкым поктылмо жапыште тудо шкенжым Православийын исповедникше семын ончыктен:

приходьшто эртыше крестный ходыш коштын, храмым петырыме ваштареш подписьым поген.

Диакон Алексейым 1937 ий 30 сентябрьште НКВД-н оршанкысе райотделже арестоватлен да Оршанке селасе камерыш петырен. Партий ден правительствын ялыште эртарыме мероприятийже ваштареш контрреволюционный агитацийым нангая манын шойышт, РСФСР УК 58-10,1 статьяже почеш титакленыт. Диакон Алексей Пинегин 1937 ий 30 сентябрьште эртыше кок допросьшто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым 10 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 5 октябрьште пунчалым луктын. Алексей ача наказанийым Коми АССР Локчим лагерыште эртен, туштак 1938 ий 5 январьште колен.

Диакон Василий Покровский (19.03/01.04.1872 - 4.01.1938)

Василий Покровский 1872 ий 19 март/1 апрельште Озан губерний Чебоксар уезд Шутнерево селаште псаломщик Александр Покровскийын ешыштыже шочын. Образованийым мӱнгыштӧ налын, 1884-1892 ийлаште Свяжскысе Свято-Успенский пӱрӱен монастырьште послушник семын тыршен. 1894-1897 ийлаште 150-ше Таманский пехотный полкышто служитлен, армий деч вара епархийысе службыш куснен. Тудым 1898 ий 4 мартыште Озан уездыш пурышо Арско-Покровский слободаш, Юмын Кончымо лӱмеш черкыш псаломщиклан колтеныт, а стихарьым 1899 ий 23 февральште чиктеныт.

Василийым ик ий гыч псаломщикланак Виче губерний Малмыж уезд Ральники селасе Троицкий черкыш кусареныт. Сарапулын епископшо Алексей (Кузнецов) 1921 ий 5 майыште тудлан кид пыштыме йӱлам шуктен да диаконлан шогалтен. Владыка Алексейын благословитлымыж почешак тудым 1925 ий октябрь тылзыште МАО Мари-Турек кантон Хлебниково селасе Юмын Аван Шочмыжо лӱмеш черкыш служитлаш колтеныт. Тиде приход ончыч Вятке епархийысе Уржум викариатствыш пурен да епископ Авраамий (Дерновын) омофоржо йымалне лийын, вара Угарман епархийысе Марий викариатствын староцерковникше-шамычын Краснококшайск православный управленийыш куснен.

Василий ачам благочинийын духовенствыже пагален, 1926 ий 23 ноябрьште Елеево селаште эртыше погынымаште тудым благочинийын советышкыже сайленыт. Черкым поктылмо жапыште тудо Христос верч пенгыдын шогаш да Юмын черкыш кошташ уҗын. 1936 ий шыжым Хлебниково селаште черкым петыреныт гынат, диакон Василий приходым коден каен огыл, Господь куш служитлаш колен, тудо верланак ушанле лийын.

Диакон Василий Покровскийым 1937 ий 1 октябрьште арестоватленыт, госзаймым тӱлымӧ да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш шойышт титакленыт. Ты кечынак эртыше допросьшто Василий ача шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым 10

ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 8 октябрьште пунчалым луктын. Диакон Василий Покровскийым Коми АССР Локчим лагерьыш колтеныт. Миен шумек, изиш гына жап эртымек, тудо туштак 1938 ий 4 январьште колен.

**Священник Хрисанф Поляков
(1885 - 11.09.1918)**

Хрисанф Иванович Поляков 1885 ийыште Озан олесе управын ончычсо бухгалтерже Иоанн Поляковын ешыштыже шочын. Озан духовный семинарийым 1908 ий 10 июньышто тунем лекше самырык ен 15 августышт гыч Озан олесе Борисоглебский черкын псаломщикше лиеш. Озангын да Свяжскын архиепископшо Иаков (Пятницкий) 1912 ий 31 октябрьште тудым Свяжск уезд Ширданы селасе Петропавловский храмыш кусарен да, кид пыштыме йўлам шуктен, ончыч диаконлан шогалтен, а ик тылзе гыч, 25 ноябрьште, священник хиротонийым эртарен. Тиде черкын тунамсе клировой ведомостьшо аралалт кодын, Хрисанф Поляков нерген тушто «койыш-шоктышыжо пеш сай, шкенжым скромно куча» манын возымо.

Священник Хрисанф Поляковым 1916 ий сентябрьште Царевококшайскыш кусарат. Тыште тудо олан тўн храмыштыже, Воскресенский соборышто, служитлаш тўналын. Толмыж почешак, 6 сентябрьште, тудым Царевококшайск уездысе церковно-приходской школлаште паша кузе кайымым эскерышылан шогалтеныт. Ончыч тиде пашам протоиерей Алексей Азановский шуктен.

Озан духовный консисторий 28 сентябрьште Хрисанф ачам уездысе училище-влак советыш духовенство деч представительлан да уездысе земский собранийыш депутатлан сайлен. Октябрь тылзе гыч тудо Царевококшайскысе приходской женский училищыште законоучительлан ыштен. Ёшанен пуймо чыла пашам батюшка сайын шуктен, сандене ен-шамычын пагалымашыштым сулен налын. Аралалт кодшо ик серыш гычат тидым палаш лиеш, тушто Хрисанф ачалан тыге возеныт: *«Ваша пастырская деятельность в Царевококшайском уезде и Ваше отношение, насколько мне кажется, к представителям земств в духе мира и любви обязывают меня как представителя земства... усерднейше просить Вас, добрый пастырь, не примете ли Вы на себя труд участия в местном комитете земского союза».*

Черкым государстве деч ойырымо шотышто декрет 1917 ийысе октябрь революций деч вара лектын шуктен веле, тунамак шыгыремдылмаш тўналын, илыш чот нелемын. Юмо ваштареш кучедалме жапыште Хрисанф ача ончычсо семынак Юмылан да лишылже-влаклан уло кумылын служитлен, прихожан-шамычын чоныштышт Юмылан ёшанымашым арален кодаш тыршен. Тыге служитлымыже власть кучышо-шамычлан келшен огыл, тудым пытараш амалым веле кычалыныт.

Озан олам 1918 ий 7 августышто белочех-шамыч налыныт. Вашке нуно Царевококшайск деке шуыт манме шомак 10 августышто тыштат шарлен. Кресаньык ден салтак депутат-шамычын исполком советышт, тыгак Йошкар армий отряд гыч ен-шамыч шкеак шаланен каеныт. Царевококшайск олесе думын членже-влак 13 августышто погынымашым эртареныт. Нуно Озангыште улшо властым законлылан шотлаш да Учредительный собранийым пёртылташ пунчалым луктыныт, олаште порядкым аралаш лўмын отрядым чумыреныт. Совет власть деке лояльный лийыныт, Царевококшайскыште ниюгай репрессий лийын огыл. Тиде жапыште Хрисанф ачан иктаж-югай активный пашам шуктымуж нерген ниюгай фактым мумо огыл.

Совет власть велке шогышо-шамычын енышт Свияжскыште верланыше Эрвел фронт штабыш каеныт да совет властым пёртылташ полшаш Царевококшайскыш войскам колташ йодыныт. Тышке 1-ше революционный латыш полкым да Угарман гыч пашазе-влакын отрядыштым колтеныт. Йошкар армийын войскаже лишемме жаплан Царевококшайскыште порядкым аралыше отрядын пашажым чареныт. Олаште совет властым 28 августышто пенгыдеммек, 13-27 августышто тыште мо лиймым контрреволюционный мятеж семын уртареныт.

Мемнан кундемьште репрессийым тўналаш тунам эше вес амал дийын: 1918 ий 10-11 сентябрьште ола воктенсе Княжна (кызыт — Данилово) ялыште кресаньык-шамыч коклаште кугу пудыранымаш лийын. Йошкар армийыш погымо мобилизацийым ялысе сходышто «йошкар бандыш» погымаш маныныт, иза-шольо-шамыч ваштареш кредалмашке каяш тореш лийыныт. Княжнашке 10 сентябрьште йошкар отрядым колтеныт. Вашпижмаш годым тушто ныл чекистым пуштыныт, нунын кокла гыч иктыже Царевококшайск ЧК председатель С.П.Данилов улмаш. Кресаньык пудыранымашым 1918 ий 5 сентябрьште лекше «О красном терроре» декрет кўштымō почеш мучашленыт – пуштмо 4 чекист олмеш 40 еным лўен пуштыныт.

Царевококшайск ЧК председателлан 1918 ий октябрь гыч 1919 ий июль марте Ян Крастынь шоген. Тудын лўмпалыж дене пенгыдемдыме документыште тыге возеныт: «Княжна ялыште 1918 ий 10 сентябрьште белогвардеец-шамыч Совет власть ваштареш шогалыныт. Ты восстаний годым мемнан ныл йошкарармеецым пуштыныт, тидлан кōра 40 мятежником лўен пуштмо. Царевококшайск олаште да уездыште илыше-влаклан шижтарем: мемнан ик йолташым пуштмылан ончыкыжым шўдō еным пуштына».

«Мятежник» манын лўмдымō 40 ег кокла гыч южыжо Княжнашке миен тошкалынат огытыл, нуно Царевококшайскыште але тысе уездыште иленыт да большевик-шамычлан йōрдымō сословий гыч лийыныт. Иерей Хрисанф Поляковат тыгайлан шотлалтын. Батюшкам кунам арестоватлыме нерген факт аралалт кодын огыл. Царевококшайск олесе Воскресенский соборын метрический книгаштыже 1918 ий 14/27 августышто тудын нерген эше ойлалтеш. Следствий лўмжылан веле эртаралтын манын шонаш лиеш. Царевококшайск ЧК-м 1919 ий шошым икмыняр жаплан пытарыме годым иерей Хрисанф Поляков нерген кок ластык документ гына улмаш. Тудым 1918 ий 5-7 сентябрьште контрреволюционный пашалан титаклаш тōченыт, лўмжымат титак возеныт, «Иван Поляков» маныныт, а 11 сентябрьште лўен пуштыныт. Черке календарь почеш ты кече – Господь ончыч Толшо да Тудым Тынеш пуртышо Иоаннын вуйжым руалме кече. Тыгай кечын пуштмо иерей Хрисанфым олесе «братский» шўгареш тоеныт. Йошкар-Ола кумдыкышто верланыше ты шўгарын вержым але мумо огыл.

Фотом Поляковмытын еш архивышт гыч налме.

**Священник Антоний Николаев
(20.07/1.08.1872 - 11.09.1918)**

Антоний Николаевич Николаев 1872 ий 20 июль/2 августышто Озан губерний Козьмодемьянск уезд Виловатовражский волость Шунангер ялысе кресаньык ешыште шочын. Ача-аваже, Николай Иванович ден Параскева Герасимовна, Кожваж села гыч лийыныт. Эргыштым нуно 30 июль/12 августышто Кузнецово селасе Петропавловский черкыште тынеш пуртеныт. Таинствым священник **Михаил Крестников** ден пономарь **Константин Кудрявцев** шуктеныт.

Мало-Сундырский училище деч вара Антоний Николаев Озангысе учительский семинарийыш тунемаш каен, ялысе туныктышо улмыж нерген свидетельством 1891 ийыште налын. Тудо Козьмодемьянск уезд Емешево земский училищыште шым ий туныктен. Диякон лияш кид пыштыме йўлам 1898 ий 23 сентябрьыште эртымек, Царевококшайск уезд Нурма селасе Юмын Аван Казанский иконыж лўмеш черкыште ныл ий наре служитлен. Тыгак Арбан церковно-приходской школышто законоучительлан да туныктышылан ыштен.

Антоний ача священник хиротонийым 1902 ий 30 ноябрьште эртен. Тудым Изи Оваснур селасе Космодамианской черкыш служитлаш колтеныт. Тыгак вич ий наре Просто-Абаснурский церковно-приходской школын вуйлатышыже да законоучительже лийын. Школышто религиозно-нравственный мутланымашым эртарымыж годым Антоний ача духовный литературым рушла да марла лудын, Иисус Христосын мландымбалне кузе илымыж нерген каласкален, тыгак молан кугарням огыл, а рушарням жаплаш кўлмө нерген да пүтө кучымын кўлешлыкше нерген умылтарен. 1903 ий 30 январь гыч тудо эше Мало-Абаснурский земский училищыште законоучительлан ыштен. Черке илыш да черке пашаен ваштареш шогалме шўлыш тунамат лийын, тидым тыгай факт дене пенгыдемдаш лиеш. Озангысе земский учительский школым тунем лекше Татiana Атлашкина 1905 ийыште ты училищыш туныкташ толын. Черке пайрем деч ончыч пачерыштыже весела пайрем касым эртараш тўналын. Храмыш кайыме олмеш самырык-шамыч тушко коштыныт. Черке службылан але иктаж требаылан көра батюшка Антоний шке урокышкыжо изиш вараш кодын гын, Татiana Атлашкина тудым классыш пуртен огыл, моло семьинат үчим ыштен. Туныктышо Атлашкина шотышто прихожан-шамыч Калык училищын инспекторжо дека йодмаш дене лектыныт, сандене тудым 1907 ий 1 сентябрьште Чебоксар уезд Исменца селашке кусареныт.

Антоний ача тунам вес вере служитлен. Царевококшайск уездын благочинныйже 1906 ийлан ямдылыме отчетышто тыге возен: «Кинде начар шочмылан көра шуко шочшан священник Антоний Николаевын ешыже шужен ила. Уло кумылын тыршымыжым шотыш налын, тудым сайрак приходыш кусараш кўлеш». Епархий вуйлатыше-шамыч Антоний ачам 1907 ий 19 июльшто Кузнецово селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лўмеш храмын настоятельжылан шогалтеныт. Тыштат батюшка Медянинысе церковно-приходской школын вуйлатышыже да законоучительже, Старо-Коминын да Шуашнур земский училищын законоучительже лийын. Миссионер пашам сайын шуктышо Антоний ачам Озан да Царевококшайск уездласе мари́й приходлаште служитлыше духовенствын 1910 ий 20-21 январьште эртыше съездышкыже сайленыт. Озан ден Свяжскын архиепископшо Никанор (Каменскийын) благословитлымыж почеш ты съезд Седмиезерный пустыньшто эртен.

Антоний ачам 1912 ий 1 майыште Царевококшайскыш, Богородице-Сергиев ўдырамаш монастырьын Входо-Иерусалимский черкышкыже кусареныт, тыште тудо куд ий утла служитлен. Тыршен служитлымыжлан 1909 ий 31 декабрьште батюшкам набедренник дене, 1914 ийыште скуфья дене, а 1918 ийысе Святой Кугече лўмеш камилавке дене наградитленыт.

У верыштат Антоний ача туныктымо пашам шуктен: Калык просвещений министерствын Кузнецовысо кок классан училищыште, Кугу Шигак да Ельнягинысе земский училищыште, Кугу Нолясе церковно-приходской школышто да Медведевысе кок классан училищыште Юмын Законом туныктен. Импералист сар каен шогымо годым, 1915 ийыште, батюшка

Ельнягинысе училище пелен тунемше-влакын паша дружиныштым ыштен: сарыш кайыше-влакын ешыштан шурным тӱред налаш, моло пашамат ышташ полшенят. Антоний ача марий йылмым сайын пален, сандене 1913 ий гыч тудо Кас кумалмаш да Юмын литургий годым южо возгласым марла йонгалтараш тӱналын. Тунамсе клировый ведомостьышто тудын нерген тыге возен коденят: «Катехизисым сайын пала, черке мурым мурымо да черке лудмаш годым мастарлыкым ончыкта, койыш-шоктышыжо пеш сай».

Княжна ял калыкын 1918 ийыште мобилизаций да продрозверстко ваштареш шогалмыж дене пайдаланен, большевик-шамыч чот талышненыт. Моло священник-влак семынак Антоний ачамат арестоватленыт, контрреволюционный пашам шукта манын, шойышт титакленыт. Господьым Тынеш пуртышо Иоанн пророкын Вуйжым руалме кечын, 1918 ий 11 сентябрьыште, священник Антоний Николаевым лӱен пуштыныт да верысе шӱгарен тоеныт, тойымо верже але марте пале огыл.

**Священник Василий Попов
(16.04.1881 - 19.08.1937)**

Василий Попов 1881 ий 16 апрельыште Виче губерний Малмыж уезд Рожко селаште псаломщик Петр Алексеевич ден тудын пелашыже Надежда Николаевна Поповмытын ешыштышт шочын. Елабуго духовный училищым 1898 ий 15 июньышто тунем лекмек, Вяткысе духовный семинарийыште тунемын, тӱналтыш школышто тунуктен кертмыж нерген документше лийын.

Рожко селасе Покровский черкыш тудым 1899 ий 22 апрельыште псаломщиклан шогалтеныт, кум ий гыч тиде должностьышто пенгыдемденыт, а стихарьым 1909 ийыште гына чиктеныт.

Василий Попов 1913 ий гыч черкыште ыштен огыл, Благовещенск епархийысе Переяславский церковно-приходской школышто туныктен, сайын тыршымыжлан 1914 ий 1 августышто «Романовмыт тукумын 300 ий кугыжаланымыж лүмеш» медаль дене наградитленыт. Василий Поповым I тўнямбал сар годым, 1915 ий 17 сентябрьыште, военный службыш налыныт. Вес ийынже Иркутскышто прапорщик школым тунем лектын, 1917 ий гыч германский фронтын Касвел Двина энгер воктене верланыше частыште 1 разрядан обоз начальник лийын. Демобилизаций деч вара 1918 ийыште Уржумыш толын да икмыняр жап Чодыра отдeлыште инспекторын письмоводительжылан ыштен. Тушеч Озангыш илаш куснен да мобилизаций почеш ош армийыш логалын, 1919 ий декабрь марте Колчакын войскаштыже ўлыл чинан офицер лийын, черле ден сусыр салтак-шамычым госпитальыш возитлен. Йошкар армий деч чакнен кайыме годым Красноярск воктен пленыш логалын. Василий Поповым ЧК Томск оласе особый отдeлын казаматышкыже петыреныт, ошо-шамычлан добровольческий отрядым пога манын, индеш тылзе кученыт. Титакшым доказатлен кертын огытыл да 1920 ий октябрьыште эрыкыш луктыныт. Василий 1921 ий август марте 3-шо арtdивизионышто казначейлан служитлен, демобилизаций деч вара Вологодский губерний Власово ялыште туныктышылан пашам ыштен.

Василий Попов 1922 ийыште Виче губернийыш пўртылын, 28 сентябрь гыч Малмыж район Ачымсола (Аджим) селасе кугун орланыше Георгий Победоносец лүмеш черкыште псаломщиклан ышташ тўналын, 1924 ий 15 октябрьыште диакон хиротонийым эртен. Вич ий тиде саныште служитлымек, 1929 ий 5 октябрьыште ОГПУ Нолинский отдeлже Василий ачам арестоватлен, «контрреволюционный агитацийым нангая» манын, РСФСР УК 58–10 статьяж почеш титаклен, Малмыж исправительно-трудовой пўртыш петырен. Тудо кечынак эртарыме допросышто шкеже тыге ойлен: «Ачымсоласе приходишты совет власть да тудын мероприятийже ваштареш агитацийым нангаем манын ойлымо чын огыл, тыгай темылан мый ниғо денат мутланен омыл, сандене шкемым титаканлан ом шотло». Василий ачалан 15 октябрьыште РСФСР УК 58–11 статьяжым ешарен пуэныт, контрреволюционный организацийын участникше сeмын титакленыт. Тудо 27 октябрьыште эртыше кок допросыштат шкенжым титаканлан шотлен огыл. ОГПУ Коллегий 1930 ий 3 январьыште диакон Василий Поповым вич ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын, да тудым Котлас олаш колтеныт. Наказанийым Беломор-Балтийский каналыште эртен, тыршен ыштымыжлан 1933 ий 1 июльышто жап деч ончыч эрыкыш луктыныт.

Василий ачан пелашыже, **Мария Филипповна**, MAO Шернур кантон Руш Кугунур селаште Москон митрополитше святитель Алексей лүмеш черкыште псаломщицылан ыштен. Василий ача илаш тышке толын, 1933 ий

30 августышто Шернур райисполкомышто регистрацийым эртен да диаконлан служитлаш тўналын.

Священник лияш кид пыштыме йўлам 1934 ийыште эртымекыже, май тылзыште тудым Токтай-Беляк селасе Троицкий черкыш служитлаш колтеныт. Храмын ужашыжым пекарнылан пуэныт улмаш, служитлаш пеш йондымө лийын. Нелылыкым ончыде, батюшка Василий тыршен служитлен, сандене тудым 1936 ийыште набедренник дене палемденыт. Тудын нерген порын шарнен, ўдыржө тыге ойлен: «Ачамын культур уровеньже пеш кўкшө yle, тудо эше сайын сўретлен моштен».

Священник Василий Поповым 1937 ий 6 августышто НКВД Куженер райотдел арестоватлен, контрреволюционный агитацийым нангая манын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш шойышт титаклен. Тудо 11 августышто эртыше допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл. Ныл кече гыч МАССР НКВД тройко священник Василий Поповым лўен пушташ пунчалым луктын. Приговорым 19 августышто 18 шагат кастене шуктеныт, тиде Господьын Волгалт вашталтмыж лўмеш пайрем кече лийын.

Псаломщик Иоанн Сергеев (28.01/10.02.1883 - 19.12.1937)

Иоанн Максимович Сергеев 1883 ий 28 январь/10 февральыште Виче губерний Уржум уезд Сабанур селасе кресаньык ешыште шочын, 1917 ий марте ялозанлык пашам ыштен илен. 1922 ий гыч тудо MAO Параньга кантон Сабанур селасе Юмын Аван «Чыла ойган енын Куанже» иконыж лўмеш храмыште псаломщиклан ыштен, сандене 1927 ийыште избирательный права деч коранденыт, а 1933 ийыште ОГПУ арестоватлен да 3 ийлан эрык деч посна коден.

Наказанийым чытен лекмыж деч вара Иоанн Сергеев шочмо селашкыже пўртылын, ончычсо семынак псаломщиклан ыштен. Юмылан ўшанымаш верч поктылмо жапыште тысе священник Иаков Казанцевлан пенгыде энертыш лийын, атеист-шамычын шояшт ваштареш чот шоген. Сабанур приходыш батюшка Иаков 1936 ийыште толын улмаш.

Псаломщик Иоанн Сергеевым 1937 ий 29 сентябрьыште адак арестоватленыт, колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке сар лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын, РСФСР УК 58-10,1 статья почеш титакленыт. 2 октябрьыште эртыше допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым 8 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 8 октябрьыште пунчалым луктын. Наказанийым эрташ псаломщик И.М. Сергеевым Коми АССР Локчим лагерыш колтеныт, кок тылзе эрталтымек, 19 декабрьыште, Николай Чудотворецым пагален шарныме кечын, тудо колен.

**Священник Сергей Сухоруков
(11.09.1895 - 20.04.1942)**

Сергий Петрович Сухоруков 1895 ий 11 сентябрьште Угарман губерний Васильсурск уезд Шепириха ялысе кресаньык ешыште шочын. Ялысе школышто ик ият пелым гына тунем шуктен, латныл ияш годсекак чодыра волтымаште пашам ыштен. Тудо 1915—1917 ийлаште 36-шо Орловский пехотный полкышто унтер-офицерлан служитлен, туштак тазалыкше чот лушкен да инвалид лийын.

Сергий Сухоруков армий деч вара Озан губерний Ядрин олесе ик храмыште ороллан пашам ыштен, а вара ты уездыште Полянки селесе Троицкий черкыш куснен. Икмыняр жап гыч Пермь епархийысе Белогорский монастырьыш каен, тушто кум ийым илымек, саде епархийыш пурышо кок приходышто польшкален, пастырь-шамычын курсыштым тунем лектын да диаконлан экзаменым кучен. Хиротонийлан икмыняр документше лийын огылат, Килемар деч 17 уштыш тораште улшо Кумья селаш илаш толын, Юмын Аван Леведмыж лүмеш черкыште псаломщиклан ыштен. Покровский храмын советше 1922 ий 1 октябрьште Озан епархиальный управленийыш прошенийым колтен, С.П.Сухоруковым диаконлан шогалташ йодын. Священник **Михаил Карамышев** ден черке совет член-шамыч тудын нерген тыге возенят: «Айык илыш йўлам куча, койыш-шоктышыжо пеш сай». Озан епархий Козьмодемьянск уездын I округшын благочинныйже протоиерей Николай Ташевский тидымак пенгыдемден.

Сергий Сухоруков шкеат 1922 ий 16 декабрьште Озан епархиальный управленийыш прошенийым колтен, диакон хиротонийым эртараш да Кумья

селасе Покровский храмыште псаломщик верешак кодаш йодын. Тиде документыште Чебоксарын епископшо Афанасий (Малининын) резолюцийже уло. Тудо Сухоруковым псаломщиклан кодаш, кўлеш документым ямдылен, диакон хиротонийым шукташ кўштен.

Диакон хиротоний шотышто Сергей Сухоруков Озан епархиальный управленийыш прошенийым 1923 ий 10 июнышто уэш колтен. Черке совет тудын нерген тыге возен: «Койыш-шоктышыжо пеш сай, айык илыш йўлам куча, Святой Черкылан да религийлан чот ўшанле. Черке уставым, лудмашым да глас шот дене мурымашым сайын пала». Но Озан епархиальный управленийыште тунам обновленец-шамыч озаланеныт, а Патриарх Тихонын омофоржо йымалше улшо архиерей-шамыч тушеч каеныт улмаш. Архиепископ Алексей (Баженов) обновленец-влакын вуйлатышышт улмаш. Революций деч ончыч тудым марий кундемысе приходлаште паленыт, а тунамсе пуламырым да лугалтамашым тора приходышто служитлыше-шамычлан умылаш неле лийын. Сергей Сухоруков, умылен шуктыде, диакон хиротонийым 1923 ий 1 июлышто архиепископ Алексейын кид пыштымыж дене эртен.

Чистопольын епископшо Иоасаф (Удалов – кызыт тудо священомученик ликыште) тунам Озан епархийысе староцерковник-влакым вуйлатен. Тудын кўштымыж почеш Сергей Сухоруковлан священник хиротонийым 1924 ий мартыште Мамадышын епископшо Андроник (Богословский) эртарен. Шонаш лиеш, умылен шуктыде обновленчествош логалме сулыкшым диакон Сергей тунам касарен.

Сергей ачам Кумья села гыч 1928 ий 1 июлышто Кикнур район Чернушко селасе черкыш кусареныт, а кок тылзе гыч – Яран район Шешурга селасе святой орланыше Флор ден Лавр лўмеш храмыш. Прихожан-шамычын йодмышт почеш 1930 ий 1 январыште тудым Яран район Лом селасе Покровский черкыш колтеныт, тушто 1931 ий март тылзе марте служитлен. Шешурга ден Лом селасе приход-шамыч Яран епархийын 5-ше благочин округыш пуреныт, владыка **Нектарий (Трезвинскийын)** омофоржо йымалне лийыныт. Глазовын епископшо Виктор (Островидов) тунам Патриарший местоблюстителын заместительже митрополит Сергей (Страгородский) ваштареш улшо оппозицийыште лийын, Юмын литургийыште тудын лўмжым поминатлен огыл, сандене нуным «непоминающие» маныныт. Владыка **Нектарият тудын дене** икоян лийын. Священник Сергей Сухоруков 1928 ийыште тиде йогыныш ушнен. Кумьяште улмыж годым батюшка тудым да Чебоксарын епископшо Афанасий (Малининын) поминатлен, а Чернушко селаш кусныме кыже – чарнен.

Священник-шамычлан тунам совет органлаште регистрацийым эрташ кўлын. Тидын деч корангаш манын, батюшка Сергей 1931 ий март тылзыште МАО пўртылын. Кумья села деч куд километр тораште пещеркым кўнчен, тушан шолып черкым негызлен да кече еда ик ий наре тушто служитлен. Мо кўлешым тудлан верысе калык конден шоген. Совет властын кўштымыж почеш ен-шамыч ты черкым шалатеныт, батюшка шкеже ала-кушко каен

улмаш. Тудо 1932 ий годсо Кугече пайрем лүмеш чодыраште служитлен гын, Юмылан ўшаныше-шамычын суртлаштышт эше июнь марте служитлен кертын.

ОГПУ пашаен-влак 14 июньшто батюшкам арестоватленыт. Совет властым пытараш да монархический стройым пörтылташ шонышо контрреволюционный организацийын участникше манын, РСФСР УК 58-10,11 статья почеш шойышт титакленыт. Ты кечынак эртарыме допросышто Сергей ача каласен: «Юмо уке манше совет властым мый законныйлан ом шотло, а раскулачиваний – тиде калыкым агымаш». 22 июньсо допросышто тудо адак лүдде ойлен: «Коммунист-шамыч антихристын слугаже улыт, вет кап дене толшо Иисус Христосым ужмышудымо кажне ен көргыштö антихристын шүлышыжö уло. Юмым палыдыме совет власть ваштареш мый физически огыл, а Господь Юмо ончылно молитва лудмо дене кучедалам».

Священник Сергей Сухоруковым кум ийлан лагерыш колташ манын, ОГПУ Коллегий пелен Особый совещаний 1932 ий 14 августышто пунчалын. Наказанийым батюшка ОГПУ Белбалтлагерьыште, Мурманск күртньыгорнын Маска курык станцийыштыже эртен. Петырымаш гыч пörтылмекше, Сухоруковмыт ешын илыме верышт лийын огыл, Киров область Шаран район Старая Рудка селасе ен-влакын суртлаштышт илен коштыныт. Сергей ача верысе Богоявленский черкыште служитлен, тудыжо владыка **Нектарий (Трезвинскийын)** омофоржо йымалне лийын.

Батюшка Сергийым 1937 ий 4 декабрьыште адак арестоватленыт, РСФСР УК 58-10,2 да 58-11 статьяла почеш титакленыт. Совет власть ден колхоз стройын куатшым луштараш төчышö контрреволюционный агитацийым нангайыше группышто шога манын шойыштыныт. Сергей ача ден Мария Николаевна пелашыжым Яран олесе тюрьмаш петыреныт. Тиде группыш пурат манын, ончыч 16 еным арестоватленыт, 1938 ий 8 октябрь марте следствийым ныл гана шуеныт. Мучашлан титаклыме енже коктын веле кодыныт: батюшка да тудын пелашыже. Нунат шкеныштым титаканлан шотлен огытыл. Тунамсе следствий годым законом йөршын шуктен огытыл, вет батюшка шукурак свидетелыым кондаш йодын, но тудым колыштын огытыл.

Священник Сергей Сухоруковым вич ийлан эрык деч посна кодашманын, СССР НКВД пелен Особый совещаний 1938 ий 3 ноябрьыште пунчалын. Батюшкам ончыч тошто верышкак, Белбалтлагын 1-ше Медвежьегорский отделенийышкыже колтеныт, вара Архангельск областысе Кулойлагын Талажск отделенийышкыже кусареныт, тушто тудо 1942 ий 20 апрельыште колен.

Л.М. Свинцован пумымо материалжым кучылтмо.

Священник Сергей Терентьев
(1876 - 14.10.1937)

Сергий Терентьевич Терентьев 1876 ийыште Озан губерний Царевококшайск уезд Вончыдур ялысе кресаньык ешыште шочын. Кок классан Арын училищым 1893 ий 5 майыште тунем лекмек, Кугу Кашлинысе (15.09.1895-1904) да Кугу Царанур (11.05.1905–27.04.1906) миссионер школлаште туныктен.

Сергий Терентьев 1906 ийыште епархиальный службыш куснен. Тудым 27 апрель гыч Юледур селасе Петропавловский черкыш псаломщиклан шогалтеныт, индеш тылзе гыч штатыш налыныт, 1909 ий 14 майыште стихарьым чиктеныт, а 1916 ийыште диакон хиротонийым эртареныт. 1923 ийыште иерей хиротонийым эртымек, тудо МАО Сернур кантон Кугу Шокшем Свято-Никольский черкыште служитлаш тўналын. Власть кучышо-шамыч 1924 ийыште Сергей ачам избирательный права деч посна коденыт, а Сернурысо калык суд 1931 ийыште тудым кок ийлан Марий трудовой колонийыш судитлен колтен.

Батюшка 1933 ийыште эрыкыш лектын да икмыняр жап Салтакъял селасе Юмын Аван Казанский иконыж лўмеш храмыште служитлен, тушеч тудым 1934 ийыште Мушерань селасе Троицкий черкыш кусареныт. Тунам мемнан кундемыште дизентерий шарлен улмаш, тиде амал дене пайдаланен, 1936 ий 17 июльышто Морко райисполком ты храмым петыраш пунчалым луктын. Тунам Сергей ача прихожан-шамычын суртлаштышт служитлаш тўналын, йоча-шамычым тынеш пуртен, колышо-влакым отпеватлен, черкым уэш почаш кўлмө нерген калыклан умылтарен.

Батюшка Сергей ваштареш у делам 1937 ий августышто почыныт, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт, пуйто тудо колхоз ваштареш агитацийым нангаен, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркален да церковник-шамычын контрреволюционный группыжым организоватлен. Священник Сергей Терентьевым лўен пуштмо нерген пунчалым МАССР НКВД тройко 8 октябрьыште луктын. Приговорым 14 октябрьыште, Юмын Аван Леvedмыж лўмеш пайрем кечын, 8 шагат кастене шуктеныт.

Протоиерей Валентин Троицкий
(6/19.07.1871 - 20.02.1938)

Кокшайск поселкым сѳрастарыше Покровский черкым 1793 ийыште купеч Иоанн Ганешевын оксаж дене чоненыт. Тўн престолым Юмын Аван Леvedмыж лўмеш святитленыт, а приделжым – святитель Николай Чудотворец лўмеш. Революций деч вара икмыняр ий эртымек Кокшайск селаште храмым петыреныт. Совет власть жапыште мемнан кундемыште шуко священнослужительным арестоватленыт, нунын коклаште Кокшайск селасе черкыште шуко ий тыршыше протоиерей Валентин Троицкийын лўмжат уло.

Валентин Александрович Троицкий 1871 ий 6/19 июльышто Озан губерний Царевококшайск уезд Шап селасе священник Александр Андреевич Троицкийын да пелашыже Александра Васильевнан ешыштышт шочын. Ачаже – Александр Троицкий – Юмылан да лишылже-влаклан тыршен служитлен, миссионер пашамат кумылын шуктен. Озан епархийыште тудын нерген сайын паленыт. Марий йылмым палымыжлан көра тудым эн ончыч Шап селасе Введенский черкыш колтеныт, тыште 1870 ий 27 апрель гыч 1871 ий 13 декабрь марте служитлен. Вара тудым Семеновко селасе Юмын Аван Шочмыжо лүмеш храмыш кусареныт. Шап селаште шочшо Валентин эргыштын йоча жапше шукужым Семеновкышто эртен.

Юмылан служитлыше ешыште шочын-кушшо Валентин Троицкий шке илышыжым Черке дене кылдаш понен да Озангысе духовный семинарийыш тунемаш пурен, тудым 1895 ийыште кокымшо разряд дене тунем пытарен. Ик ий гыч тудлан кид пыштыме йўлам шуктеныт да диаконлан шогалтеныт, а Озан ден Свяжскын архиепископшо Владимир (Петров) 1896 ий 8 сентябрьыште тудлан священник хиротонийым эртарен. Самырык иерейым тунам Кокшайск селасе Юмын Аван Леведмыж лүмеш храмыш служитлаш колтеныт. Ёшанле батюшка шке илышыжым тиде черке дене 41 ийлан кылден. Тудо тыгак туныктым пашам сайын шуктен, тидлан марий йылмым палымыже да чувашла мутланымым умылымыжо чот полшен. Батюшкам октябрь тылзе гыч Кокшайск ден Шимшургасе земский училищыш законоучительлан шогалтеныт, а 1902 ий 1 сентябрь гыч — Кокшамар земский училищыш, туштыжо эше попечитель лияш ёшаненыт.

Тыршымашыжым аклен, Валентин ачам 1901 ий 23 майыште набедренник дене, 1907 ий 28 июньышто скуфья дене, 1915 ий 29 майыште камилавке дене наградитленыт. Тунамсе клировый ведомостьышто батюшка да тудын ешыж нерген шуко поро мут уло, нунын «пеш сай койыш-шоктышан улмышт» нерген палемденыт. Валентин ача ден пелашыже Ольга Антоновнан ик эргышт да кум ёдырышт лийын. Ешыште ваш келшен, пеш порын иленыт. Матушка Ольга прихожан-шамычлан эре полшаш тыршен, пайрем годым йоча-влакым тўрлө тамле кочкыш дене сийлен, Роштолан елкым эртарен.

Кокшайскысе черке приходыш тыгак Шимшурга, Ялпай, Семеновка, Шуйка, Кокшамар ял-шамыч пуреныт. Батюшка черке службым пеш торжественно эртарен, калык храм тич лийын, черке хорышто 20 наре ен мурен, хорышто пөръенат шуко улмаш. Приходышто ен-шамыч ваш келшен иленыт. Мутлан, храмлан чаным Юл воктенсе пристань гыч волокушко дене шўдырен конденыт. Виянрак енге сапкандраш кычкалтыныт, вийдымыже корнышко вўдым шавеныт. Кокшайскысе храмын чан йўкшө пеш сылнын йонген, Юл вес велкат шоктен, моторлыкшо дене ёрыктарен.

Валентин ача йоча-шамычым пеш йөрарен, храмыште порын вашлийын, Пырчесым подылтен, иктаж-мо дене сийлаш вашкен. Пайрем годым прихожан-шамыч батюшкам шке суртышкышт ўжыныт, шкештат нунын деке унала толеденыт. Яра жап лийын гын, моло кресаньык семьянак батюшка

озанлыкыште тыршен, мланде паша але вольык эмлыме шотышто сай ойым пуэн кертыв, имньым эмлен моштен.

Революций деч вара Валентин ачам шыгыремдаш тўналыныт, избирательный права деч посна коденыт. Суртыштым сельсоветлан поген налыныт, сандене черкын орол пўртыштыжў иленыт. Батюшка ончычсо семьянак служитлен, Юмылан ўшаныше-шамычым лыпландарен, Черке пелен лияш да кумалын илаш ўжын. Рошто, Юмо Кончымо, Кугече да Покро кечын крестный ход дене пеш шукын коштыныт.

Приходым арален кодаш Валентин ача уло вийжым пыштен гынат, власть кўштымў почеш 1937 ий 30 мартыште храм гыч чаным сўмырал шуэныт. Ен-шамыч шортыныт, а батюшка нуным лыпландарен ойлен: «Черкыште садак служитлаш тўналына, кунам толшашым ынде чан йўк дене огыл, а шагатым ончен рашемдыза».

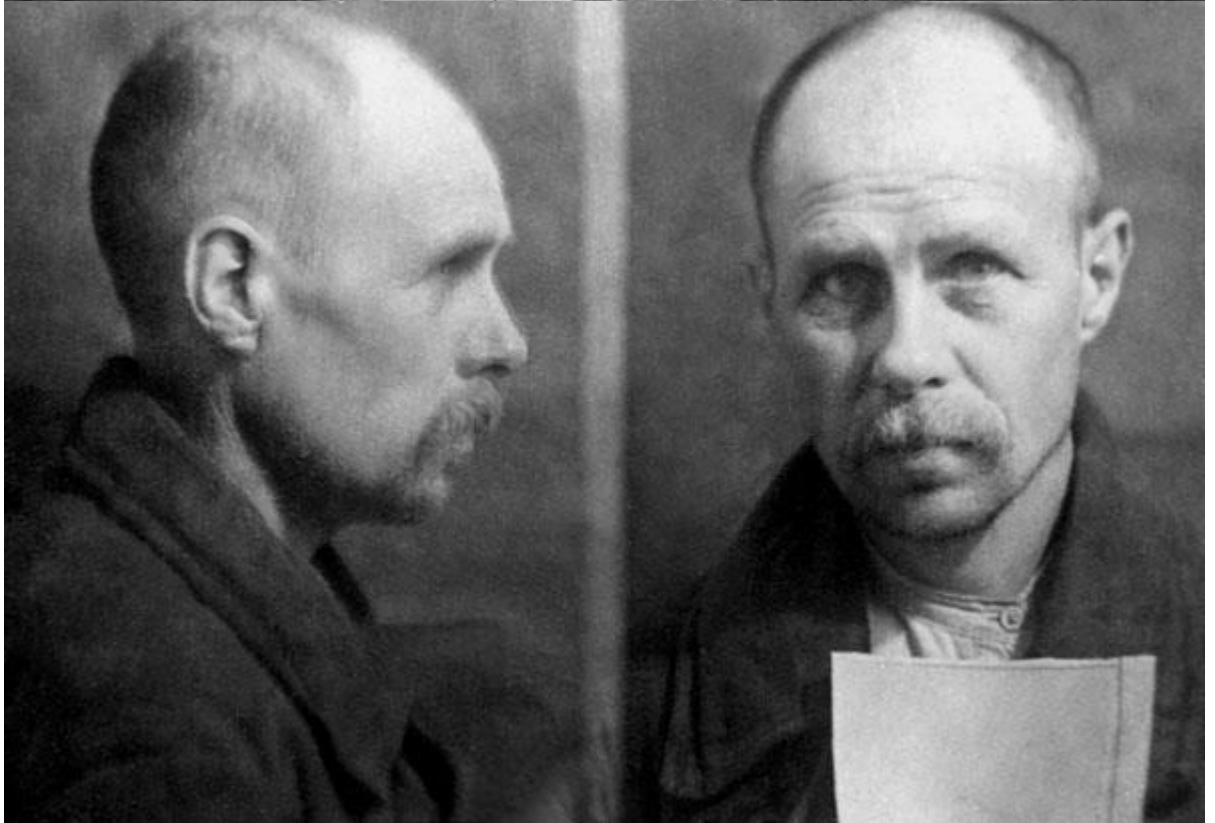
Неле ийлаште чот тыршымыжым аклен, Валентин ачалан протоиерей саным пуэныт, а 1936 ийыште наперный ырес дене палемденыт. Священник пашам шуктымыж годым батюшка уда игечым ончен огыл, йўр але лум, йўд але кечывал – ўжмў верыш каен, мут але паша дене полшаш тыршен: тынеш пуртен, исповедьым эртарен, Пырчесым подылтен. Вес приходышто священник лийын огыл гын, ўжмў почеш тушкат каен. Тўрлў йодыш дене тудын дек Чуваший гычат толеденыт.

Протоиерей Валентин Троицкийын тыршен служитлымыже власть кучышо-шамычлан келшен огыл, 1937 ий 1 октябрыште тудым арестоватленыт. Ойго лийшаш деч ончыч Господь тудлан чон куаным пуэн – тиде кечын батюшка кумыл нўлтын служитлен, пырля мурен. Службо мучаште тудым храм воктене вучен шогеныт. Ен-шамыч Валентин ачам шылаш сўрваленыт, но тудо тыге ышташ келшен огыл.

Батюшкам МАССР Звенигово районышто улшо камерыш петыреныт. Молан титаклыме нерген постановленийым 6 октябрыште веле возеныт, тугеже тудым закондымын арестоватленыт. Контрреволюционный пашам нангая, 1936 ийыште илышыш пуртымо Конституций нерген чын огыл умылтара манын, шойышт возеныт. Протоиерей Валентин Троицкий 6 октябрь годсо допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, батюшкам кандаш ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 8 октябрыште пунчалым луктын. Валентин ачам Коми АССР Локчимский лагерьыш колтеныт. Угарман гыч этап дене каен, Усть-Нем селаш 31 октябрыште миен шуыныт. Лагерьыште пырля лийше да илен лекше ен-влак каласкаленыт: батюшка туштат священник служенийжым шуктен – ен-шамычын сулыкыштым касарен, лыпландарен, кертмыж семын полшен. Шкенжын тазалыкше чот лушкен, сандене 1938 ий 20 февральыште колен. Поро протоиерей Валентин Троицкийлан курымашлык шарнымаш лийже.

«Христианское просвещение и русская культура» сборник гыч. XIII научно-богословский конференцийын материалже. Йошкар-Ола, 2010 ий.

**Священник Александр Тумбасов
(12.08.1902 - 12.07.1946)**

Александр Иванович Тумбасов 1902 ий 12 августышто Яран олаште шочын, II ступенян школым 1921 ийыште тунем пытарен да шочмо олаштыжак делопроизводительлан икмыняр тылзе ыштен. Тиде ийынак 1 октябрыште тудым Солавлак (Салобеляк) селасе Троицкий черкыш псаломщиклан шогалтеныт, а ик ий да ик тылзе гыч Энгенер селасе храмыш кусареныт. Тушто 1927 ий 1 март марте тыршымекеже Яран район Лум селасе Предтеченский храмыш колтеныт. Александр Тумбасовлан иерей саныш кид пыштыме йўлам Яранын епископшо **Нектарий (Трезвинский)** 1929 ийыште Озан олесе пачерыштыже эртарен, вет тунам тудо «непоминающий-влак» йогынышто лийын.

Батюшка Александр 1929 ий 1 сентябрь гыч Киров область Кикнур район Кресты селасе Богоявленский черкыште служитлен. Ты кундемысе благочинный, священник **Василий Попцов**, Озан олаште илыше владыка **Нектарий (Трезвинский)** ойжым шуктен шоген. Тудо иерей Александр Тумбасовым 1930 ий 25 ноябрыште МАО Оршанке кантон **Табашино селасе святой орланыше Флор ден Лавр лўмеш храмыш кусарен**. Батюшка тушто черкын орол пörтыштыжö илен, прихожан-шамычым Юмылан ўшанле лияш ўжын. Шкенжым 1931 ий 1 февральыште повестке почеш **Табашино селасе** лудмо пörтыш (изба-читальныш) ўжыктеныт да тушанак арестоватленыт. «Мыйым титаклымым чынлан ом шотло. Шке приходыштем ны совет власть ваштареш, ны хлебозаготовко да колхоз ыштыме ваштареш нимогай агитацийым нангаен омыл» – манын, 14 февральыште эртыше допросышто ойлен.

Священник Александр Тумбасовым кум ийлан эрык деч посна кодаш манын, ОГПУ коллегий пеленсе Особый совещаний 1931 ий 14 декабрьыше пунчалын. Наказанийым батюшка ОГПУ Сиблагын Осиновск отделенийыштыже эртен. Лагерьыште тудым кокымшо гана арестоватленыт да РСФСР УК 58–10,11 статья почеш титакленыт, пуйто тудо церковно-монархический контрреволюционный группын членже да лагерьыш петырыме-шамычым паша деч йўкшыктара. Тиде дела почешак кок епископым: Амфилохий (Скворцов) ден Иоасаф (Удаловым) – титакленыт, нуно кызыт священномученик ликыште улыт. Тыгак тунам протоиерей Андрей Бойчук, кок архимандрит: Клавдий (Савинский) ден Лев (Егоров), иеромонах Никита (Сапожников), монахиня Варвара (Цивелева) титаклыме лийыныт. 1934 ий 28 январьыште ОГПУ коллегийын судебный заседанийже годым Александр ачалан наказанийым кок ийлан шуеныт.

Батюшка Александрым 1936 ий 2 февральыште эрыкыш лукмекышт, 5 март гыч тудо Кресты селаште служитлен, а идалык мучаште Озан олаш илаш каен. Тушто ончыч мом ыштен илен, пален налме огыл, а 1938 ий 19 февраль гыч 17 май марте школ буфетлашке кочкиш продуктым шупшыктен, вара Озангысе столовой ден ресторан-влак трестыште счетовод да бухгалтерлан пашам ыштен.

Александр ача 1941 ий августышто МАССР илаш куснен, Куяр лесоучасткыш бухгалтерлан пашаш пурен. Тудым 10 сентябрьыште трудовой

фронтыш налыныт, Калинин да Ярославский областьлаште оборонительный линейым чоткыдемдымаште 1942 ий шошо марте тыршен, чот черланымжлан көра 31 мартыште мөнгыжө колтеныт. Ешыште паремдаш төченит, но полшен кертывн огытыл, сандене августышто Йошкар-Оласе эмлымверыш колтеныт, пагарыштыже йора улмылан көра операцийым ыштеныт.

Йошкар-Олаш толмекше Александр ача Мироносицкий пөррэн монастырдын ончычсо настоятельже игумен Сергей (Мытиков) дене вашлийын, тазалыкше верч кумалаш йодын. Операций сайын эртымек, батюшка адак игумен Сергей деке миен, кумалмыжлан таум ыштен.

Батюшка Александр 1942 ий октябрьыште ончыч служитлыме Кресты селаш илаш каен, тудым пагалыше прихожан-шамыч тушто тўрлө семын полшаш тыршеныт. Александр ача ўшаныше-шамычын ўжмышт почеш суртлашкышт коштын, Киров областьысе Яран, Кикнур, Корляк районлаште молебен ден панихидым служитлен. Батюшкан тыге тыршымыже власть кучышо-шамычлан келшен огыл. Тудым адак арестоватленыт. «Война каен шогымо жапыште воинский учетыш шогалме да РККА служитлыме деч шылаш төча» манын титакленыт. 1943 ий 4 да 7 декабрьыште эртыше допросышто батюшка «совет власть деке лояльный улам» манын, а апостол-влакын каласен кодымо правил ден устав-влакым пудыртымым сулыклан шотлен. Тудо ойлен: «Мый Христос почеш кайыше улам, Православный черкын уставшым тўрыс шуктем, Утарыше Христосын «кесарю — кесарево, Божие — Богови» манмыжым сайын шарнем».

Киров область Молотовский райвоенкомат пеленсе медкомиссий 1944 ий 26 январьыште Александр ачам нестроевой службылан йөрышылан шотлен. Тидын деч ончыч титаклаш төчымө фактышт ситен огылат, 14 февральыште уголовный делам петыренит. Эрыкыш лекмек, батюшка Йошкар-Ола воктенсе Туруново ялыш толын, 1944 ийысе апрель-августышто адак трудфронтышто лийын, ты гана – Саратов областьыште. Черле улмыжлан көра медкомиссий тудым паша деч коранден. Ты ийысе ноябрь тылзе гыч батюшка Медведево лесхозышто ОРС бухгалтерлан пашам ыштен.

Александр ачам 1945 ий 31 августышто адак арестоватленыт. Обыск годым кок ризым, ырсым, кок Дароносицым, умдым (копием) поген налыныт. Тудын мөнгыштө служитлымыжым нине арвер улмо гыч паленыт. Священник Александр Тумбасовым лўен пушташ манын, МАССР Верховный судын судебный коллегийже 1945 ий 10—13 декабрьыште пунчалым луктын. Тиде решенийын чын огыл улмыжым тергышт манын, батюшка РСФСР Верховный судыш увертарен. Тусо уголовный паша шотышто судебный коллегий 1946 ий 28 январьыште ончычсо приговорым шөрен, тудым 10 ийлан эрык деч посна кодымо дене вашталтен, тыгак эше куд ийлан избирательный права деч коранден. Лўен пуштмо шотышто тыгай иктешлымашым ыштен: «суровая мера не вызвана необходимостью». Петырымаште улмыж годым священник Александр Тумбасов 1946 ий 12 июлышто Пермь область Соликамск районысо Ёлыл Мошево поселкеш колен.

*Л.М. Свинцован материалжым кучылтмо.
Фотом Тумбасовмыт ешын архивше гыч налме.*

**Диакон Александр Успенский
(20.03.1902 - 7.11.1937)**

Александр Успенский 1902 ий 20 мартыште Виче губерний Уржум уезд Илеть селаште священник **Михаил Успенскийын ешыштыже шочын**. Лопьялысе 2 классан училищым 1917 ийыште тунем пытарен да 1921 ийыште (вес вере 1918 ийым ончыктым) епархиальный службыш пурен. Тудым 1925 ий январьыште Илеть селасе Троицкий храмыш псаломщиклан шогалтеныт. 1926 ийыште диакон хиротонийым эртен да Мари-Турек кантон Пиштанке селасе Сергиевский черкыште служитлаш тўналын. Тысе приход-влак 1925 ийыште Уржумын епископшо Авраамий (Дерновын) омофоржо йымалне лийыныт, а 1926 ий гыч староцерковник-шамычын Краснококшайск церковный управленийыш пуреныт, варарак — Угарман епархийын Марий викариатствыш.

Пиштанке селаште латик ий служитлыше диакон Александр Успенскийым 1937 ий 1 октябрыште арестоватленыт, госзайм да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын, РСФСР УК 58-10,1 статья почеш титакленыт. Ты кечынак эртыше допросышто диакон Александр шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, тудым 8 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 8 октябрыште пунчалым луктын. 25 октябрыште Архангельск область Котлас лагерыш миен шумышт годым диакон Александр Успенский чот черле лийын да кок арня гыч, 7 ноябрыште, Котлас пересыльный пунктысо лазаретеш колен. Тудым ты олase шўгареш тоеныт манме сведений уло.

**Диакон Михаил Фаворский
(30.08/12.09.1882 - 14.03.1942)**

Михаил Николаевич Фаворский 1882 ий 30 август/12 сентябрыште Виче губерний Яран уезд Пиштань селаште священникын ешыштыже шочын. Яран духовный училищым 1900 ий 14 июльышто тунем лектын да 1901 ий январь гыч 1905 ий июнь тылзе марте Яран уездысе Новотроицкий церковно-приходской школышто туныктен. Июнь мучаште тудым Зыково селасе Троицкой черкыш псаломщиклан шогалтеныт, 1909 ий 31 майыште стихарыым чиктеныт.

М.Н.Фаворскийым 1911 ий 4 июльышто Каракша селасе Предтеченский храмыш колтеныт, 1 сентябрь гыч эше верысе церковно-приходской школышто мураш туныктен. Кок ий гыч, 1913 ий 29 августышто, тудым Оршанке селасе Предтеченский черкыш псаломщикланак кусарат, а 17 сентябрыште диакон хиротонийым эртарат.

Михаил Фаворскийлан шуко черкыште служитлаш логалын: 1914 ий 25 январьыште Елабуго уезд Елово селасе Михайло-Архангельский храмыш

колтеныт. Тушто пел ий утларак служитлымек, 1914 ий 15 сентябрь гыч 1916 ий 21 февраль марте У Торъялысе Вознесенский черкыште служитлен, 1916-1919 ийлаште – Руш Кадамысе Сретенский храмыште. Вара **диакон** Михаил Какшанмучаш (Пектубай) селасе Христос Шочмо лүмеш храмыште кужун служитлен. Ты храмым 1936 ий 6 августышто петыреныт. Черке поктылмо жапыште Михаил ача южгунам шкенжым пеш лүддымын кучен. Теве 1930 ийыште тысе черкын священникше Григорий Ивановский ден Александр Спасскийым, протоиерей **Николай Игнатьевым арестоватленыт. Тунам диакон** Михаил Фаворский иктаж 100–150 ўдырамашым поген да нунын дене пырля сельсоветыш миен, священник-шамычым колташ пенгыдын йодын. 1935 ийыште храмысе колокольньо гыч чан-шамычым корандыме ваштареш чот шоген, а 1936 ийыште — черке петырыме ваштареш.

Диакон Михаил Фаворский тунам Пектубай сельсоветыш пурышо Ёлыл Янаево ялыште илен да пашадымылан шотлалтын. Тудым 1938 ий 31 октябрыште арестоватленыт да Йошкар-Оласе тюрьмаш петыреныт. Верховный советыш сайлымаш, госзаданий да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыштыже шога манын, РСФСР УК 58–10,11 статья почеш шойышт титакленыт. Тудын дене 1,2,8,9 ноябрыште, 11,27,28 декабрыште допросым эртареныт, а 9,14 ноябрыште – ныл очный ставкым. Контрреволюционный пашам ыштыме шотышто титаклымым диакон Михаил чынлан шотлен огыл гынат, М.Н.Фаворскийым 10 ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР Верховный судын уголовный паша шотышто Судебный коллегийже 1939 ий 26 январыште пунчалын. Заключением эртыме верыште тудо 1942 ий 14 мартыште колен.

**Священник Василий Фаворский
(13.12.1898 - 20.04.1941/2.03.1942?)**

Василий Фаворский 1898 (ала 1899) ий 13 декабрыште Виче губерний Глазово уезд Понино селаште псаломщик Илия Алексеевич Фаворскийын ешыштыже шочын. Тудо Яран уезд Падерино селасе земский училищым 1908

ийыште, а духовный училищым 1913 ийыште тунем лектын. Вятский духовный семинарийын кок классшым 1916 ийыште тунем пытарымекше, 22 октябрьыште тудым Падеринысе Покровский храмыш псаломщиклан шогалтеныт. Йошкар Армиыш Василийым 1919 ийыште налыныт, генерал Деникинын войскаже ваштареш кредалмаште лийын. Шке калык ваштареш кредалмыжым Василий Ильич сулыклан шотлен, Яран олаште исповедыште лиймыж годым тидын нерген священниклан ойлен.

В.И.Фаворский диакон хиротонийым 1920 ийла туналтыште эртен да 1922–1930 ийлаште Киров область Кинур район Макарье селасе Юмын Аван Казанский иконыж лумеш храмыште служитлен, а 1930 ий гыч – Угарман кундем Котельнич округ Круг-Мазары селасе Александро-Невский черкыште. Круг-Мазар приход тунам Яран епархийын 5-ше благочин округышкыжо пурен, тудым ончыч протоиерей Иоанн Фокин вуйлатен, а вара — священник **Василий Попцов**. Диакон Василий иерей хиротонийым эртыме шотышто йодаш **Попцов** деке миен. Тудыжо Яранын епископшо **Нектарий (Трезвинский)** дек колтен. Икымше гана мийымыж годым Владыка эше Яраныште лийын. Кокымшо гана тудын деке Озаныш миен, архипастыр тунам Соловкисе петырымаш гыч портылын улмаш. Озаныш мийымыж годым Владыка тудлан священник хиротонийым эртарен манын шонат.

Черкым да черке пашаен-шамычым поктылмо жапыште иерей Василий Фаворский икмыняр гана репрессийыш логалын. Тудын деке 1930 ийыште ик йочам тынеш пурташ конденыт. Тудо толшо-шамычын йодмыштым шуктен, а йочан ачаже тидлан тореш лийын да батюшкам арестоватлыктен, но суд тудым чыныш луктын. «Кулак-шамычым» толышо-шамыч 1931 ийыште батюшкан мо улыжым чыла конфисковатленыт да сельсоветлан пуэныт. Шкенжым 1932 ий 26 мартыште арестоватленыт, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыштыже шога манын, РСФСР УК 58–10,2 да 58–11 статья-влак почеш титакленыт. Шолып литератур ден контрреволюционный листовкым шаркала, погынымашым эрара да совет властын яллаште шуктымо мероприятийже ваштареш шогаш тарата манын шойыштыныт. Следствий годым батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл. Допрос годым тудо шке шонымыжым раш каласен: «Совет власть Юмо ваштареш кая гынат, калыкын сулыкшо верч Юмо Шкеак тидлан лияш пурен. Совет властын религиозный йодыш шотышто мероприятийже-шамычым: монастырь ден черкылам петырымым, школым черке деч ойырымым – мый шонен шуде илышыш пуртымылан шотлем».

Иерей Василий Фаворскийым кум ийлан ссылкыш колташ манын, Угарман ОГПУ ПП Особый тройкыжо 1932 ий 19 августышто пунчалын. Батюшка наказанийым Мурманск областыште эртен. Эрыкыш лукмекышт, Марий кундемеш толын. Актаюж селасе Свято-Никольский храмысе церковно-приходской советын 1935 ий 2 августышто Курыкмари райисполкомыш колтымо йодмашыже аралалтын. «1935 ий 21 июль годсо погынымаште ме, церковно-приходской совет член-шамыч, Киров кундем Кикнур район Круг-Мазар села гыч толшо священник Фаворский Василий

Ильичым мемнан Актаюж селасе общиныш налаш кутырен келшенна. Сандене тудым священник должностьыш регистрироватлаш йодына. Широкундыш сельсоветыш йодмаш дене лектынна. Тушто тудын документшым тергеныт да шкенжым учетыш шогалтеныт». Тыгак батюшкалан регистрацийым ыштыме нерген документ аралалтын.

Актаюж селаште иерей Василий Фаворский кок ий наре служитлен, вара тудым Кикнур район Какшанмарий (Шапта) селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лүмеш черкыш кусареныт. Тушто ныл ий наре служитлымекше, 1941 ий апрельыште, храмым вашке петырат манын, батюшкам шижтареныт. Ен-шамычлан кеч изишак полшен шукташ манын, нуным исповедьыш да причастийыш толаш үжын. Пытартыш гана тудо 17 апрельыште, Кугече деч ончычсо Лүдыкшө Кугу Изарнян, служитлен. Эрлашыжым, Христосым Ыресеш пудалыме кечын, Василий ачам арестоватленыт. Тудын колымыж нерген кок шонымаш уло. Ик версийже – батюшкам тюрьмаште Кугече кечын лүен пуштыныт. А весышт маныт: тудо 1942 ий 2 мартыште Кикнур селаште колен.

Л.М. Свинцован пуймо материалже-шамычым кучылтмо.

**Протоиерей Павел Филимонов
(6/19.08.1868 - 2.02.1938)**

Павел Иванович Филимонов 1868 ий 6/19 августышто Виче губерний Глазов уезд Порез селаште псаломщик Иоанн Филимоновын ешыштыже шочын. Тудо 1886 ийыште Вятке духовный семинарийын икымше классшым тунем пытарен, а 1888 ий 25 октябрыште епархиальный службыш пурен. Тудым Яран уезд Лум селасе Предтеченский черкыш псаломщиклан колтеныт.

Павел Филимонов 1892 ий гыч шке илышыжым Марий кундем дене кылден. Тиде ийын 9 октябрыште тудым Люперсоласе Троицкий храмыш, диакон верыш колтеныт, а 15 ноябрыште диакон лияш кид пыштыме йўлам

эртареныт. Диакон Павелым 1895 ий 6 сентябрьште Яран уезд Ӧрша селасе Космодамианский храмыш служитлаш колтеныт. Священник хиротонийым 1908 ий 31 августышто эртымек, батюшка тиде храмыштак 1937 ий марте служитлен.

Павел ача черке служенийым да калыкым сотемдарыме пашам пырля шуктен. Яран уезд Лум селаште псаломщик улмыж годымак 1889 ий 9 октябрь марте тусо церковно-приходской школын туныктышыжо лийын. Мемнан кундемыш толмекшат, 1892 ий 1 декабрь гыч 1895 ий 6 сентябрь марте Кельмаксола церковно-приходской инородческий школышто тыршен, а 1895 ий октябрь гыч – Космодамианский инородческий церковно-приходской школышто.

Туныктымо пашаште батюшкалан марий йылмым палымыже полшен. 1913 ий июль тылзыште тудо Уржум уезд Тошто Торъял селаште марий йылмым тунемме курсым эртен, а 1914 ий кенежым Яран уезд Ошла-Беляк селаште инородческий черемис курсышто тунемын. Тунамсе клировый ведомостышто Павел ачан сай койыш-шоктышыжо нерген ойлалтеш, а марий йылмым палымыже шотышто тыге возымо: «Теорийым икшырымын пала, сайын лудеш».

Священник Павел Филимоновын уло чон дене тыршымыжым светский власть ден епархий вуйлатыше-влак кўкшын акленыт. Тудым император Александр III кугыжам шарныме лўмеш медаль дене наградитленыт, 1911 ийыште – черке школ-влакым почмылан 25 ий темме лўмеш Владимирский ден Александровский кок пачашан лентыште улшо медаль дене, 1913 ийыште – Романовмыт тукумын 300 ий кугыжаланымыж лўмеш ырес да медаль дене, 1913 ий 7 апрельыште – набедренник дене.

Павел ача революций деч вара Ӧрша селасе Космодамианский храмыште служитлен, но 1918 ийыште тудым избирательный права деч посна коденыт. Ӧрша храм регистрацийым 1923 ийыште угыч эртен. Аралалт кодшо документ гыч пале: тунам храмыште кок священник ден ик псаломщик служитленыт, черкын 500 наре прихожанже лийын. Регистраций документыште ты приходым ончыч староцерковный маныныт, а вара – сергиевский, тугеже нуно обновленчество йогыныш пурен огытыл.

Павел ачан кумылын тыршымыжым аклен, Святейший Патриарх Тихон тудым 1924 ийыште камилавке дене наградитлен, а 1929 ийысе Святой Кугече лўмеш – наперсный ырес дене палемденыт. Батюшка Павел нерген Яранын епископшо Серафим (Трофимов) 1929 ий 22 январьыште тыге возен: «Шкенжын нравственный кўкшытшө, сай койыш-шоктышыжо да поро кумылын служитлымыж дене тудо наградым сула». Батюшкалан 1934 ийыште протоиерей саным пуэныт.

Храмын технический состоянийжым тергымек, мом тўрлаш кўлмө нерген черке советым 1936 ий 1 мартыште, 3–4 июнышто, 14 сентябрьыште шижтареныт. Черке ачалыме пашам 15 августлан мучашлышт манын, У Торъял исполком президиум 12 июнысо заседанийыште пунчалын. А тўрлө пашаже кумло наре погынен улмаш, сандене кўчык жапыште ыштен керташ

лийын огыл. Күштымашым жапыште шуктен огытыл манын, У Торъял райисполком президиум 1936 ий 17 сентябрьште храмым петырен да шурно складаш савыраш пуэн.

Жап неле лийын гынат, Павел ача шке пастырь пашажым тугак тыршен шуктен. Черке Таинстве-влакым прихожан-шамычын суртыштышт эртарен, тынеш пуртен, отпеватлен. Тудо черке совет член-влакым областной исполкомыш йодмаш дене лекташ благословитлен. Нунышт 1919 ий годсек черкыште мом ачалыме нерген возеныт, лишыл жапыште моло пашамат шукташ сөреныт. Облсполком нунын серышыштым шотыш налын огыл, храмым петырыме шотышто У Торъялыште лукмо пунчалым пенгыдемден.

Протоиерей Павел Филимонов ончычсо семынак Öрша селаште илен, НКВД У Торъял райотдел тудым 1937 ий 29 сентябрьште арестоватлен. Контрреволюционный организацийым вуйлата, совет властын ялыште эртарыме пашаже ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын шойыштыныт. Павел ача 7 октябрьште эртыше кок допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл. Протоиерей Павел Филимоновым кандаш ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 1937 ий 11 октябрьште пунчалын. Батюшка наказанийым Коми АССР Локчим лагерыште эртен, 1938 ий 2 февральште туштак колен. Тойымо верже кушто улмо нерген але марте пале огыл.

Святой-влакым канонизироватлыме шотышто

Яран епархийысе комиссийын пуымо факт-влакым кучылтмо.

Священник Анатолий Черкасов

(1883 - ...)

Анатолий Черкасов 1883 ий 14 августышто Озан губерний Ядрин уезд Чемеево селаште протоиерей Димитрий Черкасовын ешыштыже шочын. Тудын иза-шольыжо-влак: Андрей ден **Порфирий** – тыгак священнослужитель лийыныт. Анатолий Озан духовный семинарийым 1909 ий 12 июньшто кокымшо разряд дене тунем пытарен. Мамадышын епископшо Андрей (Ухтомский) 1910 ий 28 февральште тудлан священник хиротонийым эртарен да Озан губерний Спасск уезд Бураково селаш Юмын Аван Казанский иконыж лүмеш черкыш служитлаш колтен. Батюшкам 1914 ий 15 февральште Спасск уездысе 3-шо благочин округын духовный следовательжылан сайленыт, тыгак тудо Бураковысо земский школышто Юмын Законом туныктен.

Анатолий ачам 1915 ий 15 июньшто Озан губерний Свияжск уезд Кобызево селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лүмеш черкыш кусареныт. 16 август гыч эше ты селасе церковно-приходской школышто да Заводской ден Городневский земский школлаште законоучительлан ыштен. Батюшкам 1918-1920 ийлаште Свияжск уездын 2-шо округысо духовенствыж деч депутатлан сайленыт, 1920 ийыште — благочинныйын польшкалышыжлан да Свияжск уездысе 2-шо округын духовный

следовательжылан. Тыршен служитлымыжлан Анатолий ачам набедренник дене, 1919 ий 28 июльышто – скуфья дене, церковно-приходской школ-влакын юбилейышт да Романовыт тукымын 300 ий кугыжаланымышт лүмеш медаль-влак дене наградитленыт.

Священник Анатолий Черкасовым Озан ден Свяжскын митрополитше Кирилл (Смирнов) 1920 ий 16 июньышто Краснококшайск олесе Воскресенский соборыш кусарен. Тиде храмын псаломщикше **Леонид Спасский ден** батюшка Анатолийым 1924 ий 5 январьыште ОГПУ органын пашаенже-шамыч арестоватленыт. Поручитель-влакын полшымышт дене 7 январьыште нуным луктыныт гынат, нунын шотышто следствий чарнен огыл. Анатолий ачам кок ийлан эрык деч посна кодаш манын, Марий областной суд 1924 ий 24-25 апрельыште пунчалым луктын. Петырымаш гыч тудым жап деч ончыч луктыныт.

Анатолий ачам кокымшо гана 1934 ий 2 декабрьыште арестоватленыт. Тунам тудо Семеновко селаште илен да Юмын Аван Шочмыж лүмеш черкыште служитлен. Совет власть да колхоз ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын контрреволюционный группыштышт шога манын шойыштын, РСФСР УК 58-10,11 статья-влак почеш титакленыт. Анатолий ача 2, 9 декабрьысе, 23 январьысе допрослаште, 19 январьыште эртарыме кум очный ставкыште шкенжым титаканлан шотлен огыл. Туге гынат священник Анатолий Черкасовым шым ийлан эрык деч посна кодаш манын, Угарман краевой судын спецколлегийжын выездной сессийже 1935 ий 26 февральыште пунчалым луктын. Вараже тудын дене мо лийме нерген але марте материалым мумо огыл.

Протоиерей Андрей Черкасов (2.03.1879 - 22.08.1938)

Андрей Черкасов 1879 ий 2 мартыште Озан губерний Ядрин уезд Чемеево селаште священник ешыштыже шочын. Тудын иза-шольыжо-влак: Анатолий ден **Порфирий** – тыгак священнослужитель лийыныт. Шольыжо, священник Анатолий Черкасов, Краснококшайск олесе Воскресенский соборышто служитлен. Андрей Озан духовный семинарийын икымше классшым 1897 ийыште тунем пытарен да Озангысе Спасо-Преображенский монастырь пелен миссионер курсышто тунемын.

Миссионер курс деч вара тудым 1900 ий 21 августышто Озан губерний Чебоксар уезд Икково селесе Введенский черкыш псаломщиклан колтеныт, а ик ий гыч Озан уезд Бирюли селесе Юмын Аван Владимирский иконыж лүмеш храмыш кусареныт. Черке службо деч посна тудо эше Бирюли селесе церковно-приходской школышто туныктен.

Андрей Черкасов 1903 ий 2 мартыште диакон хиротонийым эртен да Царевококшайск уезд Семеновко селесе Юмын Аван Шочмыж лүмеш

черкыште служитлаш тўналын, 1903–1907 ийлаште Туруновысо церковно-приходской школышто Юмын Законом туныктен.

Диакон Андрейлан 1907 ий 21 ноябрьште священник лияш кид пыштыме йўлам эртареныт да Изи Абаснур селасе Космодамианский черкыш колтеныт. Тиде приходышто батюшка ныл ийым служитлен, тыгак Просто-Абаснурский церковно-приходской школын вуйлатышыже да Юмын Законом туныктышыжо лийын. Тыгак Мало-Абаснурский земский училищыште законоучительлан ыштен.

Епархий вуйлатыше-влак 1911 ий 9 сентябрьште Андрей ачам Царевококшайск уезд Пурсанур (Кузнецово) селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лўмеш храмыш кусареныт. Тушто 11 ий утла служитлен, ончычсо семынак педагог пашажым ыштен: 1912 ий марте Юмын Законом Шоя-Кузнецово ден Шуашнур земский училищылаште туныктен, Юшково селасе церковно-приходской школын вуйлатышыже да Юмын Законом туныктышыжо лийын.

Туныктымо пашаште Андрей ачалан марий йылмым палымыже чот полшен. Тудо 1912 ий гыч Калык просвещений министерствын Кузнецово селасе кок классан училищыште, Старо-Коминысе земский училищыште, Медянинысе церковно-приходской школышто законоучительлан ыштен. Батюшкам 1913 ий 24 майыште набедренник дене, 1916 ийыште скуфья дене, а 1920 ийыште камилавке дене наградитленыт. Андрей ачам 1922 ий 1 ноябрьште Краснококшайск оласе Вознесенский храмыш кусарат. Чебоксарын епископшо Афанасий (Малинин) 1927 ийыште тудым наперсный ырес дене палемден, а 1929 ийыште тудлан протоиерей саным пуэныт.

Вознесенский храмыште кандаш ий утла служитлымек, Андрей ача 1931 ий 13 июлышто Вятке епархийын Яран викариатствышкыже кусна, тидлан Марий епископ Иоанн (Широков) ваштареш лийын огыл. Яранын епископшо Серафим (Трофимов) тудым Михайловко селасе Вознесенский черкыш каяш суапландара. Тушеч батюшкам 1932 ий 28 майыште Александровко селасе храмыш кусарат, тыгак Рудко селаштат служитлаш кўштат, вет туштат священник лийын огыл. Ик ий утларак эртымек, 1933 ий 15 сентябрьште, Алексеиха селасе Филипповский храмыш колтат. Кум тылзе гыч, 24 декабрьште, Яранын епископшо Ефрем (Ефремов) тудым Сердеж селасе Петропавловский черкыш куснаш благословитла. Туштыжо батюшка 1934 ий 19 октябрь марте служитлен, вара тудым Угарман епархийын Марий викариатствышкыже налыныт.

Протоиерей Андрей Черкасов пытартышлан Йошкар-Ола (вараже — Медведево) район Пурсанур (Кузнецово) селасе Юмын Аван Владимирский иконыж лўмеш храмыште служитлен. Тышке толмо 1934 ийыштак Марий епископ Авраамий (Чурилин) батюшкам палице дене наградитлен.

Андрей ачам 1937 ий 22 августышто арестоватленыт да Йошкар-Оласе тюрьмаш петыреныт. Колхоз чонымо да госзаем подписке ваштареш кая, вашке война лийшаш да совет власть пытыме нерген шомакым шаркала, церковник-шамычын контрреволюционный группыжым чумырен манын

шойыштын, РСФСР УК 58-10,11 статья почеш титакленит. Протоиерей Андрей Черкасовым лу ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 11 сентябрьште пунчалын. Батюшка наказанийым Карел Республик Беломор-Балтик лагерыште эртен, 1938 ий 22 августышто туштак колен.

Э.Б. Абызова, Ю. Ерошкин

Послушница Стефанида Шарнина (1876 - 27.12.1938)

Стефанида Семеновна Шарнина 1876 ийыште Виче губерний Уржум уезд Корака-Сола волость Кугу Сабанер ялысе кресаньык ешыште шочын. Шинчымашым монтгыштö налын да 1895 ий 6 февральыште Царевококшайск олесе Богородице-Сергиев үдырамаш монастырыш толын, 1906 ийыште тудлан рясофорым чиктенит. Обительыште илымыж годым матушка черкыште да трапезныйыште түрлө пашам шуктен. Тудын койыш-шоктышыжо нерген монастырын клировый ведомостыштыжо сайын возеныт.

Богородице-Сергиев обительым 1921 ийыште петыренит, тидын деч вара Стефанида Шарнина Йошкар-Олаште илен, тун паша верже лийын огыл. 1937 ий 29 августышто тудым арестоватленит да Йошкар-Оласе тюрьмаш шынденит. Совет власть ваштареш агитацийым нангая, церковник-шамычын контрреволюционный организацийыште шога манын шойыштын, РСФСР УК 58-10 статья почеш титакленит. Матушка 4 сентябрьште эртарыме допрос годым шкенжым титаканлан шотлен огыл. Туге гынат МАССР НКВД тройко 1937 ий 11 сентябрьште послушнице Стефанида Шарнинам лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Наказанийым тудо Коми АССР Локчим лагерыште эртен. Угарман гыч Усть-Нем села марте этап дене 1937 ий 31 октябрьыште миен шуыныт. Петырымаште матушка прачкылан пашам ыштен да 1938 ий 27 декабрьыште колен. Тудым Локчимлагысе шүгареш тоеныт.

Варвара Швецова
(27.11/10.12.1902 - ...)

Варвара Васильевна Швецова 1902 ий 27 ноябрь/10 декабрьште Виче губерний Уржум уезд Хлебниково волость Лом ялыште кресаньык Василий Михайлович Швецовын ешыштыже шочын, аважын лумжӧ Анна Ефимовна улмаш. Шочшо азам нуно эрлашыжымак Хлебниково селасе Юмын Аван Шочмыж лумеш черкеш тынеш пуртеныт, Таинствым священник **Николай Матрохин** ден псаломщик **Иоанн Михайлов** шуктеныт.

Ялысе школышто ныл классым тунем пытарыше Варвара Васильевна 1937 ий марте ялозанлык пашам ыштен илен, вара кум тылзе МАССР Хлебниково районысо аптекыште тыршен. Юмылан чот ушаныше айдеме улмыжлан кӧра верысе калык тудым чот пагален, духовенство, монах да мярян-шамыч дене кылже пенгыде лийын.

Икымше гана В.В.Швцовам 1937 ий 28 июльшто арестоватленыт. Контрреволюционный монархический организацийыште шога, колхоз ыштыме, госзайм да калык перепись ваштареш агитацийым нангая, вашке война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,11 статья почеш титакленыт. Тиде кечынак эртыше допросышто Варвара Швецова шкенжым титаканлан шотлен огыл. Следствий годым «религий деч коранг, черкыш ит кошт» манын темленыт, но тудо тыге илаш келшен огыл.

МАССР НКВД тройко 1937 ий 28 августышто В.В.Швцовам кандаш ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Наказанийым тудо Коми АССР эртен: 1937–1942 ийлаште – Пезмог районышто, 1942 ий 13 июнь гыч 1945 ий 28 июль марте – Устьвымский ИТЛ.

Петырымаште улмо срок эртымек, В.В.Швцовам 1946 ий апрель марте эше саде лагерьыштак вольнонаемный семын коденыт. Вара тудо Киров областыш толын, тушеч пел ий гыч Татар АССР Юдино район Киндери

селаш каен да лесхозыш пашаш пурен. 1950 ий 15 июньышто тудым адак арестоватленыт, колхоз ваштареш агитацийым нангая, война лийшаш да совет власть пытышаш нерген шомакым шаркала, контрреволюционный организацийыште шога манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,2 да 58–11 статья-влак почеш титакленыт. Кок арня жапыште вич гана допросым эртареныт гынат, Варвара Васильевна шкенжым титаканлан шотлен огыл. СССР МГБ Особый совещаний 1950 ий 6 сентябрьыште В.В.Швецовам поселенийыш, Красноярск кундемыш, колташ пунчалын. Тушеч тудым 1954 ий 16 мартыште эрыкыш луктыныт. Умбакыже кушто да кузе илымыже нерген але марте пале огыл.

Протоиерей Василий Шутихин (22.03/04.04.1882 - 5.01.1942)

Василий Николаевич Шутихин 1882 ий 22 мартыште Виче губерний Уржум уезд Мари-Сола селаште священник **Николай Шутихинын ешыштыже шочын**. Вятке духовный семинарийым 1902 ийыште икымше разряд дене тунем лекмек, кок ийым Тошто-Торъял второклассный школышто туныктен. 1904 ий 5 июлышто тудым Уржум уезд Петровский селасе Петропавловский черкыш, священник верыш, колтеныт. Василий Шутихин тиде ийынак диаконлан да священниклан кид пыштыме йўлам эртен. 1914 ийыште тудым Уржум уездысе 1 округын духовный следовательжылан сайленыт, а 1915 ий октябрь тылзыште – беженец-шамычлан полшымо шотышто волостной комитетын председательжылан. Василий ача 1914 ий октябрь тылзыште духовный ведомствын лазаретшылан 104 тенгеат 50 ыр надырым пуэн улмаш, тунам тиде пеш кугу окса лийын.

Священник Василий Шутихин 1932 ий марте эше вес вере служитлен але уке – пале огыл. 1932 ийыште тудым Хлебниково селасе Юмын Аван Шочмыж лўмеш храмыш кусареныт, тушто ныл ий наре служитлен. Юмылан ўшаныме верч поктылмо жапыште батюшка ен-шамычым пенгыде лияш да Юмын храмыш кошташ ўжын. 1937 ийыс перепись годым «Юмылан ўшаныше улына» манын возыкташ кўштен. Тудын служитлымыж годым Хлебниково селасе черкыш Мари-Турек район гыч веле огыл, тыгак Киров кундем гычат толеденыт. Василий ачан чон йўлен тыршымыжым епархий вуйлатыше-влак акленыт, протоиерей саным пуэныт, 1936 ийыште палице дене наградитленыт.

Хлебниково селасе черкым 1936 ий шыжым петыреныт да заготзерно пунктыш савыреныт. Батюшка тунам Просеки ялыште илен, ен-шамычын суртлаштышт служитлен. Василий ачан благословитлымыж почеш ен-шамыч подписыым погеныт, храмым уэш почаш йодын, икмыняр гана сельсоветыш коштыныт, ВЦИК-ыш серышым возеныт.

Протоиерей Василий Шутихиным 1937 ий 4 августышто арестоватленыт, колхоз да налогообложенияш ваштареш агитацийым нангая, совет власть пытыме нерген шомакым шаркала манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленыт. 5 августышто эртыше допросышто Василий ача шкенжым титаканлан шотлен огыл. Протоиерей Василий Шутихиным лу

ийлан эрык деч посна кодаш манын, МАССР НКВД тройко 19 августышто пунчалын. Батюшка наказанийым Коми АССР Локчим лагерьыште эртен, туштак 1942 ий 5 январьыште коллен.

Протоиерей Владимир Шутихин
(7/20.07.1883 - 19.07.1940)

Владимир Николаевич Шутихин 1883 ий 7/20 июльышто Виче губерний Уржум уезд Токтай-Беляк селаште священник **Николай Шутихинын ешыштыже шочын**. 1900 ий 15 июньышто Яран духовный училищым тунем лектын да Виче губернийысе икмыняр храмыште псаломщиклан служитлен. Тудо Глазов уезд Юкаменье селасе Троицкий черкыште 1901 ий май-июнь тылзыште; Нолинск уезд Ошет селасе Спасский храмыште – кок ий наре; Уржум уездыш пурышо Хлебниково селасе Юмын Аван Шочмыж лүмеш черкыште 1903 ий 14 июнь гыч кок ий утларак; а 1905 ий 11 сентябрь гыч – Шора селасе Свято-Никольский храмыште тыршен, тыштак 1909 ий 8 июльышто диакон хиротонийым эртен.

В.Н.Шутихиным 1911 ий 1 августышто Яран уезд Пиштанке селасе Сергиевский черкыш служитлаш колтеныт, тушеч 1912 ий 6 январьыште Уржум уезд Зашижемье селасе Юмын Аван Шочмыж лүмеш черкыш кусареныт, а 1914 ий 29 августышто — Косолапово селасе Свято-Никольский храмыш.

Владимир ачан одноклассный церковно-приходской школышто туныктен кертмыж нерген свидетельстве лийын, сандене тудо эше сотемдарымаш пашам шуктен. 1904 ий февраль гыч 1905 ий 11 сентябрь марте Масарино грамот школышто мураш туныктен, Юмын Законом тудо 1911 ий октябрь гыч 1912 ий 29 январь марте Абрамичев ден Апшатнур земский школлаште, а 1914 ий 1 ноябрь гыч — Скрябинысе земский школышто туныктен. «Койыш-шоктышыжо пеш сай» манын, 1915 ий годсо клировой ведомостышто возеныт.

Косолапово селасе Свято-Никольский черкыште Владимир ача 1924 ий марте служитлен. Прихожан-шамыч да духовенство тудым пагаленыт. 1924 ий 24 июльыште Уржум епископатысе 4 благочин округын погынымашыже лийын, тушто тудым благочин совет членыш сайленыт. Ты советын 6 октябрьыште эртыше погынымаштыже Пиштанка селасе прихожан-влак деч пурышо йодмашым канашеныт. Ен-шамыч Владимир ачам священниклан шогалташ да нунын деке служитлаш колташ темленыт. Диакон Владимир Шутихиным священникыш шогалтыме хиротонийым эртараш Уржумын епископшо Авраамий (Дерновым) йодаш манын, погынымашыште кутырен келшеныт. «Юмын черкылан ятыр ий тыршен служитла, айык илыш дене ила. Черке уставын теорийжым сайын пала да илышыште кучылт мошта» манын, Владыкылан возеныт.

Ончыч диаконлан служитлыме Пиштанке селасе черкыш ынде тудым священниклан колтеныт. Ен-шамычын ұшаныштым сулен, тудо 13 ий тушто тыршен служитлен. Уржумын епископшо Авраамий (Дерновын) вуйлатыме

тиде приход 1926 ийыште староцерковник-шамычын Краснококшайск церковный управленийыш куснен, а 1929 ий гыч — Угарман епархийын Марий викариатствышкыже. Владимир ачан уло кумылын тыршымыжым шотыш налын, 1926 ийыште тудым набедренник дене наградитленит, 1936 ийыште протоиерей саныш шогалтеныт, а 1937 ийыште арестоватлыме жапыште тудо верысе благочинный лийын.

Владимир ачан сайын служитлымыже власть кучышо-шамычлан келшен огыл. Сай игечым йодын, колхоз пасушто молебным эртарымыжлан 1929 ийыште Мари-Турек кантонын калык судшо тудлан 300 тенге штрафым пуэн. Тудо ийынак «государственный да общественный учреждений ден предприятийште религиозный обрядым шуктымылан, тушко религиозный сўретым кондымылан» тудлан адак 150 тенге штрафым пуэнит:

Пиштанка селасе Сергиевский черкым 1936 ий 24 сентябрьште петыреныт да 1937 ий апрель тылзыште шурно аралыме складыш савыреныт. Тылеч вара протоиерей Владимир ты селаштак илен, Юмылан ен-шамычын суртлаштышт служитлен. Батюшка ен-шамычлан тўрлө семын полшаш тыршен. Көн погыжым шупшы налыныт гын, тыгай кресаньык-шамычлан ВЦИК-ыш заявленийым возаш полшен, шупшы налме погым пörтылташ йодын. Владимир ачам пагалымыштан кōра тунамсе пуламыр жапыштат верысе самырык ен-влакат Юмылан ўшанымышт деч коранын огытыл.

Протоиерей Владимир Шутихиным 1937 ий 1 октябрьште арестоватленыт, тудо кечынак кок допросым эртареныт. Батюшка шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, колхоз чонымо да госзайм ваштареш агитацийым нангая, 1936 ий годсо конституций нерген чын огыл умылтара, совет власть пытыме нерген шомакым шаркала манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленыт. МАССР НКВД тройко 8 октябрьште протоиерей Владимир Шутихиным 8 ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. Владимир ача наказанийым Коми АССР Локчим лагерыште эртен, 1940 ий 19 июльшто туштак колен.

Игумен Алипий (Щуренко) (19.08/01.09.1880 - 25.06.1939)

Андрей Степанович Щуренко 1880 ий 19 август/1 сентябрьште Киев губерний Звенигород уезд Романовка селасе кресаньык ешыште шочын. Церковно-приходской школын кум классшым тунем пытарыше рвезым 1907 ий 5 майыште Подольск губерний Балта олаште але гына почмо Балто-Феодосиевский монастырьыш послушниклан налыныт. Балтын епископшо Амвросий (Гудко) 1909 ий 11 майыште тудлан рясофорым чиктен. Обительын тунамсе клировой ведомостышто Андрей Щуренко нерген тыге возымо: «Озанлык пашам моштен вўда, койыш-шоктышыжо, шкем кучымыжо пеш сай». Алипий лўм дене монах лийже манын, монастырьын настоятельже архимандрит Варлаам (Козуля) 1910 ий 27 ноябрьште тудлан ўп пўчмō йўлам шуктен.

Монах Алипий ўшанен пуымо чыла пашам сайын ыштен. Тудым иеродиакон саныш шогалташ манын, Подольск ден Брацлавын епископшо Серафим (Голубятников) кид пыштыме йўлам 1911 ий 21 сентябрьште шуктен, а иеромонах хиротонийым Балтын епископшо Пимен (Пегов) 1917 ий 2 февральште эртарен. Батюшкан тыршымашыжым кўкшын аклен, Балтын да Гайсинын епископшо Герасим (Строганов) 1921 ий 21 ноябрьште тудым набедренник дене наградитлен, Патриархын местоблюстителъже, Крутицкын митрополитше Петр (Полянский) 1925 ий 2 майыште наперсный ырес дене палемден.

Иеромонах Алипий (Щуренко) 1920-шо ийла мучаште Винницк кундем Бершадысе Спасо-Преображенский пөръен монастырьште илен. Епископ Варлаам (Козуля) ончыч Бершад епархийым, а вара Винницкий кафедрым вуйлатен. Иеромонах Алипийым тудо 1930 ий 23 майыште Хмельника олесе Свято-Троицкий ўдырамаш монастырьш священниклан шогалтен.

Батюшка Алипий 1934 ийыште Виннице область Летичево район Копытинец селесе Юмын Аван Шочмыж лўмеш черкын настоятельже улмаш. Юмын храм верч тыршымыжым, монах илыш дене яндарын илымыжым аклен, Винницын епископшо Александр (Петровский) тиде ийынак, 18 августышто, тудым игумен саныш шогалтен. Тудын нерген Бершадысе Спасо-Преображенский монастырьын формулярный спискыштыже владыка Александр 1936 ий 15 майыште тыге возен: «Честный, айык илыше, пашам йоратыше, ўшанен пуымо чыла пашам сайын шуктышо».

Епископ Варлаам (Козулям) 1935 ий 9 июнышто Угарман епархийысе Марий викариатствыш кусареныт. Игумен Алипий шке духовный йолташыж дене пырля Марий автономный областыш толын. Владыка Варлаам тудым 1936 ий 4 июльышто Сернур район Шаба (Сосновогорск) селесе черкыш священниклан каяш благословитлен, гражданский власть кўштымө семын регистрацийым ышташ да приходышто пастырьын обязанностьышым шукташ указым луктын. Шаба селесе черке тунам яра лийын огыл, кушто служитлен кертме шотышто Владыка 1936 ий 16 октябрьште Алипий ачалан тыге возен: «Верысе сельсовет да РИК тореш огыт лий гын, храм ярсымеш, палаткыште але притворышто служитлыза. Черке староста тидын шотышто сельсоветыште да РИК-ыште кутыралтыже».

Епископ Варлаамлан Мари-Турек район Шихалеево селесе Покровский черке приходын советше деч 1937 ий 1 февральште серыш толын. «Преосвященнейший Владыко, мемнан дека шкет илыше священникым колташ йодына, вет мемнан нужна приходышто ешан енлан илен лекташ ок лий», – возеныт нуно. Ик арня гыч Владыка тушко игумен Алипийым колтен. Шихалеевыш батюшка 22 февральште толын, церковно-приходской советын пунчалже почеш 3 март гыч служитлаш тўналын.

Алипий ачан шотан улмыжым прихожан-шамыч кўчык жапыште пален налыныт да пагалаш тўналыныт, ой йодаш мўнгышкыжат коштыныт. Тунамсе неле жапыште тудо Юмо да Черке дека лишке лияш ўжын. Юмо деч коранмылан кўра калык тыгай ойгыш логалын манын умылтарен. «Юмылан

ўшаныше ең кинде деч посна ок шинче. Сай шурно лектышым кумалын йодаш черкыш коштман», – ойлен игумен. Тудо шкенжын чон яндарлыкше верч чот тыршен. Тудын 1937 ий 22 апрельыште сулыкым касарыктымж нерген Мамсинер селасе Троицкий черкын протоиерейже Петр Даниловын возен кодымо документ аралалтын.

Игумен Алипий (Щуренком) 1937 ий 7 августышто НКВД пашаен-шамыч арестоватленит. Партий ден правительствын ялыште шуктен толмо пашаж ваштареш агитацийым нангая, вашке Германий дене война лиеш да тидлан кӧра совет власть ден колхоз-влак пытыме нерген шомакым шаркала манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,1 статья почеш титакленит. Лўдыктыл пытарыме свидетель-влакын мутышт да сельсоветын справкыже почеш Алипий ача ўмбак тўрлӧ шоям кусареныт, пуйто тудлан кӧра колхозник-шамычын паша дисциплинышт лушкен, прогулым ыштат, шурно сдатлыме планым огыт шукто. Мари-Турек районышто колхоз чонгым пашаште могай ситыдымаш уло, чылажымат титакдыме ты священник ўмбак кусареныт.

Игумен Алипий (Щуренко) 8 августышто эртыше допросышто шкенжым титаканлан шотлен огыл гынат, МАССР НКВД тройко 26 августышто тудым лу ийлан эрык деч посна кодаш пунчалын. 7 октябрь гыч батюшка наказанийым Карел кундемысе Беломоро-Балтийский лагерьыште эртен. Неле условийыште илымылан кӧра тазалыкше чот лушкен. 1938 ий сентябрьыште тудо «коштын кертдыме черле енлан» шотлалтын. Туге гынат батюшка чыла нелылыкым ўнышын чытен, тудын ўмбак административный замечаний лийын огыл.

Игумен Алипий (Щуренко) Карел АССР Медвежьегорск олаште 1939 ий 25 июньышто колен, тудым верысе шўгаеш тоеныт, но кийыме верже пале огыл манме сведений уло.

Иоанн Юричев (1884 - 9.06.1941)

Иоанн Емелианович Юричев 1884 ийыште Озан губерний Царевококшайск уезд Подмонастырская слобода ялысе кресаньык ешыште шочын. Кум классан ялысе школым тунем пытарымек, 1914 ий марте ял озанлык пашам ыштен илен. 1914–1917 ийлаште Ивангородский 99-ше пехотный полкысо пулеметной командыште рядовойлан, а граждан сар годым РККА-ште служитлен. Вара адак кресаньык пашаш пӧртылын. Тудо Мироносицкий пӧрѐен монастырьысе черкын прихожанже лийын. Обительын настоятельже архимандрит Варсонофий (Никитиным) да тушто илыше икмыняр еным 1923 ийыште арестоватленит. Иоанн Юричев нуным эрыкыш лукмо шотышто йодышым тарваташ калыкым ўжын. Тыгай тыршымышым ужын, 1924 ийыште шкенжым арестоватленит, совет власть ваштареш агитацийым нангая да монах-шамыч верч шога манын, РСФСР УК 83,1 статья почеш ик ийлан эрык деч посна коденит.

Иоанн Емелианович ик ий гыч шке ялышкыже пӧртылын. Мироносицкий монастырьысе монах-шамыч тунам митрополит Сергей (Страгородскийын)

лүмжым службо годым ушештарымым чарнен. Иоанн Юричеват 1927 ий гыч нунын семын ышташ тўнгалын, Ежово села гыч шуко енже кумалаш Старый Селасе черкыш коштыныт. Тушто служитлыше иеромонах Владимир (Санчиновым) 1932 ийыште арестоватленыт, сандене пошкудыжо-шамыч И.Е. Юричевын суртышкыжо погынаш тўнгалыныт. Тидлан көра 16 апрельыште тудымат арестоватленыт, совет власть ваштареш агитацийым нангая, церковник-шамычын контрреволюционный группыштыжо шога манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт. Саде кечынак эртарыме допросышто тудо лўдде ойлен: «Совет власть Христосым ок шотло — тугеже тиде антихристын властьюше. Тудын мероприятийже-шамыч Юмо да религий ваштареш виктаралтыныт. Юмылан ўшаныше ен семын мый тидым нигузе сайлан шотлен ом керт. Налогым жапыштыже тўлем, но моло польшым шке кумылын ыштымем ок шу. Антихрист деч утараш манын, весе-шамычланат тыгак умылтарем».

1932 ий 2 майыште адак допрос лийын, Иоанн Юричев тунам тыге ойлен: «Контрреволюционный организацийыште шовет манын титаклымым чынлан ом шотло, вет совет власть ваштареш нимо осалым ыштен омыл, Юмылан ўшаныше-шамыч денат нимогай шолып погынымашым эртарен омыл». Тудын титакшым доказатлен кертын огытылат, 19 майыште эрыкыш луктыныт, нигуш шылын ынже кай манын, подпискым пуыктеныт да шыгыремдымашым икмыняр жаплан чарненыт.

Тунам Оршанке район **Табашино** селасе **святой орланыше Флор ден Лавр лўмеш храмыште** священник Василий Изергин служитлен, тудат службо годым митрополит Сергей (Страгородскийын) лўмжым ушештарен огыл. Иоанн Емелианович ончычсо семынак Юмылан энертен илен, кумалаш южгунам **Табашино** селаш шумеш коштын. Шкенжын суртышкыжат ен-шамыч тугак погыненыт, Святой Возымашым лудыныт, кумалыныт, илыш нерген мутланеныт. Черке илышыште кугу нелылык улмо жапыште нуно икте-весыштым тыге лыпландареныт.

И.Е.Юричевым кумшо гана 1932 ий 29 декабрьыште арестоватленыт. Совет власть ваштареш агитацийым нангая, церковник-шамычын контрреволюционный группыштыжо шога манын шойыштын, РСФСР УК 58–10,11 статья-влак почеш титакленыт. 1933 ий 8 январь годсо допросышто тудо тыге ойлен: «Мо шотышто мыйым титаклаш тўчат, тидым чынлан ом шотло. Юмылан чот ўшаныше ен улам, сандене Юмым шотлыдымо совет властьюм антихристын властьюшлан шотлем. Тудым Юмо ен-шамычын сулыкышт верч колтен, тўня пытыме деч ончыч нуным тергаш шонен. Тыгай властьюм кугу лўдыкшў семын ужам да тудлан шке кумылын полшаш ом шоно, вет тиде польш антихристын куатшым да Юмылан ўшаныдымашым пенгыдемдаш каен кертеш. Ен-шамычым антихрист колхозыш пурымо дене алгаштара, тыге нуным Православный черке деч коранда, сандене мый колхозымат сайлан ом шотло да тушко нигунам ом пуру. Кооперацийыш ушнымынат лўдыкшылыкшў уло, сандене тушеч эше 1931 ийыштак лектынам. Шкеже Юмын Шомакым мўнгыштў лудам, мыйын семынак Юмылан ўшаныше-

шамыч суртышкем толыт гын, кызытсе илыш ойыртом да чон утарыме нерген мутланена».

ОГПУ Коллегий пеленсе Особый Совецаний 1933 ий 22 июльышто И.Е.Юричевын титакшым доказатлен кертдымылан шотлен да тудым эрыкыш лукташ пунчалын. Варажым Иоанн Емелианович шочмо верыштыжак илен, туштак 1941 ий 9 июньышто колен. Тудым тойымо вер кушто улмым але пален налме огыл.